

2550

47

84
S-54

2011

2003

Տպգր. Ա. ՍՏԵՒԱՆԵԱՆ, Աղեֆանդրիա 1936

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ռօֆանգո՛ւ...

Հրատարակելով սոյն աշխարհահռչակ վեպը, վրաստան ենք որ գոհացում տուած պիտի ըլլանք բոլոր անոնց, որ սիրահար են ընթերցանութեան, մանաւանդ Ռօֆանգոյի նման զգայացունց, տամաքիք, յուզիչ եւ բարոյալից գրքերու:

Ռօֆանգոյը պատկերացումն է չարիքի ու բարութեան, վատութեան եւ ապշեականութեան, աներեւակայելի ոնիրներու եւ անհուն գրութեան ու մարդասիրութեան:

Ռօֆանգոյը այնպիսի աներեւակայելի, անըմբռնելի եւ առեղծուածային անձ մըն է, որ առանձինն գլուխ կրնայ ելլել ոնրագործներու խումբերու եւ ոստիկանական ջոկատներու հետ: Եւ շփոթութեան կրնայ մասնել Շերլոֆ Հոլմսերու եւ Նիք Բարքլըներու նման աշխարհահռչակ գործակալներ:

Վրաստան ենք որ «Արաֆա» մասեցնաւորի հաւատարիմ ընթերցողները պիտի գնահատեն մեր այս հրատարակութիւնն ալ եւ պիտի քաջալերեն մեզ գոհացում տալու իրենց հետզհետեւ աւելի ու աւելի լաւագոյն երկերով:

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

Ա .

Վ Կ Ա Յ Զ Կ Ա Ր

1812ին էր

Մեծ բանակը կը նահանջէր. իր ետին թողլով Մոսկուան և Քրէմլինը բոցերու մէջ, և իր գունդերուն կէսը Պերէզինայի սառուցեալ ալիքներուն մէջ.

Ձիւնը կը տեղար անընդհատ.

Ամէն կողմէ, երկիրը ձիւնով ծածկուած և երկինքը մութրագոյն էր:

Լայնատարած և անբերրի դաշտերուն մէջէն խառն ի խառն կ'երթային խրոխտ լէզէոններու մնացորդները, որոնց առաջնորդ եղած էր Նոր Կեսարը և որ սակայն Հիւսիսի ցուրտէն, միակ թշնամիէ մը, ետ կ'ընկերկէր և կառարեալ պարտութեան մը կը մատնուէր իր զինուորներուն հետ:

Տեղ մը, խումբ մը զինուորներ՝ իրենց համեմատներուն վրայ կծկուած՝ մահառիթ քունի մը ճնշումին դէմ կը մաքառէին յուսահատութեան ճիգերով: Աւելի հեռուն քանի մը հասեալներ, շրջապատած էին սասկած

15083 - 58

ձի մը և զայն տեղէն վերցնել կը փութային, մինչ անոր վրայ արդէն թառած չառ մը գիշակեր ագռաւներ իրարու հետ կը կռուէին անոր բեկորներուն, միտին համար՝ Քիչ անդին մարդ մը կը պառկէր յիմար յամառութեամբ, և կը քնանար այլեւս չարթննալու հաստատ մտադրութեամբ:

Երբեմն, հեռուէն պայծիւն մը կը լսուէր Ռ. ւսերուն թնդանօթի ձայնն էր ան: Սյն ատեն, բախրնեւրը, ինքնապաշտպանութեան ջերմ աղբիւրը տողորուն, ճամբայ կ'ընէին:

Երեք հոգի, երեքն ալ ձիաւոր, անտառակի մը մուտքին մօտ, ձիւնի խաւերուն տակէն դժուարութեամբ հանուած մացառներով կրակ պատրաստած էին: Անոնք, խորոյկին բոլորտիքը, իրարու մօտիկ, սրունքներնին քով քով, ծալլապատիկ նստած էին, իսկ ազնիւ ձիերը նմանապէս կրակին շուրջը գլխիկոր և հանդարտ կեցած էին:

Այս երեք մարդոց առաջինը որ երեսուն եւ հինգ տարեկան կ'երեւար՝ հողած էր պատառտտուն համազգեստ մը, որուն ուսերուն վրայ կ'երեւէին տակաւին գնդապետի ուսնոցները:

Այդ մարդը բարձրահասակ էր, առնական և ազնուական դէմքով, իր կապուտակ աչքերը և բարութիւն և քաջասրտութիւն կ'արտացոլային: Աջ բազուկը վերակապով մը կապուած էր, և զաշոյնի հարուած մը ճակատին վրայ խոշոր պատռուածք մը բացած էր, մէկ բունքէն մինչեւ միւսը:

Երկրորդը հարիւրապետ մը բլալու էր. իր բզիկ բզիկ եղած համադգեստէն այնպէս կ'երեւար, Բայց, այս միջոցին հոն այլեւս չկար ո՛չ գնդապետ, ո՛չ հարիւրապետ և ո՛չ ալ զինուոր:

Մեծ-Բանակը այլեւս ուրիշ բան չէր, բայց եթէ

ցնցոտիներ հազած անձերու տխրաւեսիլ խառնակոյտ մը որ փախուտի կը մատնուէր Հիւսիսի կծու և անտանելի քամիէն: Նահանջի տեսարանը տխուր, արգահատելի և յուսահատական էր:

Այս հարիւրապետն ալ երիտասարդ մըն էր, իր ցած ճակատը, պճլտուն աչքերը և իր շիշտերուն ու ձեւերուն ոգեւորութիւնը, կարծել կուտային թէ Խաղաղի մըն էր:

Հարիւրապետը վիրաւորուած չէր. ինք աւելի ուրախ էր քան իր պետը. քանզի աւելի դիւրութեամբ դիմացած էր, մինչեւ հոն, մահացու հարուածներուն ա՛յն սոսկալի ցուրտին որ դէպի հորաւ կը մղէր կեսուրի անուր գունդերը:

Վերջապէս այս երեք հոգիէ բաղկացած խմբակին երրորդ անձը զինուոր մըն էր, պահապան գունդէն պարզ հիւսար մը, որուն բիրտ ու առնական դէմքը երբեմն կատաղի արտայայտութիւն մը կ'առնէր երբ Ռուսերուն թնդանօթը կը գոռար հեռուէն, մինչդեռ յանկարծ գորովալից և անձկալից վիճակ մը կ'ստանար, երբ իր նայուածքը իր դեռատի, արիւնաթաթաւ և լըմննալու վրայ եղող պետին վրայ իյնար:

Երեկոյ էր: Մութը կը կոխէր: Վերջ սլոյսի մթնաշաղին մէջ շփոթել կ'սկսէին ձիւնապատ երկիրը և մոխրագոյն երկինքը:

— Գիշերը հո՞ս պիտի անցնե՞ք Թիւրքոն, հարցուց գնդապետը խաղաղի հարիւրապետին: Ես ինքզինքս չառ տկար և չափազանց յոգնած կ'զգամ, և բազուկս զիս չառ կը նեղէ:

— Գնդապետդ իմ, պոռոց ուժգնապէս Պասթիւն հիւսարը խաղաղին դեռ չպատասխանած, պէտք է մեկնել, ցուրտը ձեզի պիտի մեռցնէ:

Գնդապետը զատ զատ նայեցաւ թէ՛ զինուորին և թէ՛ հարիւրապետին:

— Կը կարծէ՞ք, ըստ զնդապետաւ:
— Այո՛, այո՛, կրկնեց հիւսարը, համոզուած մարդու ոգեւորութեամբ:

Գալով իտալացի հարիւրապետին, կարծես թէ կը խորհրդածէր:

— Լաւ ուրեմն, դո՛ւն ի՞նչ կ'ըսես Ֆիլիբոն:

— Պատթիէն իրաւունք ունի, պատասխանեց հարիւրապետը, պէտք է ձի հեծնել և քաշել կալիւրի եղածին չափ երկար ժամանակ: Հոս, կրնայ քուսներնիս տանիլ և կրակը մարիլ, և գուցէ մենէ և ոչ մէկը սրթըննայ այլեւս... Ռուսերը կը մօտենան, թնդանոթի ձայներ կը լսեմ:

— Ո՛հ, ի՞նչ դժբաղդութիւն, ըստ զնդապետը խօսի ձայնով մը, որո՞ւ մաքէն կ'անցնէր որ մենք պիտի ստիպուէինք փախչիլ ափ մը խաղախներուն առջեւէն... Ո՛հ, ցո՛ւրտը... ցո՛ւրտը... ի՞նչ սոսկալի թշնամի մըն է այս ցուրտը... Աստուած իմ, ա՛խ, ո՛ւր էր թէ չի մսէի...:

Գնդապետը կծկտած էր խորոյկին առջեւը և կը ջանար վերականգնանացներ իր ընդարմացեալ անդամները:

— Որոտո՛ւմ և արիւ՛ն, մրմնջեց Պատթիէն հիւսարը. երբեք չէի կարծեր թէ՛ զնդապետս որ ճշմարիտ տօնիւ մըն է... պիտի ընկճէր այս քամիէն որ կը փչէ սա կարծրացեալ ձիւնին վրայէն:

Ձինուորը այսպէս մթմթթալով խօսած ատեն յարգալիք նայուածք մը կը ձգէր զնդապետին վրայ: Գընդապետին դէմքը տփուռնած էր և կը մատնէր իր սոսկալի ցաւերը. մարմինը կը սրտփար և կը դողդողար, և իր կեանքը ամբողջովին կեդրոնացած կը թուէր իր ուշքերուն մէջ, որոնք կը պահէին իրենց խաղաղ խըրոխտութիւնը և քաղցր արտայայտութիւնը:

— Լաւ ուրեմն, մեկնինք, ըստ, քանի որ կ'ուզէք.

բայց ճգեցէք որ վայրկեան մըն ալ տաքնամ... Ո՛հ, սոսկալի ցուրտ: Ա՛հ այսքան երբեք նեղուած չէի... Անքնութիւնն ալ զիս չատ կը նեղէ... պիտի մեռնիմ... Աստուած իմ, երանի թէ ժամ մը կարենայի քնա՛ւալ... ա՛խ ժամ մը, ժամ մը միայն:

Իտալացի հարիւրապետը և հիւսարը նայուածքով իրարու հետ խորհրդակցեցան:

— Եթէ քնանայ մրմնաց Ֆիլիբոն, չպիտի կրնանք այլեւս արթնցնել և համետի վրայ դնել զինքը:

— Է՛հ, ուրեմն, պատասխանեց քաջարի Պատթիէն, մօտենալով հարիւրապետին ականջին, հոգ չէ թող քընանայ, ես դա՛ն քնացած ալ կը տանիմ, ես ուժով եմ, ուժով, զնդապետս ողատելու համար բաւական զօրութիւն եմ... ա՛հ, Հերակլէս մը կ'ըլլամ:

Հարիւրապետը գլուխը ետին ծռած, հեռաւոր աղմուկներ լսել կը թուէր:

— Ռուսերը երեք փոքրտիւնն աւելի հեռու են, ըստ վերջապէս, զիշերը կը մօտենայ, և անշուշտ պիտի բանակին, մեզի համեմէ, մեր քովը քաշէ առաջ: Քանի որ զնդապետը կ'ուզէ քնանալ, թող քնանայ, մենք կը հսկենք:

Գնդապետը լսեց վերջին խօսքերը և ձեռքը երկրնցուց իտալացիին:

Շնորհակալ եմ, Ֆիլիբոն, շնորհակալ եմ, բարեկամ, դուն բարի և քաջասիրտ ես, դու չես ընկճուիր Հիւսիսի այս ցուրտէն, այս սոսկալի ցուրտէն... Եւ զնդապետը այս խօսքերը սոսկումի չեւտով մը կ'արտասանէր:

— Բայց ես վիրաւորուած չեմ, պատասխանեց իտալացին, և ընական է որ նստալ կը նեղուիմ:

— Բարեկամս, կրկնեց զնդապետը, երբ հիւսարը մացառի նման բաներ կը նետէր կրակին մէջ, ես երե-

սուն և հինգ տարեկան և մի Տասն և վեց տարեկանիս
զինուոր եղայ. երեսունին գնդապետ էի, ըսել կ'ուզիմ
թէ քաջ և հոմբերատար էի, անաարբերութեամբ կը
տոկայի մեր զերազնիւ ու խտապահանջ արհեստին
անթիւ զրկումներուն: Բայց ասոնց ամէնքը կուգան ի
ղերեւել հանդէպ այս մահացու թշնամիին զոր Հիւ-
սիս կը կոչեն: Ա՛խ, կը մտիմ... Իտալիոյ մէջ պատե-
րազմական զաշտին վրայ ամբողջ տասներեք ժամ մի-
ռելսկոյտի վրայ անցուցած եմ, զլուխ տրիւններու
մէջ, իսկ ոտքերս ցելսի մէջ, կը հասկնամ: Սպանիոյ
մէջ, Սիրակուսայի պաշտման ժամանակ, ձի հեծած եմ
կուրծքիս մէջ երկու գնդակ ունենալով, Վալիքամի մէջ,
մինչև իրիկուն ձիու վրայ նստած մնացի, սուրինէ մը
ազդերեմ ծանրապէս վերաւորուած ըլլալով հանդերձ:
Իսկ այսօր, այսօր, ուրիշ բան մը չեմ բայց եթէ ան-
հոգի մարմին մը, կիսամեռ մարդ մը... վատ մը որ կը
փախչի թշնամիներէն, խաղախներէն զորս կ'տոտէ...
Ա՛խ խաղախները... և բոլոր ասոնք կ'ըլլան, վասն զի
կը մտիմ...

— Արմա՛ն, Արմա՛ն, քաջալերուէ՛, ըսաւ հարիւ-
րապետը, մենք միշտ Ռուսիոյ մէջ չպիտի ըլլանք, նը-
ւաղ ցաւրտ կլիմաներու պիտի հասնինք տակաւ... պի-
տի տեսնենք արեւը... և առիւծները դուրս պիտի ել-
լեն իրենց որջերէն...

Գնդապետը, որ Արման աը Գէրկազ կը կոչուէր,
յարեց:

— Ո՛չ, ոչ, ալ չեմ կրնար քնանալ, պէտք է որ
խորհիմ անոնց վրայ որոնք հոն են:

Եւ իր նայուածքը զէպի հորիզոն դարձած էր,
Ֆրանսայի ուղղութեամբ:

— Բարեկամներ, շարունակեց, խօսքը թէ անձնը-
ւէր հաւատարիմ զինուորին և թէ՛ հարիւրապետին միան-

գտնայն ուղղելով: Դուք պիտի ապրիք անշուշտ, ինձմէ
վերջն ալ և պիտի պահէք յիշատակս, լաւ ուրեմն,
մօտի ըրէք, ձեզի կը վստահիմ վերջին կամքս, ձեզի կը
յանձնարարեմ կրնա և զաւակս:

Գնդապետը նորէն ձեռքը հարիւրապետ Ֆիլիբոնին
սուռ և շարունակեց:

Հոն մեր սիրելի Ֆրանսայի մէջ թողած եմ տա-
նեւինը տարեկան կին մը և նորածին տղեկ մը: Քիչ
ժամանակէն կինը այրի պիտի մնայ և տղան ալ որբ:

Արմա՛ն, Արմա՛ն, ըսաւ հարիւրապետը, տառնկ
բաներ մի խօսիր, պիտի ապրի՛ս:

Ո՛հ, կ'ուզեմ ապրիլ, ապրիլ և վերստին տեսնե՛լ
երկուքն ալ...

Գնդապետին աչքերը լոյս և սէր կ'արտադրէին:

— Բայց, յանկարծ կրկնեց սխաղագիցիկ ժպտով
մը, կարելի է մեռնիմ... և այրին ու որբը պաշտպանի
պէտք ունենան:

— Ա՛հ, գնդապետ. պոռաց Պասթիէն, եթէ զըմ-
բաղդութիւն մը պատահի, ձեր հիւսարը պատրաստ է
երկվայրկեան մը չանցած իր կեանքը զոհելու, և իր
տրեան վերջին կաթիլը քամելու ձեզ, ձեր կնոջ և ձեր
գուկին համար:

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ գնդապետը, վստահ եմ
քու վրադ:

Յետոյ իտալացիին նայեցաւ և ըսաւ.

— Իսկ դու, վաղեմի ընկերս, բարեկամս և եղ-
բայրս:

Հարիւրապետը սարսուռ և ամպ մը անցաւ իր ճակ-
տին վրայէն, կարծես հին յիշատակներ եկած էին ար-
թըննալ իր մէջ, գնդապետին վերջին խօսքերէն:

— Դուն ըսիր, Արմա՛ն: Դու վաղեմի ընկերդ, քու
բարեկամդ, քու եղբայրդ չեմ միթէ...

— Լա...: Եթէ մեռնիմ, կրկնեց գնդապետը, դուն պիտի ըլլաս կնոջս նեցուկը և զաւկիս պաշտպանը:

Այս խօսքերուն վրայ հարիւրապետը կտրմրեցաւ, բայց գնդապետը ուշադրութիւն չբերաւ և յարեց:

— Գիտեմ որ կը սիրէիր Հէլէնը, նոս Լա գիտես որ զինքը ազատ ձգեցինք մեր երկուքէն մէկը ընտրելու համար: Ես եղայ իր սրտին ընտրեալը: Շնորհակալ եմ որ զոնորութիւն ըրիր և բարեկամ մնացիր ահոր որ քու մրցորդդ եղաւ:

Հարիւրապետը աչքերը խոնարհեցուցած և տագուհում էր, և եթէ իր խօսակիցը կորսնցուցած չըլլար իր պաղարիւնութիւնը և յուզումներու ենթարկուած չըլլար բարոյական վիշտերու և ֆիզիքական ցաւերու ներքեւ, պիտի հասկնար անշուշտ որ ուժգին կռիւ մը սկսած էր խալտցիին սրտին մէջ, յիշատակէ մը ամեն շուշուրով:

— Եթէ ես մեռնիմ, դուն պիտի տմուսնանաս ահոր հետ... Կեցի՛ր:

Այս վերջին խօսքը արտասանած պահուն, գնդապետը բացաւ համազգեստը, զմուտած ծրարիկ մը երկընցուց ֆիլիբոնի և ըսաւ:

— Ահառասիկ իմ կտակագիրս: Զայն գրեցի մեր դժբախտ ճակատամարտին սկսած պահուն, յուզում, ներշնչուած և տարօրինակ բնազդով մը, Այսպէս կտակագիրով, սիրելիս, քեզի պիտի թողում հարստութեանս կէսը, եթէ հաւանիս ամուսնանալ կնոջս հետ որ այրի պիտի մնայ:

Հարիւրապետը, որ դարձեալ տագուհում էր, վերստին կտրմրեցաւ, ջղածական սարսուռ մը տիրեց մարմնոյն վրայ, զսղոյթուն ձեռքը երկնցուց զէպի կրտակազիրը և մրմնջեց խուլ ձայնով մը:

— Հանգարա եղիք, Արթան, եթէ քեզի դժբաղ-

դութիւն մը պատահի, կը հնազանդիմ քեզի: Բայց պիտի տպրիս դուն... դուն պիտի համնիս Հէլէնիդ, որուն նկատմամբ ջերմ և յարգալիր բարեկամութիւն մը միայն կը տածեմ:

— Կը մտիմ կոր, յարեց գնդապետը, մահուան մօտալուտ ըլլալու նախազգացման շեշտով մը:

Եւ գլուխը նորէն կուրծքին վրայ ծռեցաւ և ծանր քունի մը մէջ ընկզմեցաւ:

— Զգենք որ քանի մը ժամ քնանայ, ըսաւ հարիւրապետը Պատթիէնին, մենք կը հսկենք:

— Սոսկալի քամի, մրմնջեց Պատթիէն, և բարկութեամբ օգնեց հարիւրապետին՝ գնդապետը պառկեցնելու համար կրակին քովիկը. երկուքն ալ իրենց ունեցած ծածկոցներու և զգեստներու ցնցոտիներով ծածկեցին գնդապետը, որ կը քնանար խորունկ կերպով:

Պատթիէն աչքերը գնդապետին վրայ յառած, անզոգար կրակի կը հրահրէր, և կը զգուհանար որ կայծ մը կամ վառած տմուխ մը չիյնայ իր քնացող գլխաւորին վրայ:

Գալով հարիւրապետին, գլուխը ձեռքերուն մէջ առած և աչքերը խոնարհեցուցած էր, հազար ու մէկ շփոթ մտածումներ կը չրջէին ու կը յուզուէին իր ուղեղին մէջ: Հարիւրապետը անյոգ վրիժառու մըն էր. դիւրաթեք և քծնող ամէն մարդու հետ: Պատահմամբ զինուոր եղած էր. գիտէր ամէն մարդու հետ բարեկամանալու արուեստը: Յրանաական բանակին մէջ քնք միլիոնաւոր բարեկամներ ունեցած էր: Դիպուածով, և ոչ թէ քաջութեամբը հարիւրապետ եղած էր: Արդարեւ զանուած էր շատ մը պատերազմներու մէջ, գոյնէ վախկոտ մը չէր, բայց շիտակի ըսելով, յանդգնութեան երթալու համար ալ քաջորի չէր:

Ֆիլիբոն և գնդապետ Սրման իրարու հետ բարե-

կամ էին տառնընդ տարիներէ ի վեր, երկուքն ալ հարիւրապետ երեք տարի տուալ, Բարիզի մէջ օրիորդ Հէլէն Տիւրոնին հանդիպած էին որ բանականութեամբ տակարարի մը զուսարն էր. չքնաղ, գեղատեսիլ, մանկամարդ աղջիկ մը, որուն երկուքն ալ սիրահարուեցան:

Հէլէն գնդապետը ընտրած էր: Այն օրէն Ֆիլիքսն տեսլութեամբ լեցուեցաւ իր բարեկամին նկատմամբ, այնպէս որ քսան անգամ, ճակատամարտի ժամանակ, խառնաշփոթութեան մէջ, Ֆիլիքսն միշտ փնտրած էր մարդասպանութեան աւելի անդուլթ թշնամիներուն մը և վրիժառութիւն մը:

Խառնաշփոթութեան գաւառէն վրէ խնդրութեան պահը, և պաղարիւնութեամբ անոր վրայ կը խորհէր, մինչ գնդապետը կը քննարկէր Պասթիւնի անձնուէր նկողութեան ներքեւ:

Երեւոյ, կ'ըսէր միաբէն Ֆիլիքսն, որ երբեմն միջին ակնարկ մը կը նետէր գնդապետին վրայ, խնդր ինծի պէս աղքատի մը տուաւ թէ՛ ստուկը և թէ իր կինը, ինծի զոր մերձեց նէ... մարդ ասկէ աւելի ճարտարօրէն չպիտի կրնար վճռել իր մահուան դատականիքը:

Հարիւրապետին նայուածքը, չափ կանգ առաւ Պասթիւնի վրայ:

— Այս մարդը սակայն զիս կը նեղէ, արգելք կ'ըլլայ, բայց վա՛յ իրեն:

Ֆիլիքսն այս խօսքերը մտքին մէջէն ըսելէ վերջ, ոտքի ելաւ և ձիուն մօտեցաւ:

— Ի՞նչ կ'ընէք հարիւրապետ, հարցուց հիւսարը:

— Կ'ուզեմ ատրճանակները փորձել:

— Ա՛հ, ըստ Պասթիւն:

— Այս սոսկալի ձիւնէն անպատճառ ըլլակները աւրուած են...

Ֆիլիքսն այս խօսքերը ըսելէն վերջը, ձեռքը համեմատեալ և սնկէ ատրճանակ մը քաշեց:

Պասթիւն հանդարտօրէն անոր կը նայէր:

— Վառօղը չոր է, ըստ հարիւրապետը, և ըլլաւ կը լաւ վիճակի մէջ, ուրիշ մը նայինք:

Եւ երկրորդ տարճանակ մը տուաւ զոր քննեց միեւնոյն խնամքով:

— Գիտե՞մ ըստ յանկարծ հիւսարին նայելով, սքանչելի յատկութիւն մը ունիմ այս զէնքը քաշելու մասին:

— Շատ կարելի է և հաւանական ալ է, հարիւրապետ:

— Երեսուն քայլ հեռուէն, շարունակեց Ֆիլիքսն հանդարտօրէն, մենամարտի մէջ դիմացի մարդս սիրտէն կը զարնէի և միշտ վայրկենապէս կը սպաննէի:

— Ա՛հ, մոռաց Պասթիւն, բոլորովին մոռացաւ և ինքզինքը գիշերապահի պաշտօնին տուած:

— Աւելին կայ, շարունակեց հարիւրապետը, շատ անգամներ դրաւ զրոյս եմ հակառակորդիս մէկ աչքը պայթեցնելու, ձախը կամ աջը, և միշտ յաջողած, բայց կը տեսնես, բարեկամդ ի՞նչ Պասթիւն, էն պարզը տիրան նշան տունին է, որ անմիջապէս կը մեռնէ մարդը:

Եւ հարիւրապետը խոսքնեցուց իր տարճանակին բերանը:

— Ի՞նչ կ'ընէք, պօռոյ Պասթիւն ու քայլ մը ետ գնաց:

— Սրտին նշան կ'առնեմ, պատասխանեց որտաւրիւնութեամբ Ֆիլիքսն որ կրակ ըրաւ ըսելով:

— Դուն ինծի արգելք կ'ըլլայիր, կը նեղելիր, վա՛յ քեզի:

Փայլակը լուսաւորեց գիշերուան մթութիւնը, թիւնդիւն մը լսուեցաւ, որուն յաջորդեց սոսկալի ցաւերու խուլ աղաղակ մը: Հիւսարը ինկաւ թաւալկոր:

Այս ձայնէն գնդապետը արթնացաւ իր խորունկ դու-

սէն, և կէս մը վեր ելաւ կարծելով թէ գործ պիտի ունենան Ռուսերուն հետ:

Բայց, Ֆիլիբոն որ զինուած էր երկրորդ ատրճա-
նակով մըն ալ, յանկարծ ծռնկը տնո: կուրծքին կր-
թընցուց ուժգնապէս և թաւալդոր գետին փռեց զայն:

Այն ատեն գնդապետը տպւած այս անակնկալ յար-
ձակումէն, տեսաւ որ իր վրայ ծռած է թշնամիի ծա-
մածուռ և երգիծական գէմք մը, վայրագ և կատաղի
ժպիտով մը, և որ կոյժակի արագութեամբ յիշեցուց
իրեն ցածութիւնը, վատութիւնը և անզուժ տնայա-
ւութիւնը այն մարդուն, որուն վրայ վստահած էր:

— Ա՛հ, ա՛հ, ըստ հարիւրապետը քիծածով մը,
բաւական տկարամիտ եղար հաւատալով հաւատարմու-
թեանը այն մարդուն, ուրկէ կորզեցիր սիրտը կինը...
և բաւական կարծամիտ եղար երեսակալելու համար սր
պիտի ներքէր քեզ յաւիտեան. ա՛հ, ապուշութիւնը ու
խենդութիւնը այն տառիծան յառաջ աարիր որ մինչև
խսկ քու կաակագիրդ չլինեցիր, պաղտտելով, աղաչելով
այն սիրելի բարեկամիդ որ ամուսնանայ քու այրիիդ
հետ և ընդունի քու հարստութեանդ կէսը... և յետոյ
հանդարտօրէն քնացար, արթնալու և լաւագոյն օլեր
ապրելու, այդ կինը և այդ զաւակը վերստին տեսնելու
խաբուսիկ յոյսով, այդ կինը և այդ զաւակը որոնք
ջերմ սիրոյդ առարկաներն են... խեղդ, յիմա՛ր... բայց
ո՛հ, դուն զանոնք չի պիտի տեսնես այլեւս, և պիտի
քնանաս յաւիտեանական քունով մը, սիրելի... բարեկամ:

Եւ հարիւրապետը տարձանակին բերանը ուղղեց
դէպի Սրման տը Բէրկազի ճակատը:

Սրման ինքնապաշտպանութեան բնազդէն ներշնչ-
չուած փորձեց ազատիլ անոր սեղմումներէն և թօթուկ
այն թաթը որ իր վրայ կը ծանրանար:

Բայց Ֆիլիբոն գետին փռած դայն, կ'ըսէր անոր.
— Անոգուա է գնդապետ, պէտք է հոս մնալ:

— Վա՛տ, միմնչեց Սրման տը Բէրկազ, որուն
աչքերք կը կայծկւէին տրանսպորէն:

— Հանդա՛րտ եղիր, աւելցուց Ֆիլիբոն. փափաք-
ներդ պիտի կատարուին, պիտի ամուսնանամ այրիիդ
հետ, պիտի պահեմ սուզդ, և ամէն մարդ պիտի տեսնէ
թէ պիտի ուղբամ քեզի յաւիտեան: Ես գիտեմ այդ կար-
գի վայելչութիւնները և պատշաճութիւնները:

Եւ տարձանակը գնդապետին ճակատին դրաւ, որ
անշարժ կը կենտր իտուացիին ծռնկին ներքեւ: Իտա-
լացին կրակ ըրաւ. միեւնոյն պաղարիւնութեամբ որով
ըրած էր քիչ մը առաջ հաւատարիմ հիւսարին վրայ
քաշած ոտները:

Գնդակը գնաց խորտակեց գնդապետին գանկը և
անոր ուղեղին մասնիկները տրեւաթաթաւ ժայթքեցան
մարդասպանին ձեռքերուն վրայ, մինչ Պոսթիէն անկե-
զան փռուած էր մօտիկը արիւնի լճակի մը մէջ և ի-
տալացիին ոճրագործութեան ատեն Աստուծմէ զոտ ու-
րիշ վկայ չկար:

85-68051

Բ .

ՏՂԵԿԸ ԿԸ ԿՈՐՍՈՒԻ

Այս սոսկալի տեսարանն էր տարի վերջը, այսինքն 1816ին, Մայիս ամսոյ մէջ կը գտնենք հարկւրապետ Ֆիլիբոն, Հէլէն տը Քէրկազի երջանիկ ամուսինը եղած: Ֆիլիբոն այլեւս գնդապետ էր և ամառը կը բնակէր Պրըթաներ, աւատական երեւոյթով գեղեցիկ հողի մը վրայ, Գէնէսթրի ծայրագոյն սահմանները, Գէրլովէնի մէջ, որ սեփականութիւնն էր գնդապետ Արման տը Քէրկազի և իր կնոջը թողուցած էր: Դղեակը չինուած էր ծովուն եզերքը:

Գնդապետը, Գէրլովէն հասած էր դէպի Ապրիլի վերջերը իր կնոջը հետ մէկտեղ. կինը յղի էր և ծնունդը մօտ, գնդապետը իր հետ բերած էր նաեւ հինգ տարեկան տղեկ մը որ Արման կը կոչուէր իր հօրը հիւսարներու այն տարաբախտ գնդապետին պէս, որուն սպաննուելը տեսանք:

Գնդապետ Ֆիլիբոն կայսրութեան վերահաստատութեամբ կոմս եղած էր և աս էր պատճառը արդէն որ այրին՝ Պ. Արման տը Քէրկազի, որ հին տոհմէն ազնուական մըն էր, պահած էր այսպէս իր կոմսուհիի տիտղոսը:

Կոմսը — յետ այսու այսպէս պիտի կոչենք Իտա-

ացին, — իր ժամանակը մօտակայ անտառները որսորդութիւն ընելով կ'անցնէր և բարեկամացած էր անտառապետներու հետ:

Կոմսուհին կատարելապէս մենակեաց վիճակ մը կ'ունցնէր: Անոնք որ ճանչցած էին Հէլէն տը Քէրկազը, այնքան գեղեցիկ և չքնաղ, նաբուէտն Կայսեր արքունեաց մէջ, դժուարաւ պիտի կրնային ճանչնալ զինքը նորէն, վասնզի խիստ տմբոյն և թառամած էր, դժուարաւ պիտի ճանչնային զինքը քանի որ վերին աստիճան տխուր արապայտութիւն մը լենէր և բըռնողքօտիկ ժպիտ մը:

Տիկին տը Քէրկազ որ շատ ամիսներէ ի վեր իր ամուսնոյն վլճակին վրայ մահացու անհոնգստութեան մը ենթարկուած էր, տեսած էր որ առտու մը Ֆիլիբոն բոլորովին սեւեր հագած դուռնէն ներս կը մտնէր:

Հարեւրապետը, ինչպէս գիտենք, կը սիրէր Հէլէնը, բայց իր սէրը ունեցած չէր ուրիշ հետեւութիւն, բայց եթէ ներշնչել մանկամարդ կնոջ խորին հակաբութիւնն այն մարդուն նկատմամբ որուն կեղծ ու պատիր սէգ ու յամառ ընաւորութիւնը կը գուշակէր:

Իր ամուսնութենէն վերջ, խիստ շատ անգամ փորձած էր Պ. տը Քէրկազի աչքերը բանալ Իտալոցիին նկատմամբ ունեցած կոյր բարեկամութեանն ու համակրութեանը համար, դժբախտաբար գնդապետը անոր նկատմամբ այնքան կոյր սէր մը ունէր որ ոչ մէկ բան կրնար փոխել:

Ֆիլիբոն կամաց մը անոր մօտեցած, երկու ձեռքերը իրեններուն մէջ առած և ըսած էր, կեղծ արտասուք մը սրբելով.

— Աստուած անաչառ է մեզ համար, Տիկին, ան տուաւ ձեզմէ ձեր ամուսինը, ինձմէ՛ իմ բարեկամս, միտախն լանք...

Եւ միայն քանի մը վայրկեան վերջը տարարաւոր
այրին անդեկութիւնն ունեցած էր իր ամուսինին կտա-
կազրին մասին, որով կը պաղտաւորէր, ամուսնանալ
անոր հետ, զուգին երկրորդ հայր մը տալու համար:

Բայց կոմսուհիին Ֆիլիբօնին սկիսածուր ունեցած
հակակրօթիւնը այնչափ մեծ ու անստիկ էր, որ տ-
պըստամբեցաւ և չուզեց ձեռքը տալ:

Իտալացին յարմարող և համբերող էր. իր լուստ-
հողի բարեկամին փափաքին համար զարմացում կը
կեղծէր, և յետոյ յարեց թէ անորձան էր անոր տեղը
բռնելու, խոնարհ չնորհ մը խնդրեց միայն խեղճ այ-
րին պարզ պաշտպանը և անձնուէր բարեկամը և դե-
ռատի որբին պարզ խնամակալն ըլլալու:

Եւ երեք տարի ամբողջ այնքան լաւ կերպով կա-
տարեց այս մարդը իր դերերը, և այնչափ գորովագութ
ու անձնուէր ցոյց տուաւ ինքզինքը, որ վերջապէս
զինաթափ ըրաւ կոմսուհիին, որ կարծեց թէ խաբուած
և գէշ դատած էր:

Կոմսուհիին վերջապէս նկատուելով որ իր մենակե-
ցութիւնը իր զաւակին պիտի փնտսէ և միանգամայն պի-
տի խօսուի, և նկատելով որ Ֆիլիբօն պալատական էր,
չատ անգամ պալատն էր և շատ բան կրնար ընել որ-
բին ազազային համար, Իտալացիին թախտնձանքնե-
րուն տեղի տուաւ և ամուսնացաւ անոր հետ:

Բայց արտառոց բան, կոմսուհիին հազիւ թէ ամուս-
նացաւ և ահա առաջին հակակրօթիւնը զոր ունեցած
էր, և որ յաջողած էր մարելու, կենդանացաւ սրտին խորը:

Գնդապետը հասած ըլլալով իր նապատակին, իր քի-
նախնդիր և վրիժառու քնաւորութիւնը կամաց կամաց
երեւան հանեց: Տեսնուեցաւ որ Կոմս Ֆիլիբօն Հէլէնի
առաջին արհամարհանքին վրէժը կ'ուզէր լուծել:

Այն ատեն, ահա սկսաւ խեղճ կնոջ համար այն մե-

նակեցութեան, ախտութեանց և արտասու քնեղու կեան-
քը որ կը ծածկէ իր անգութ խորհուրդները ամուսնա-
կան բանակարութեան ներքեւ: Ֆիլիբօն ժպտեցաւ իր
կնոջ ամէնուն տոջ և և անոր դռնիճը եղաւ մտերմու-
թեան մութիւն մէջ. թշուառականը խեղճ կնկանը համար
անանուն ասնջանք էր հնարեց, այն աղիւս կնկանը
համար որ միայն մէկ օր հաւատացած էր իրեն:

Իր նախնածոտ ատելութիւնը գնաց հասաւ միեւե
տղուն, Արմանի, որ կը յիշեցնէր իրեն կոմսուհիին աշ-
ուջին ամուսնը մինչ կոմսուհիին մայր ըլլալու կէտին
վրայ էր: Իտալացին համարձակեցաւ հետեւեալ անպա-
տիւ և վատ հաշիւը ընել:

— Եթէ փոքրիկն Արման մեռնի, իմ զաւակս պիտի
ժառանգէ անուն հարստութիւն մը և շատ ալ դիւրին
բան է որ հինգ տարեկան պղտիկ մը մեռնի...:

Այս ցածոգի մտածումներուն վրայ խորհելով էր որ
Կոմս Ֆիլիբօն հասած էր Գէրլովէն:

Կոմսուհիին իր արտասուքները կաւ թալով էր որ
կ'ապրէր այսպէս Գէրլովէնի մէջ բացարձակ միեւեկու-
թեամբ մը, իր բոլոր խնամքները շտաշելով իր զաւակին
համար, մինչ իր ախուսինը զուարթ կեանք մը կ'անցնէր:

Երեկոյ մը, Մայիս ամսուն, դեռատի Արմանը բը-
նակարանին հարթ տանիքին վրայ ձգած էր խաղալու
համար և ինք ներշնչուած աղօթքով մաքր ամփոփման
այն պէտքէն զոր կը զգան ախոր հոգիները, անհետկը
քաշուած էր աղօթելու համար փղոսկրեայ խաչկու-
թեան մեծ պատիկերի մը առջև, որ զրուած էր անկող-
նոյն գլխու բարձին մօտ:

Երկար տուն աղօթքի զրադած էր և զիշերը վրայ
հասած էր: Միզապատ և խաւարակուռ գիշեր մը, ծո-
վուն հովը չը փչէր ուժգնակի, յուզեալ այրները կ'ա-
րտալին քարանցաւներու ստորտալ:

Կոմսուհիին միաքը ինկու զաւակը և ներշնչուած
սխալը նախադգացումէ մը, պիտի ելլէր սենեակէն զա-
ւակը կանչելու համար, որ առնի մամուսինը մօտեցաւ:

Յիլիբօն որսի զգնաներով էր, ամբողջ օրը մօտա-
կայ անտառներուն մէջ անցուցած էր և կ'երեւէր թէ
նոյն վայրկեանին հասած էր:

Կոմսուհիին Յիլիբօնը տեսնելուն պէս զգաց կըրկ-
նուիլը այն մեծ անձկութեան որ արդէն իր սիրտը կը
սեղմէր:

— Ո՞ւր է Արմանը, ըստե անոր ուժգնօրէն:

— Ես ալ քեզի պիտի հարցնէի, պատասխանեց
հանդարտօրէն կոմսը, վասն զի ձեր քովը չեմ տեսներ
և կը զարմանամ:

Կոմսուհիին սարսափաց, երբ լսեց այս կեղծաւոր ձայ-
նը և իր սրտին սեղմումը աւելցուց:

— Արման, Արման, գոչեց կոմսուհիին, պատու-
հանը բանալով որ հարթ տանիքին վրայ կը նայէր:

Տղան չի պատասխանեց:

— Արման, սիրելի Արմանս, կրկնեց մայրը հեծ-
կըլտալով:

Միեւնոյն լռութիւնը:

Միտտանի սեղանի մը վրայ դրուած լամբար մը
կէս մը կը լուսաւորէր այս ընդարձակ յարկաբաժինը:
Լամբարին ցոլացումներէն մին գնաց իյնալ Իստլացիին
թխացած ճակտին վրայ, և կոմսուհիին այնպէս երեւ-
ցաւ որ սոսկալի տեղումութիւն մը կը ծածկէր անոր
դէմքը:

— Զաւակս, կրկնեց անձկութեամբ, ի՞նչ ըրիք
զաւակս:

— Ե՞ս, պատասխանեց կոմսը, այնպիսի սարսուռն
ձայնով մը որ անհանգիստ և մտաւանջ մօրը ուշա-
գրբութենէն չվրկեցաւ: Բայց ես չի տեսայ զո՞ւ-

ւակդ, ես ի՞նչ զիմնամ, ճիշդ հիմա ձիւն վար կ'իջ-
նեմ:

Այս խօսքերը արտասանած պահուն Իստլացիին այ-
լայլած չեչար գտած էր արդէն իրեն սեփական առողա-
նութիւնը և կատարեալ հանգարտութիւնը:

Բայց կոմսուհիին յուզուած և այլայլած ամենաձա-
խող մտածումներով, չի գնդադեցաւ զէպի դուրս խո-
յանալու պոռալով:

— Արման, Արման, ո՞ւր է Արմանս:

Գ.

ԻՆՉՊԷՍ ԿՈՐՍՈՒԵՑԱԻ ՏՂԵԿԸ

Կոմս Ֆիլիբոն որսէն վերադարձած էր և ոտք կոխած Գէրլովէնի բակը:

Դպեակին ծառաները քիչեւոր էին, ծառաներուն մէջ կը գտնուէին նաև օխոռապետ մը և երկու շան սպասաւորներ:

Այս վերջին երեքը կը կենային բակին մէջ, որոնք կը զբաղէին շուներու և օխոռաներու գործերով, իսկ միւս եօթի չափ ծառաները զդեակին մէջ ասդին անդին ցրուած էին:

Կոմսը մեծ սանդուխէն վեր ելաւ առանց իր անցքին վրայ մէկու մը հանդիպելու, գնաց շիտակ իր սիրական ճեմավայրը, տանիքը, ապակեդուռէ մը անցնելով մեքենաբար:

Այն տանն գրեթէ գիշեր էր, վերջուսնային յետին ճառագայթ մը կը սպրդէր հորիզոնին մէջ և կ'անջատէր տակաւին ծովուն յուզեալ ալիքները երկինքի վերջին ամպիկներէն: Ծովուն մռնչիւնը կը լսուէր խուլ կերպով: Կոմսը երեք քայլ առաւ և ոտքը բանի մը զարկաւ որ չոր ձայն մը հանեց, փայտէ ձի մըն էր, որուն հետ կը խաղար աղեկը:

Ֆիլիբոն քանի մը քայլ եւս առաւ և իրիկունս

վերջին չողերու լոյսով նշմարեց որ տղան հարթ տանիքին արգելարանին կրթնած կտաւրելապէս անչաւ կեցած էր:

Արման իր փայտէ ձիուն հետ խաղալէն յոգնած, նստած էր վայրկեան մը հանգստանալու, և յետոյ քունը տարած էր:

Կոմսը երբ տեսաւ տղան, յանկարծ կանգ առաւ: Բոլոր օրը որով զբաղած էր, և այդ միջոցին արդէն նեղուած էր այն մտածմունքն որ յառաջ կուգար կնոջ յղի ըլլալէն ի վեր:

Փոքրիկ Արման, ըսաւ իւր ջնիրեն, օր մը չէ օր մը քսան և մէկ տարեկան պիտի ըլլայ և իր հօրը բոլոր հարատու թիւնը իրեն պիտի մնայ, բայց եթէ մեռնի իր մայրը պիտի ըլլայ իր ժառանգորդը և իմ հարազատ զաւակս ալ իր մօրմէն պիտի ժառանգէ:

Մեղաւ մը եւս Իտալացին չոյած էր Արմանի մահուան անպատիւ երազը, Արդ, ահաւասիկ իր տունը, վերադարձին առաջին էակը որ կը ներկայանար իր աչքին տղեկն էր, հոն քնացող աղեկը, այս ամայի և մենակեաց վայրին մէջ, հեռու ամէն բանէ, գիշերուան այս ժամուն, որ ատեն ոճագործութեան յոյսու մը և մտածում մը այնչափ դիւրաւ կը փախիլի ցած ու վատ հոգիի մը մէջ:

Կոմսը ամենեւին չարթնցող տղեկը, բայց արմուկը հարթ տանիքին արգելարանին տուաւ և կամացուկ մը գլուխը ծռեց:

Վարը, ստորտը, ալիքները կ'առնէնային պսակազարդուած ճերմակ փրփուրներով և այս ալիքները կըրնային դադաղի տեղ ծառայել:

Ֆիլիբոն ետին դարձաւ, շուտափոյթ նայուածքով ըմ աչքէ անցուց հարթ տանիքը, Մարդ չիկար և գիշերուան մթութիւնը կը սկսէր արդէն բոլորովին ծածկել զայն:

Ծովուն տնտեսագիտիչ ձայնը մինչև իրեն կը հասնէր, և կարծես թէ կ'ըսէր իրեն. «Ով կիմաստը չի վերադարձընէր այն բանը որ իրեն կը յանձնուի»:

Դժխեմ լոյս մը անցաւ այս մարդուն միտքէն, սոսկալի փորձութիւն մը սեղմեց զինքը սիրտէն.

Կրնար ըլլալ, միմեջեց, որ տղան հետաքրքիր ըլլալով ծովուն նայելու համար, մագլցած ըլլար արգելաբանը որ երեք ոտքէն աւելի բարձրութիւն չունի.

Կրնար ըլլար նաեւ որ նստած ըլլար անխոհմտաբար արգելարանին վրայ և քունը տարած ըլլար ինչպէս եղած էր արգելարանին ստորոտը. Յետոյ քնացած պահուն կորսնցուցած ըլլար հաւասարակշռութիւնը.

Տխուր ժպիտ մը սահեցաւ անցաւ իտալացիին շերթունքներէն.

Եւ այն ատեն, աւելցուց, իմ զաւակս, իմ հարուգատ զաւակս եղբայր չպիտի ունենայ և այլևս պէտք չպիտի ըլլայ պաշտպանութեան կամ խնամակալութեան հաշիւ տալու:

Այս վերջին խօսքերը արտասանած պահուն կոմսը նորէն դէպի ծով ծռեցաւ:

Ալիքները խուլ կերպով կը մռնչէին և կարծես թէ կ'ըսէին իրեն. «Մեզի զրկէ ուրեմն այդ տղեկը որ քեզի կը նեղէ, մենք զայն ապահով կը պահենք և իրեն համար ծովու կանաչ խոտեղէններէ աղուորիկ պատանք մը կը շինենք»:

Յետոյ երկրորդ անգամ նայեցաւ չորս կողմը այնպիսի քննող արագ ափնարկով մը որ յատուկ է ոճրագործին, որ կը սոսկայ լրտեսուելէ: Լճութիւնը, մթնոթիւնը և առանձնութիւնը կ'ըսէին իրեն. «Ո՛չ մէկը պիտի սեռնէ քեզ և ո՛չ մէկը պիտի վկայէ երբեք մարդտի սեռնէ քեզ և ո՛չ մէկը պիտի վկայէ երբեք մարդկային դատարանի մը առջև որ դուն խեղճ տղեկ մը ապաննած ես»: Այն ատեն կոմսը սարսուռաց և այլևս

չվարանեցաւ: Քայլ մըն ալ յառաջացաւ, քնացած աղեկը բողբոջներուն մէջ առաւ և կամացուկ մը տկար արարածը վար նետեց արգելարանին վրայէն:

Երկու երկվայրկեան յետոյ խուլ ձայն մը որ ծովուն տնտեսագիտին խորութենէն վեր կ'ելլէր, իմացուց իրեն որ Կոնակները ընդունած և կլլած էին իրենց որպէ՛ս: Տղեկը փոքր աղաղակ մը իսկ արձակած չէր պարագութեան մէջ արթնցած պահուն:

Քանի որ վայրկեանի չափ Թիլիբոն անշարժ կանգնած էր, բռնուած անօրինակ ջրաձգական տենդէ մը, հոն, ուր գործած էր ոճիրը: Այդ պահուն թշուառակաւոր վախցաւ և ուզեց փախչիլ, բայց ի ծնէ ոճրագործներու յատուկ պաղարիւնը տիրապետեց անոր և չուտով հասկցաւ որ եթէ փախչէր ինքզինքը մատնած պիտի ըլլար. Այն ատեն հաստատ քայլերով և հանդարտ ճակատով դուրս եկաւ տանիքէն, ոտքերուն ծայրերուն վրայ կտիկնով, և իր կնոջ յարկաբաժինը ուղղուեցաւ, նեղ ու երկայն ճամբուն սուլայատակին վրայ ուժգնօրէն նշննցնելով իր կոշիկներուն ճռնչիւնը:

Այդ պահուն Կոմսուհին իր սենեակէն դուրս կը խոյանար իր զաւակը հարցնելով, և իր ամուսինն ալ իրեն կը հետեւէր, ցոյց տալով իր կարգին սաստիկ անհանգստութիւն և մտատանջութիւն և ցաւատանջ վիճակ մը, քանզի տղեկը սովորութիւն ունէր խողալը լմնցնելուն պէս վազելով մայրիկին քովը գալու:

Կոմսուհին կանչերը բոլոր զգեակը իրար անցուցին: Ծառաները վազելով եկան: Ոչ մէկը տեսած էր փոքրիկ Արմանը այն պահէն ի վեր որ ատեն մայրը զայն ձգած էր պատշգամբին վրայ:

Աչքէ անցուցին զգեակը, բակը, պարտէզը, տղեկը և ոչ մէկ տեղ էր:

Երկու ժամ անօգուտ փնտրութիւններ ըրին, կոմսու-

հին շուարած, յուսահատութենէն ձեռքերը կը գալարէր
և աչքը կարծես թէ թափանցել կ'ուզէր Ֆիլիբոսին
սրտին խորը, զոր արդէն իսկ զուկին սպաննիչը կը
նկատէր և կարծես կը գուշակէր թէ ինչ բրած էր:

Բայց Իսապլացին այնչափ լաւ կերպով կը կեղծէր
ամենախորին վիշտ մը, իր ձայնին և շարժումներին մէջ
այնչափ միամիտ յուսահատութիւն մը կար որ մայրը
անգամ մը եւս կարծեց որ կը հնազանդէր այն անյաղ-
թելի հակակրօնական զոր ամուսնոյն նկատմամբ ունէր,
ամբաստանելով զինքը որպէս իր որդւոյն անհետացման
միակ սրահման և հեղինակ:

Յանկարծ ծառայ մը հասու, ձեռքը բան մը բռնած,
որ աղուն ճերմակ փեռուրով զարգարուած պղտիկ գըլ-
խարկն էր, և որ զնացած ատեն գլխէն պտտչգոմին ե-
զերքը խնկած էր:

— Ո՛հ, տարաբախտը, բացազանչեց Ֆիլիբոսն այն-
պիսի շեշտով մը, որուն խեղճ մայրն ալ արձուպանդ
տուաւ: Վեր մաղկցած ըլլալու է:

Բայց այն վայրկեանին երբ կոմսուհին ետ ետ կ'եր-
թար սարսափէն այս խօսքերուն և ի տես այս առար-
կային, որ կարծես աղէտաբեր ու տխուր ճշմարտու-
թեան ստուգութիւնը կը հաստատէր, մարդ մը երեւցաւ
զրան սեմին վրայ, ուր կը գտնուէին այն ատեն երկու
ամուսինները և ի տես այն մարդուն Ֆիլիբոսն անշուշտ
ետ ետ երթալով պատին կրթնեցաւ չիյնալու համար:

Դ .

ՈՐՈՎԱՅՆԻՆ ՄԱՆՈՒԿԸ ՈՋՐԱԳՈՐԾ ՄԸ ԿԸ ՓՐԿԷ

Ինչ առաջ տեսնուող մարդը երեսունէն ինք տարե-
կան մէկն էր, կարմիր ժապուէններով զարդարուած
երկույն բնականօթ մը հագած, որ կը հագնէին կայսրու-
թեան վերահաստատումովը հանգստեան կոչուած զին-
ւորները:

Բարձրահասակ մարդ մըն էր ան. խուարին փայլ
մը չը փողփողէր իր նայուածքին մէջ, իր բարկութենէն
տեղունած ղէմքը ցատկոտ ցոլացումով մը լուսաւորելով:
Երեք քայլ առաւ զէպի Ֆիլիբոսն, որ սարսափահար
ետ ետ կը քաշուէր, զէպի անոր երկնցուց ձեռքը և
պոռաց:

— Մարդասպան, մարդասպան...

— Պատիւի՛ն, մրմուռց Ֆիլիբոսն սարսափահար:

— Այո՛, կրկնեց հիւսարը, Պատիւի՛ն, նոյն ինքն,
որուն համար կարծեցիր թէ թաւաղլոր ինկաւ մեռու
արձակած գնդակէդ, և որ սակայն չէ մեռած... այո՛,
Պատիւի՛նն է, զոր ինքզինները դառն արիւնաթաթաւ
փախուսեց և կրկնակ ոճրագործութիւններէդ ժամ մը
վերջը: Այո՛, Պատիւի՛նն է, որուն կենսքը ազատեցին
ինքզինները և գերի տարին: Ռուսերը զինքը չորս տա-
րի գերութեան մէջ պահեցին և հիմա ազատած կու-

գայ հաշիւը պահանջել քենէ՝ իր գնդապետին, Արման
տը Բէրկազի արիւնին համար, որով շաղախուած է
ձեռքերդ:

Ֆիլիքոն սարսափահար եղած միշտ եւս ետ կ'եր-
թար այս սարսափելի երեւոյթին հանդէպ: Պատթիէն
կոմսուէին նայեցաւ և ըստւ.

— Այս մարդը, տիկին, այս թշուառականը՝ սպան-
նեց զուակը ինչպէս չորս տարի առաջ սպաննեց անոր
հայրը:

Կոմսուէին հասկցաւ:

Այն ատեն մայրը շուարած և գրեթէ խենթ եղած
էգ վագր մը դարձաւ իր զուակին սպաննիչին ներկա-
յութեանը, անոր վրայ յարձակեցաւ զայն իր եղունգնե-
րով խեղդելու համար և պոռաց:

— Մարդասպան, մարդասպան, անօրէն, անաստ-
ուած, Աստուծոյ գտնաս, կախողանը քեզ կ'սպասէ...
էս ձեռքովս դահիճին պիտի յանձնեմ քեզի:

Բայց, որովհետեւ ան վատարար ետետ կը քաշուէր,
մայրը ձիւ մը արձակեց և կարծեց թէ բան մը կը փըր-
թի իր աղիքներուն մէջէն: Տփուռնեցաւ, և կանգ ա-
ռաւ երերուն, խորտակուած և ուժաթափ:

Այն մարդը՝ զոր կ'ուզէր օրէնքի վճիռն ենթարկել,
այն մարդը զոր կ'ուզէր կախաղան զրկել, այն մարդը
որ թշուառական վատ մըն էր, հայրն էր այն միւս ար-
դուն որ չը սկսէր խլրտիլ իր արգանդին մէջ:

Ե.

ԱՐՄԱՆ ԿԻՆ ՄԸ ԿԸ ՓՐԿԷ

1840ի Հոկտեմբերի վերջերը, յիշեալ դէպքերէն
քսան տարի յետոյ, իրիկուն մը, Հոովմի մէջ, մարդ
մը, որուն շորթուձեւերէն կը հասկցուէր թէ Քրանսացի
էր, կտոքի մը մէջ նստած հասաւ Թէպէր և անցաւ
Անդր-Թէպէր:

Այս մարդը երկայնահասակ էր, երկատարդ, հողիւ
քսանեութիւն տարեկան, իր առնական գեղեցկութիւնը,
սե աչքերը, գեղեցիկ նայուածքը, իր երկայն, ջինջ և
որոշատագէտի յատուկ ճակատը ու մելամաղձոտ վի-
ճակը կը հրաւիրէին Հոովմի Անդր-Թէպէրեան գեղեց-
կունիներու ուշադրութիւնը:

Իրիկնադէմին, արեւին յետին ճառագայթները ո-
րոնք Թէպէրի աղիքներուն մէջ կը մարէին, յաւիտե-
նական քողաքին շէնքերուն վրայէն կը ստնէին, ծիրա-
նեգոյն և ոսկեգոյն ցոլացումներ սփռելով պալատներու
և եկեղեցիներու պատուհաններուն վրայ: Օդը սլարդ
էր և քաղցր, Անդր-Թէպէրեան գեղանիները դուռներու
սեմերուն վրայ նստած, իրենց իլիկները կը դարձնէին,
աղաքները փողոցը կը խաղային, էրիկ մարդիկ կը ծը-
խէին, և հեռուէն մտիկ կ'ընէին երգ մը որ կ'երգէր

այդ ֆրանսացի երիտասարդը, այն նեղ, ծամածռու և դարձգարձիկ փողոցին մէջ՝ ուր մտած էր ան։

Այս փողոցին մէջ կոկիկ սուն մը կար լայնարձակ տանիքով, պտտերուն վրայ կը սողոսկէին իրլանդական բաղեղներ։ Որոնց ճիւղերը հիւսկէն մը կը կազմէին ոսկեգոյն ողկոյններով զարդարուն որթատունկի մը ստորոտը։

Այս սունը կատարեալ լուսնեան մը մէջ թաղուած էր, կարծես թէ մարդ չի կար ներսը։

Դեռտախ ֆրանսացին կանգ առաւ դրանք առջեւ, զրպանէն բանալի մը հանեց քայտ։ Գոյոր ե ներս մտաւ։

Մարմարոնէ բակէն տնցնելով, սանդուխէն մտաւ գրլցելու պէս վեր ելաւ։

Ո՛ր է ուրեմն ֆորնտրինան, հարցոց ինքնութեն, ուղղուելով դէպի առաջին յարկը։ Հակառակ իմ հրահանգներուն միշտ մինակ կը ձգէ իր արրուհին։ Հոն, պահպանելու համար գտնծ մը, անդին գտնծ մը, խեղճուկ տրակոն մը ունիմ։

Սանդուխին աստիճաններուն վրայ բացուող դրան կամաց մը դարկաւ։

Մտէ՛ք, բաւ ներսէն քաղցր ձայն մը։ Այցելուն դուռը հրեց և ինքզինքը գտաւ պարսկական կերպասով զարդարուած խցիկի մը մէջ։ Զարդա-

րուն սենեակին ծաղկէ թաղարները անուշահոտութիւններուն կը բուրէին, հոն տաճկական տիվանի մը վրայ ըններ կողմանած էր դրաւիչ և զիւթիչ գեղունի մը որուն առջև կեցաւ հիասքանչ, թէպէտ առաջին անգամը չէր որ կը տեսնէր այդ գեղունին։ Կինը զրեթէ քսաներեք տարեկան կար, պզտիկ, փափկասուն, ճերմակ և քիչ մը տարեկան կար, պզտիկ, փափկասուն, ճերմակ և քիչ մը տոգոյն, խարտիչաներ էր, աչքերը կապոյտ էին, կարծես հիւսիսի գաղջ արեւին տակ բացուած և վայրկեանպէս իտալիոյ երկինքին յանձնուած վարդ մըն էր։

Մանկամարդ կինը, մէկ խօսքով, սքանչիլի գեղեցկութիւն մը ունէր։

Անգը-Թէպը բեանները զմայլած էին անոր գեղեցկութիւնը տեսնելով։

Մանկամարդ կինը, երբ տեսաւ ֆրանսացին, ոտքի ելաւ և ուրախութեան աղաղակ մը արձակեց։

— Մ'ի, ըսաւ, ես այլ ձեզի կը սպասէի, Արման, կարծես թէ սովորականէն աւելի կ'ուշանայիք։

— Աշխատանոցէս հիմա կ'ելնեմ, պատասխանեց Արման, և աւելի կանուխ ձերքովը եղած պիտի ըլլայի եթէ ընդունած չըլլայի այցելութիւնը Կարտինալ Սթէնտօ Լանտիի, որ կ'ուզէր արձան մը ունենալ, Կարտինալը ժամերով քովս նստած մնաց։ Բայց, յարեց արուեստագէտը, — որ ֆրանսացի քանդակագործ մըն էր Հոովմէն մրցանակի արժանացած, — սովորականէն աւելի տեգոյն էք, Մարթա՛, յուզուած կ'երեւաք։

— Այդպէս կը դանէք։

— Այո՛, պատասխանեց։

Նստու քովը և բռնելով անոր երկու ձեռքերը, սեղմեց սիրով և յարգանքով, յետոյ շարունակեց։

— Անձանօթ քարասփով մը կը նեղուիք, խեղճ Մարթա... վախցած էք, ի՞նչ էք... ըսէ՛ք... պատասխանեցէք...

— Լա՛ւ, ըսաւ, իրուռնք ունիք, Արման, այո՛, վախցայ և անհամբերութեամբ ձեզի կ'սպասէի...

— Ի՞նչ բանէ...

— Մտիկ ըրէք, ըսաւ ուժգնօրէն... պէտք է թողուլ Հոովմը... այո՛, պէտք է... պարսպ տեղը զիս ծածուկ պահած էք մեծ քաղաքին այս արուարձանին մէջ, ուր օտարականը բնաւ տպահով չըլլար։ Պէտք է մեկնիլ ու երթալ Փլորանս, այո՛, պէտք է մեկնիլ։

Անորինակ տեգունութիւն մը ծածկած էր մանկամարդ աղջկան ամբողջ դէմքը։

— Ո՛ր է Ծօրնարինան, հարցուց քանդակագործը խիստ կերպով:

— Ձեզի ղրկեցի որ հոս կանչէ. անկիւս մեծ ճամբէն գացած պիտի ըլլայ, թակ դուք փոքր ճամբէն հոս եկած, և ղիրար խաչածեւած ըլլալու էք, քանզի ան դնաց դուք եկաք:

Այս կիներ զոր ձեր քովը դրի ձեզի մինակ չի ձգելու պաշտօնով, կարելի է... սիրօշնիկ հրեշտակս, կարելի է որ, ըսէք... հէ՛...:

— Ո՛հ, այդպէս մի մտածէք, Արման, Ծօրնարինան կը նախընտրէ մեռնիլ քան թէ ղիս մտանել:

Արման ոտքի ելած էր և անհաւատար ուժգին քայլերով խցիկին մէջ վեր վար կը շրջագայէր. չափազանց յուզուած էր:

— Բայց վերջապէս, պօռաց Արման, ի՞նչ պատահեր է ձեզի, ի՞նչ տեսաք որ այդքան շուտ մը մեկնիլ կ'ուզէք:

— Տեսայ զայն:

— Զո՞վ:

— Զինքը:

Մարթա մեծ պատուհանին մօտեցաւ և փեղկերու մէջտեղէն անոր ցուցուց փողոցին մէկ անկիւնը:

— Հոն, ըսաւ, երէկ իրիկուն ժամը տասնին, այժմ պահուն երբ դեռ նոր դուրս ելած էիք... ան կծկտած էր այս տան անկիւնը և բոցեղէն նայուածք մը կը նետէր այս կողմը. կարծես թէ կը տեսնէր ղիս... ևս ճրագ չունէի այն ատեն, երբ ան լուսնի լուսով լուսաւորուած էր: Մարտափահար ետ քաշուեցայ, կարծեմ աշտղակ մըն ալ արծակեցի և ուշաթափուեցայ:

Արման Մարթայի մօտեցաւ, նստեցուց զայն տիվանին վրայ, անոր փափուկ ձեռքերը իր ձեռքերուն մէջ առաւ և ծնրադրեց սուջիւր:

— Մարթա, ըսաւ, կ'ուզէ՞ք մտիկ ընել ղիս, կ'ուզէ՞ք ունենալ վրաս այն հաւատքը զոր մարդ կ'ունենայ հօր մը, վաղեմի և վատանկի բարեկամի մը, վերջապէս նոյն ինքն Աստուծոյ վրայ:

— Ո՛հ, այո՛, պատասխանեց, խօսեցէ՛ք... պաշտպանեցէ՛ք ղիս... նեցուկ եղէք ինձի... քանզի այս աշխարհիս վրայ, ձենէ զատ ուրիշ մէկը չունիմ:

— Մարթա, կրկնեց Արման, վեց ամիս անցաւ այն օրէն ի վեր, երբ ձեզի հանդիպեցայ գիշեր ատեն՝ Եկեղեցիի ներքին սանդուխին աստիճաններուն վրայ, ուր ծնրադրած կ'ուլայիք: Այնքան յուսահատած և միանգամայն այնքան չքնադացած էիք նոյն վայրեհանին որ կարծեցի թէ իրեն պահպանութեան յանձնուած երկնային հոգիի մը կորստեան վրայ ողբացող ու հեծեծող երկնաւաք հրեշտակ մը տեսայ. կուլայիք այնպիսի հոգիի մը վրայ զոր գոխք յափշտակած էր անկէ, դուք կուլայիք, Մարթա՛, դուք կուլայիք, և կը խնդրէիք Աստուծմէ որ թոյլատրէ ձեզ գառնալ դէպի անոր զձեզ մեռցնելով հանդերձ: Ձեզի մօտեցայ բռնեցի ձեր ձեռքերէն և քաջալերական քունի մը խօսքեր փսփօացի ձեր ականջին: Ձեմ գիտեր թէ այն ատեն ձայնս և խօսքերս բաւական ճարտասուն թուեցա՞ն ձեզի և գտա՞ն արդեօք ձեր հոգիին ճամբան. միայն գիտեմ թէ յանկարծ ոտք ելաք և կրթնեցաք ինձի, պաշտպանի, ամենալաւ նեցուկի մը կրթնելու պէս:

Մեռնիլ կ'ուզէիք և ես ոգաւորեցի ձեզի, յուսահատութեան վրայ խօսք կը խօսէիք և յուսադրեցի ձեզի. ձեր խեղճ սիրտը վշտարեկ էր և ես փորձեցի զայն բժշկել:

Այն օրէն ի վեր ես մարդոց գերերջանիկը եղայ, իսկ դուցէ դուք նեղուեցաք, այնպէ՛ս չէ:

— Այո՛, Արման, դո՛ւք աղնաւատիրտ էք և ըստ սիրտ, մրմնջեց, կը սիրեմ ձեզի:

— Աւա՛ղ, պատասխանեց ֆրանսուզին, ես խեղճ
տրուեստագէտ մըն եմ, համբաւ և հայրենիք չունիմ,
վասնզի հինգ տարեկան եղած ատենս, ծովէն գտան զիս,
և վերցուցին անաէք անտէրունջ, Կառլոս էլ քարտ-
ժայռի մը, մահուան դէմ մտքառելով և չի նայելով իմ
դեռտաւի տարիքիս:

Հարսաութիւնս վրձինս է միայն, չունիմ ուրիշ ա-
պագայ, բայց եթէ վտտակելիք փառքս: Զեղի տեսած
վայրկեանէս հաւնեցայ և քիչ ժամանակէն կրնա պիտի
բլլաք և ես շատ լաւ կերպով պիտի կրնամ պաշտպա-
նել ձեզ, բայց պէտք չէ՞ որ ես ալ ձեր գաղանիքը
գիտնամ և պիտի ըսէ՞ք ինծի տակաւին. «Կամ վիէննա
կամ Ֆլորանս մեկնինք, տակաւին պիտի ըսէ՞ք, մի՞
հարցափորձէք զիս»: Ո՞վ է ուրեմն այն ասկալի և ա-
նիծեալ մարդը որ կը հալածէ ձեզ, չէ՞ք կարծեր որ ես
բաւական զօրաւոր եմ ձեզի պաշտպանելու համար:

Մարթա ափզոյն էր և անդամներովը կը զողար աչ-
քերը դէպի գետին սեւեռած:

— Տեսնենք, շտրուակեց Արման, տեսնենք, սի-
րելիս, ինչ որ ալ բլլայ այն անցեալ յիշատակը որ ձեզի
կը նեղէ, չի կրնար իմ սէրս փոխել, այլակերպել, չըն-
ջել, երբեք, երբեք:

Ո՛հ, ըսաւ Մարթա, քանի որ սէր ըսուածը
ոճրագործութիւն մը չէ, անցեալս տմնեւին չի պիտի
ամչցնէ զիս: Այո՛, սիրեցի տաանընթեր և տաանընթեր
տարեկան եղած ժամանակս ունեցած դիւրահաւանու-
թեամբ, եռանդով և սուրբ սիրով սիրեցի դժոխային
թեամբ, եռանդով և սուրբ սիրով սիրեցի դժոխային
ժպիտով, անպատիւ սրտով վատ և ցածոգի մարդ մը,
հաւատարիմ և բարեպիտ կարծեցի: Այս մարդը հրա-
պուրեց զիս, առեւանգեց զիս հօրենական տունէս: Այս
մարդը իմ գահիւնս եղաւ: Բայց Աստուած վկայ, այն
օրը երբ ճանչցայ զինքը, փախայ քովէն և ազատեցայ:

Արման ծնրադրած միշտ մանկամարդ աղջկան առջեւ
ըսաւ:

— Ըսէ՛ք ինծի ամէն բան լսէ՛ք, մըմնջեց, ես պիտի
պաշտպանեմ ձեզի, ես պիտի ստակեցնեմ այդ թշուա-
ռականը:

— Լաւ ուրեմն, պատասխանեց Մարթա, մտիկ ըրէ՛ք
զիս: Պլուայի մէջ ծնած եմ, հայրս պատուաւոր վա-
ճառական մըն էր մայրս տղնուտիան սերունդէ, Տաճը
տարեկան եղած ատենս, մայրս կորսնցուցի, և մինչև
տասնընթեր տարեկան փակուած մնացի վանքի մը,
Թուսի մէջ (Լուառ): Վանքէն ելած ատենս էր որ հան-
գիպեցայ հրապուրիչիս: Հայրս, բաւականաչափ հարբս-
տութեամբ մը գործէ քաշուելէ վերջը՝ Պլուայէ վեց
փարսախ հեռու դէպի Օրլէան իջնելու ճամբուն վրայ
պղտիկ ստացուածք մը ծախու սուած էր՝ ուր տարաւ
զիս երբ Թուսէ վերագործայ: Մտնիկէն ժամը մը հե-
ռու կը գտնուէր Հօ-Քօէնի զղեակը: Այս գեղեցիկ և
պատուական հողը կը վերաբերէր Կոմս Ֆիլիբոն անուն
ֆրանսացած իտալացի հրամանատարի մը: Կոմսը, ա-
մառը կնոջ հետ Հօ-Քօէն կը բնակէր: Խստաբարոյ, վէս
մարդ մըն էր, որ միշտ կը տանջէր կինը և անոր դա-
հիճը կըլլար: Խեղճ կոմսունին տփգոյն էր միշտ, հիւանդ-
կախ եօթանասուն տարեկան պատաւի մը պէս ինք իր
վրայ ծռած, կորսաբաժակ, թէպէտ հաղիւ հազ յիսուն
տարեկան կար: Երբ Մոնթիէր հասայ, անտառի վերու-
բերեալ վէճեր հայրս կոմսին հետ յարաբերութեան մըտ-
ցուցած էին: Դպեակը գացի, դերկոմս Անտրէա բացա-
կայ էր, միայն Մայիս ամսոյ վերջերը հոն պիտի գար:
Կոմսունին սէր առաւ ինծի, և ես իրեն համար ընկե-
րունի մը եղայ, խեղճ կինը կը տանջուէր այնպիսի
խորճաբաւոր ու գողտտի ցաւով մը որուն գաղանիքը
գիտէին անշուշտ կոմսը ու կոմսունին:

Երկու ամուսնները կը բնակէին առանձին. իրարու հետ չէին խօսեր. օտարականի մը ներկայութեանը միայն քանի մը սիրտլիկ խօսքեր կը փոխանակէին. Ամիս մը յետոյ դերկոմս ամանեց:

Գեղատեսիլ մարդ մըն էր դերկոմսը, կարծես թէ այնքան չէր սիրեր իր մայրը: Կոմսուհին հետզհետէ կը տկարանար, և օր մը յուզումնալից, ձեռքս սեղմեց և ըսաւ.

— «Կարծեմ թէ երթալոց եմ»:

Արդարեւ քանի մը օր վերջը, գիշերը ծառայ մը Մառնիէր եկաւ Հօթօնէս և ղիս հարցուց. Կոմսուհին օրհասի մէջ էր և ղիս կը փնտռէր. Ծառային և հօր հետ ըշալոյսին դղեակ հասանք. աշուն էր, օդը ցուրտ. կարծես սե օր մըն էր. Կոմսուհին անկողնին մէջ գլխ տանք, աչքերը ջերմին սաստկութենէն սաստիկ կերպով կը փախկէր, և շրթունքները գունատած էին. Քահանայ մը իր սնարին մօտ կեցած հոգեվարքներու ազդեցութեամբ կը մրմնջէր, ծառաները ծնրադրած կուլային, բայց կոմսը և որդիս հոն չէին, և մենք պարտաւոր տեղը զանոնք կը փնտռէինք:

— Երկու օրէի վեր որսի գացած են, մրմնջեց հօգեվարք կինը, զանոնք չպիտի տեսնեմ այլեւս:

Արդարեւ կոմսը և որդին ազգականներու գացած էին, Պլուայէ տասը փարսախ հեռու: Աղետարչ և արխաղդեցիկ էր տեսարանը. ամուսին և զաւակ ունենալ և իր քովը չտեսնել զանոնք մեռած պահուն, և օտարականներու քով հոգին աւանդել: Առաւօտուն ժամը տասնին մեռաւ խեղճ կինը, և իր վերջին խօսքը սա եղաւ.

— «Անտրէա, տպերախտ զաւակ...»

Եւ իմացայ վաղեմի սպասաւորէն, որ կը փախար «Դերկոմսն էր որ մայրը մեռցուց»:

Պիտի հաւատա՞ք սիրելիս, ահա այս մարդն էր որ խոստովանեցաւ ինծի իր սէրը: Իր մօրը մեռնելէն վերջ էր որ դիւթեց ղիս և ես հաւատացի անոր անկեղծութեանը, իմ վրայ աղքեց ան և ըսաւ օր մը.

— «Մարթա՛, կ'երգնում որ կինս պիտի ըլլատ: Եւ որովհետեւ հայրս ընտել չպիտի հաւնի մեր միութեան, գուն աղքատ և ես հարուստ ըլլալուս պատճառաւ, կ'ուզե՞ս փախչիլ հետս: Իտալիա կ'երթանք, հոն կ'ամուսնանանք. ժամանակը դէնընկեց կ'ընէ հայրս»

Եւ իմինս, հարցուցի սարտափահար.

Քուկինդ կուգայ մեզի միտնալ:

— Բայց ինչո՞ւ համար ընտել սիրտերնիս իրեն չի բանոնք, ըսի:

— Հօրդ բծախնդրութիւնը մինչև ասպետականութեան կ'երթայ. եթէ իբր գործակից տանեմք զայն, երբեք չպիտի ուզէ խաբել հայրս, պիտի երթայ ղինքը գանէ և ասով մեր երջանկութիւնը միշտ վտանգի պիտի ենթարկուի:

Հաւատացի այս մարդուն, տեղի տուի, և հետեւեցայ իրեն. Ձմրան գիշեր մըն էր. սիրելիս, երբ ես, յանցաւորս, թողուցի ընտանեկան բոյնս և հետեւեցայ ղիս փախչողին. սուրհանդակի կառք մը Մառնիէրէ կէս փարսախ հեռու կը գտնուէր. Անտրէա հոն տարաւ ղիս, յուզումէս ու սարսափէս կէս մը խենդեցած էի. Սենեակիս մէջ, սեղանին վրայ, երկայն նամակ մը ձեռքած էի, որով ներողութիւն կը խնդրէի հօրմէս և փախուստս կը ծանուցանէի: Ռեթ օր վերջ իտալիա եկանք, և հասանք Միլան: Հոն Անտրէա տուն մը վարձեց, ղիս երկինքը ներկայացուց Միլանի ազնուականներուն, մեծաշուք հացկերոյթներ տուաւ:

Շատ անգամ կ'աղաչէի որ հայրը համոզէ, որ հոս գայ և բնակի մեզի հետ: Վերջապէս հօրմէս ու

մօրմէս լուր ընդունեցի, պատասխանեց, խիտո բարկացած և կատաղած են: Բայց ժամանակը կը հանդարտեցնէ զանոնք... սպասենք: Անտրէա սկսաւ ի դերե հանել բոլոր այն խօսակցութիւնները, որոնք կապ ունէին մեր մօտաւոր ամուսնութեան: Կեանքերնիս այսպէս ունցաւ: Ճատ անգամ գրած էի հօրս, որ երբեք պատասխանած չէր: Այն ատեն հասկցայ որ Անտրէա նամակները զրկել չէր տար հօրս: Անտրէա զեղխեանք մը կ'անցնէր Միլանի մէջ: Ունէր ձիեր, սպասաւորներ, հրաւիրեալներ և ըստ երեւոյթին այրերու երջանկագոյնն էր: Բայց օր մը երբ յիշեցուցի իր խօսակցութիւնը՝ պատասխանեց ինձ անհամբերութեամբ:

— Սպասեցէք, սիրելիս, հայրս ծեր է, օր մը չէ օր մը պիտի մեռնի... այն ժամանակ կ'աւանդուիմ ձեզի հետ:

Եւ որովհետեւ տխրած էի այսպիսի պատասխան մը առած ըլլալուս համար, գրպանէն հանեց նամակ մը և ինձի երկնցուց և ես կարգացի զայն տփռունելով:

«Ամենասիրեցեալ որդիս, կ'ըսէր կոմսը, օ և է անպատեհութիւն չեմ տեսներ մեր շրջանակներու ազդիկները հրապուրելով Իտալիա աւանելու մէջ, բայց կը սիրեմ հաւատալ թէ անոնց հետ ամուսնանալու մասին չես մտածեր, և ինչ որ աւելի է, ձեռքիս տակ փայլուն ամուսնութիւն մը ունիմ քեզի համար:»

Նամակը ձեռքէս ինկաւ, մինչ Անտրէան կը զիտէր զարմացկոտ:

— Է՛հ լաւ, ըսի անոր, ի՞նչ կը խորհիք ընել ուրեմն պարոն:

— Բայց սպասել... եղաւ իր պատասխանը:

— Ինչի՞ սպասել:

— Հօրս մահուան, աւելցուց պաղարիւնութեամբ: Լաւ կը ճանչնամ զայն, զիս պիտի ժառանգազրկէ եթէ իրեն հակառակ վարուիմ:

Ու Անտրէա, կրօնէկներուն վրայ դառնալով և երդ մը մոլտալով ելաւ դուրս:

— Ա՛հ, բարեկամս, միմիջեց Մարթա ապշահար, այդ օրէն ի վեր այդ մարգուն գգուելի նկարագիրը կը սկսէի գուշակել: Զիս իր հոմանունին ընկէ զատ ուրիշ տեւէ մտադրութիւն չունէր: Ս. թը օր զառանցանքի խառնուած տեսակ մը ուժգին տենդով կը տառուպէր... հայրս կը կանչէր... Աստուծոյ հերոգութիւն կը խընդրէր... Անտրէա ծունկերը կ'էջնայի պաղատելով որ պատիւս վերադարձնէ ինձ՝ զիս եկեղեցի առաջնորդելով, Անտրէա սովորական և զիս գլխէն հեռացնելու խօսքերով կը պատասխանէր ինձ: Երբ որ ինքզինքիս եկայ, ուղղակի զացի քահանայի մը սաքը իյնալու, յանցանքս խօսաւորանեցայ իրեն և իրմէ խորհուրդ ուզեցի: Քահանան պատասխանեց:

— Գնա՛ զաւակս, հօրդ քով, և Աստուծոյ որ մեծ է ու ներսզամիտ, պիտի ներէ քեզի. և թերեւս կուղցնէ սիրտը այն մարդուն որ կը մերժէ ձեզ հանդէպ իր ունեցած պարսքը կարգադրել:

Հայրս, ա՛հ, յիշեցի այն ատեն թէ ոտնուով հայրս որքան բարի էր իր գաւկին համար և ես ունկնդրեցի Աստուծոյ պաշտօնէին խրատը իբր երկինքէն և կամ պատգամ մը: Ուզեցի հաւատնդիլ... Աստուծոյ մը Անտրէային յայտնեցի մեկնելու գիտաւորութիւնս:

— Եւ ո՞ր կ'երթաս, հարցուց անտարբերութեամբ:

— Չըմասա կը վերադառնամ, պատասխանեցի հրապարտութեամբ, հօրս քով կ'երթամ:

— Հօրդ, ըսաւ ձայնի զողորմուն չեղով մը:

— Այո՛, ըսի, և թերեւս ան ներէ ինձի:

Գլուխը երերցուց արտամօրէն:

— Խեղճ Մարթա, ըսաւ ինձի, երկար ատենէ ի վեր ճշմարտութիւնը ծածկած էի քեռէ, չէի ուզեր սիր-

տեղ վերադարձել... բայց պէտք է որ ըսեմ, քանի որ զիս կ'ուզես թողուլ:

— Աստուած իմ, գոչեցի յուզմունքով: Ի՞նչ պիտի ըսէք ինձի ուրեմն:

Չպատասխանեց, բայց ինչի երկտեղ սեւածիր նամակ մը տմարան մը թուականով: Հայրս մեռած էր վիշտէն և ես էի որ մեռցուցած էի զայն:

— Խեղճ Մարթա, ըսաւ արուեստագէտը իր ձեռքերուն մէջ տանելով սպիտակ ձեռքը դեռտտի կնոջ, որ իր հօր վերջիշուամով սկսած էր արտասուել դառնօրէն:

Մարթա սրբեց արցունքները և շարունակեց.

Հայրս մեռած էր. տակաւին կը սիրէի Անարէան և աշխարհիս մէջ իրմէ զատ մէկը չունէի. ինձի հանդէպ իր խնամքներն ու զգուհանքները կրկնապատկեց և երբեք քաջութիւնը չունեցայ լքելու զայն: Սառցիւ տառջին օրերուն ինձի համար բարի ու գործովալիւ և զաւ, խոստացաւ ինձմէ զատ ուրիշ կին չունենալ և տկարութիւնը ունեցայ հաւատալու իր խօսքին: Բայց քիչ ատենէն կրկին երեւան եկաւ իր ստոր նկարագիրը:

Իր հոմանունին եղայ վերստին և ոչ թէ կինը: Իր զեղխութեան բարեկամներուն տոջ և դարձեալ բացաւ տան գոռը, և այն տան միայն հասկցայ թէ իր ձեռքին մէջ պարզ խողովիք մըն էի ես: Թերեւս կը սիրէի զիս, բայց այնպէս, ինչպէս կը սիրէր իր ստացուածքը Նախկին ականածանքը և յարգանքները նուազեցան: Ես տակաւին զայն կը սիրէի տակաւին: Սկսաւ ծաղկավաճառուհիի մը հետ սիրաբանել: Ուզեցի այլեւս փախչիլ այս մարդուն քովէն որ սկսած էր անտանելի դառնալ: Բայց ո՛ւր փախչիլ, ո՛ւր երթալ:

Յետ այնու ինձի հետ բռնութեամբ վարուիլ սկսաւ:

Անգուժ բնազդները սկսան երեւան գալ իր մէջ:

Իրիկուն մը, Անարէան կռիւի բռնուեցաւ Աւսարիւս:

Յի երիտասարդ համանաւորի մը հետ: Ընտրուած գէնքը ատրճառակն էր: Մենամարտի պայմաններուն համաձայն երկու ոստիկներ իրարու վրայ պիտի քաշէին և ըստ կամս կրակ պիտի ընէին: Նոյն և տառջ հրամանատարը քաշեց: Անարէան երբեք չգտնողեցաւ և շարունակեց անոր վրայ քաշել: Բաշեցէք ուրեմն, պուշուցին վկաններ: Ո՛չ տակաւին, պատասխանեց: Մտեցաւ հակառակօրդին և ատրճառակին բերանը դրաւ անոր կուրծքին: Հրամանատարը սկեպսիկի մը պէս կը սպասէր, բազումները խաչածեւած և ժպտալից: Բայց վտար ամենեւին չգիտեց: Արդարեւ, ըսաւ Անարէան անգուժ ժպիտով մը, հազիւ իմ տարիքս է պարոնը, խիստ ցաւալի պիտի ըլլայ ձեր մօրը համար երբ իմանայ ձեր մահը: Եւ կրակ ըրաւ ու սպաննեց հրամանատարը, որ ինկաւ տառնց ձայն հանելու:

Ո՛հ, թշուառականը, մրմնջեց Արման:

Ո՛հ, կրկնեց Մարթա, տակաւին ումէնը այս չէ, աւելին կայ, մտիկ ըրէք սիրելի բարեկամս, մտիկ ըրէ՛ք: Այս մարդը մարդասպան մըն է, ա՛հ մարդասպան մը, գող մը:

Մարթա պահ մը ամչցաւ այս տեսակ մարդ մը սիրած ըլլալուն համար:

— Անարէան, շարունակեց Մարթա, վերջապէս Անարէան, խողամու մըն է. մեր տունը խաղարտնի վերածեց, ուր կուգար կը միանար միլիոնատէր ազնուական պարոն մը: Անարէան անուր, անբացատրելի երջանկութիւն մը ունէր, քանի մը ամիսէ ի վեր խիստ մեծ, նշանաւոր գումարներ կը շահէր: Բայց գիշեր մը մեծ գումար մը կորսնցուց: Բոլոր հրաւիրեալները մեկնած էին բացի մէկէ մը՝ Պ. Սքօթթիէ: Պարոնը կէս գիշերէն ի վեր իր խողի ընկերն էր: Աստուան ժամը հինգը կար: Պարոնը կը վասակէր Անարէանի կորսնցու-

տըդ վերադարձի... բայց պէտք է որ ըսեմ, քանի որ
զիս կ'ուզես թողուլ:

— Աստուած իմ, գոչեցի յուզմունքով: Ի՞նչ պիտի
ըսեք ինծի ուրեմն:

Չպատասխանեց, բայց ինծի երկարեց սեւածիր նա-
մակ մը տմտւան մը թուականով: Հայրս մեռած էր
վիշտէն և ես էի որ մեռցուցած էի զայն:

— Խեղճ Մարթա, ըսաւ արուեստագէտը իր ձեռ-
քերուն մէջ առնելով սպիտակ ձեռքը դեռատի կնոջ, որ
իր հօր վերջիչումովը սկսած էր արտասուել դառնօրէն:

Մարթա սրբեց արցունքները և շարունակեց.

Հայրս մեռած էր. տակաւին կը սիրէի Անտրէան
և աշխարհիս մէջ իրմէ զատ մէկը չունէի. ինծի հան-
դէպ իր խնամքներն ու զգուանքները կրկնապատկեց և
երբեք քաջութիւնը չունեցայ լքելու զայն: Սառցիւ
տառալին օրերուն ինծի համար բարի ու գործադիր ե-
ղաւ, խոստացաւ ինձմէ զատ ուրիշ կին չունենալ և
տկարութիւնը ունեցայ հաւատարմութիւն իր խօսքին: Բայց
քիչ տառնէն կրկին երեւան եկաւ իր սատր նկարագիրը:

Իր հոմանունին եղայ վերստին և ոչ թէ կինը: Իր
գեղխութեան բարեկամներուն առջև դարձեալ բացաւ
տան դուռը, և այն տառն միայն հասկցայ թէ իր ձեռ-
քին մէջ պարզ խողովիք մըն էի ես: Թերեւս կը սիրէի
զիս, բայց այնպէս, ինչպէս կը սիրէր իր ստացուածքը
Նախկին ակնածանքը և յարգանքները նուազեցան: Ես
սակայն զայն կը սիրէի տակաւին: Սկսաւ ծագկաժա-
ճառունի մը հետ սիրաբանել: Ուզեցի այլեւս փախչիլ
այս մարդուն քովէն՝ որ սկսած էր անտանելի դառնալ:
Բայց ո՛ւր փախչիլ, ո՛ւր երթալ:

Յետ այնու ինծի հետ բռնութեամբ վարուիլ սկսաւ:
Անգութ ընդդէմները սկսան երեւան գալ իր մէջ:

Իրիկուն մը, Անտրէա կռիւի բռնուեցաւ Աւստրիա-

Յի երիտասարդ համառատարի մը հետ: Ընտրուած
զէնքը ատրճառակն էր: Մենամարտի պայմաններուն
համաձայն երկու ոտիները իրարու վրայ պիտի քաշէին
և ըստ կամս կրակ պիտի ընէին: Նոյն և տառաջ հրա-
մանատարը քաշեց: Անտրէա երբեք չգանդաղեցաւ և
շարունակեց անոր վրայ քաշել: Քաշեցէք ուրեմն, պո-
ռացին վիաները: Ո՛չ տակաւին, պատասխանեց: Մօտե-
ցաւ հակառակօրդին և ատրճառակին բերանը դրաւ ա-
նոր կուրծքին: Հրամանատարը սկեպսիկի մը պէս կը
սպասէր, բազումները խաչաձեւած և ժպտալից: Բայց
վտար ամենեւին չգլթաց: Արդար, ըսաւ Անտրէա ան-
գութ ժպիտով մը, հազիւ իմ ստորիքս է պարտը, խիստ
ցաւալի պիտի ըլլայ ձեր մօրը համար երբ իմանայ ձեր
մահը: Եւ կրակ ըրաւ ու սպաննեց հրամանատարը, որ
ինկաւ տառնց ձայն հանելու:

Ո՛հ, թշուառականը, մրմնջեց Արման:

Ո՛հ, կրկնեց Մարթա, տակաւին ամէնը այս չէ.
աւելին կայ, մտիկ ըրէք սիրելի բարեկամս, մտիկ ըրէ՛ք:
Այս մարդը մարդասպան մըն է, ո՛հ մարդասպան մը,
գող մը:

Մարթա պահ մը ամչցաւ այս տեսակ մարդ մը սի-
րած ըլլալուն համար:

— Անտրէա՛, շարունակեց Մարթա, վերջապէս
Անտրէա, խողամոլ մըն է. մեր տունը խաղաւորնի վե-
րածեց, ուր կուգար կը միանար միլիտանտէր ազնուա-
կան պարոն մը: Անտրէա անլուր, անբացատրելի եր-
ջանկութիւն մը ունէր, քանի մը ամիսէ ի վեր խիստ
մեծ, նշտնաւոր գումարներ կը շահէր: Բայց գիշեր մը
մեծ գումար մը կորսնցուց: Բոլոր հրաւիրեալները մեկ-
նած էին բացի մէկէ մը՝ Պ. Սքօթթիէ: Պարոնը կէս
գիշերէն ի վեր իր խողի ընկերն էր: Աստուան ժամը
հինգը կար: Պարոնը կը վաստկէր Անտրէայի կորսնցու-

ցածները: Աստուծոյ կը խաղային պաշտելի մէջ գոնաւոր
վրանի մը տակ, և ես նստած ներկայ կը դնուէի սըր-
տաճմէրկ և միանգամայն ամօթալի այդ տեսարանին:
Անտրէա գունատ էր և քրտինքը պորն ուրն կը հոսէր
իր ճակատէն, ցորչափ զրամատումները կը դիզուէին սե-
ղանին վրայ:

Պարոնը պաղարիւնութեամբ կը խաղար, բաղդին
վստահ մարդու մը պէս: Անտրէա իր վերջին հազար
ֆրանքնոց զրամատումն ալ կորսնցուց: Պարոն, ըսաւ,
արտառոց ու անօրինակ ձայնով մը, այլեւս դրամ չու-
նիմ քովս, բայց հայրս երեք հարիւր հազար տարեկան
եկամուտ ունի: մէկ խօսքով կրնամ քեզի հարիւր հա-
զար ֆրանք տալ: Կարծես թէ Պ. Սթուէթ կը խօսէր
և ըսաւ վերջապէս:

— Ձեր հարիւր հազար ֆրանքները հինգ սքարթա-
յով կը զարնեմ:

Անտրէա դժգոհ էր. աչքերը կը բոցավառէին և կը
փայլէին յոյսով:

— Լաւ, ըսաւ, թուղթերը դողդոջուն ձեռքով մը
տանելով:

Այս նոր բարթին տեսնել սոսկալի բռն մըն էր:
Անտրէայի համար կորսնցները, կործանիչ ըսել էր. իմ
հայրը կծծի մարդ մըն էր, չպիտի վճարէր և անշուշտ
պիտի թողուր որ իր տղան անպատուութի: Պարով Պա-
րոնին կորսնցները, բոլոր վաստկածը թողուլ, վրայ տալ
ըսել էր: Բայց այս վերջինը համարձակ էր, և մեծ հա-
ւատք ունէր իր բաղդին վրայ. ուստի ըստ երեւոյթին
հանդարտ և պաղարիւն երեւցաւ: Երկու հարուածով
չորս սքարթա զարկաւ և լիաթոք շունչ մը առաւ: Բայց
կորսնցուց հետեւեալ հարուածը, և յետոյ միւսը: Պա-
րոնը նորէն վասակեցաւ: Անտրէա նորէն գունատեցաւ,
թուղթը տուլու կարգը նորէն պարոնին եկաւ, նորէն

տանելու տաւելութիւնը ունէր այս անգամ: Երկուքն
ալ վայրկեան մը իրարու նայեցան այլայլած և խեթիւ:

— Կը ձգեմ բարթին, ըսաւ Անտրէա:

Պարոնը վարանեցաւ:

— Ոչ, ըսաւ, ինչ բանի կը ծառայէ ատիկա:

Եւ բարթի մը եւս դարձուց:

— Պէշը, ըսաւ դերկոմս, վասակեցայ: Հարիւր հա-
զար ֆրանք կը պարտիս ինչի:

— Կը կրկնապատկեմ ատիկա, ըսաւ Անտրէա խեղ-
զուկ և յռասակտուր ձայնով մը:

Բայց պարոնը պաղարիւնութեամբ մը ոտքի ելաւ:

— Սիրելիս, ըսաւ, ես սկզբունք մը ունիմ, որուն
գերի եղած եմ, բնաւ երկու խօսքով, երկու հարուածով
չեմ զարնէր: Այսուհանդերձ, ահա՛ առաւու եղաւ և ան-
քրնութենէ կը մեռնիմ. մնաւ բարով:

Անտրէա նստած աթոռին վրայ վայրկեան մը կայ-
ծակէ զարնուածի պէս անշարժ մնաց: Սարսափով տե-
սաւ որ պարոնը իր ոսկիները և զրամատումները գրպա-
նը կը խոթէր և քաղաքավարութեամբ մը մնաւ բարով
կ'ըսէր ինձ: Անտրէա զսպանակէ մղուածի պէս ոտքի
երաւ պարոնը առաջնորդելու համար բարձրաբերձ ծա-
ռերով պարտէզին մէջէն: Սպասուորները պառկած էին,
եւ վրանին տակ մինակ էր, և տխուր էի այդքան կո-
րուատին համար: Պարտէզը ամայի էր: Պարոնին գուրս
երնելէն հինգ վայրկեան վերջ, սոսկալի և արտառոց
աղաղակ մը լսեցի, բայց յետոյ լուսթիւնը կատարեալ
և բացարձակ եղաւ: Քիչ հոսքը Անտրէա նորէն երեւ-
ցաւ, գլուխը բաց, աչքերը շլմորուն, հագուստները
անկարգ և իր ճերմակ բուճկոնը արիւնով ծածկուած:
Թշուառականը մէկ ձեռքով դաշոյն մը կը բռնէր միւ-
սովը թղթապանակը: Ես սարսափեցի և սոսկալի ճիչ մը
արձակեցի: Ծուարած ելայ, փախայ և խոյսացայ պար-

աէզին մէջէն: Վաղած տառնա, ոտքս պարոնին զիակին զարկի: Այս հպումը փախչելու տակի ուժ տուաւ ինծի. շուարած, շնչատապաւ վաղեցի և եկայ ինկայ եկեղեցիին և նոյնիսկ տատիճա՛ններուն վրայ, ուր սկսեց և զատեց զիս:

— Ա՛հ, մրմնջեց քանդակագործը, կը հասկնամ յուսահատութիւննդ ի եղճ պաշտելի հրեշտակ. հիմա կը հասկնամ թէ ինչո՞ւ կ'ուզէիք փախչիլ այս մարդէն:

— Տակաւին տմէն բան չի գիտէք, մրմնջեց Մարթա, այս մարդը մեզի Թրանսպայի մէջ գտաւ, ինծի թուղթ մը յանձնեց, տոմսակ մը, որուն վրայ աշտպէս գրուած էր.

— Վերադարձիր շուտով, ապա թէ ոչ քու նոր սիրահարդ մեռած մարդ մը պիտի ըլլայ. Գուք կը հասկնարք՝ ինչու համար, այնպէս չէ՞, թէ ինչու համար կընաք՝ ինչու համար, այնպէս չէ՞, թէ ինչո՞ւ համար Հր-Թրանսպայէն ուզեցի որ մեկնինք, թէ ինչո՞ւ համար Հր-նոմն ալ թողուլ պէտք է. . . պատճառը, գոլ մեզի հոս գտնելն է:

Մարթա դեռատի տրուեստագէտին բազուկներուն մէջ նետուեցաւ, զայն գորովանքով մը գրկելով.

— Փախչինք հոգիս, ա՛հ, փախչինք, փախչինք, սիրելիս... փախչինք մարդասպանէն:

— Ո՛հ, ըսաւ Արման, ուժգին կերպով, բնաւ չպիտի երթանք, և եթէ այս մարդը համարձակի հոս մըտնել, Աստուած վկայ, կը սատկեցնեմ զինքը:

Մարթա սարսափ:

Արման ժամացոյցը հոնեց գրպանէն:

— Աշխատանոցս կ'երթամ, ժամէ մը կուգամ, և գիշերը հոս պիտի անցնեմ ձեր սենեակին սեմին վրայ պառկած: Երթամ զէնք բերեմ... Մարթա՛, սիրելի Մարթա՛ս, վայ մատնիչ Անտրէայի դիտուն, եթէ համարձակ իրանը սեմէն ներս անցնիլ:

Քանդակագործը դուրս ելաւ և ուղղուեցաւ դէպի Թէպէր:

Տունէն դուրս ելլելէն յետոյ ճամբան Թորնարինայի հանդիպեցաւ. Թորնարինա պառաւ ազախին մըն էր որ Մարթայի քով գրուած իր զայն խնամելու և հսկելու համար:

— Տիրուհիդ հիմա՞յ տես. ըսաւ անոր, քեզի կը սպասէ. դուռը երկու անգամ դարձնելով կղպէ, և ի՛նչ որ ալ պատահի՝ դուռը մի բանար, ևս թանալի ունիմ քովս:

— Շատ լաւ, ըսաւ Թորնարինա:

Հազիւ թէ Թորնարինա հասած էր տուն և տնա դադանի և խորհրդաւոր սուլումի ձայն մը լսուեցաւ, և ազախինը փոխանակ իր վրայ դուռը լաւ մը նորէն գոցելու, գաղտագողի կէս մը բաց ձգեց զայն:

Մութը կոխած էր. փողոցը մարդ մորդաւանք չի կար. երբ պառաւ սուլումը լսեց, շուք մը ստուերազըծուեցաւ Թէպէրի հանդիպակած կողմերը: Բայց շուքը գաղտնապա՛հ քայլերով եկաւ մօտեցաւ մինչև տունը, և հրեց արդէն կէս մը բացուած դուռը, և կանչեց խիստ ցած ձայնով մը.

— Թորնարինա՛, Թորնարինա՛:

— Հոս եմ, դո՞ւք էք, պատասխանեց խտրուհին,

— Այո՛, ես եմ:

— Պարտնը մեկնեցաւ, բայց հիմա՞յ պիտի վերադառնայ:

— Լուս ուրեմն ժամանակ պիտի ունենանք, դեսպալը հոս մօտն է, մրմնջեց շուքը:

Յետոյ անմանօթը քսակ մը դրաւ Թորնարինայի ձեռքին մէջ և ըսաւ.

— Ա՛հ, և հեռացիր:

— Աստուած կեանք տայ ձեր մեծապատուութեան,

մաշտաց պտուղաւը մտանութեան արծաթը ձեռքին մէջ կշռելով:

Երբ Ծօրնարինա կծիկը կը դնէր, անծանօթը աճապարանքով ելաւ պղտիկ սանդուխին աստիճաններէն և երեք անգամ զարկաւ Մարթային խցիկին դրան:

Մարթա այս ձայնը լսելուն պէս սարսուռաց և արիւնը ցամքեցաւ: Ասիկա տակաւին Արմանը չէր կրնար ըլլալ: Վասնզի Թրանսովէէրէ մինչև աշխատանոցը հեռու էր: Ծօրնարինան ալ չէր կրնար ըլլալ: Վասնզի Յրնարինա առանց զարնելու կը մտնէր: Այս մտածումներու միջոցին յանկարծ դուռը բացուեցաւ և մարդ մը երևցաւ սեմին վրայ: Մարթա տղազուկ մը արծաթեց և ետ ետ քաշուեցաւ, իբր թէ զիմացը ճիւղ մը եկած կանգնած ըլլար:

— Ես եմ, ըսաւ մարդը, վերարկուն հանելով և զէպի Մարթան յառաջանալով:

— Անտրէա՛, թոթովեց նուազեալ ձայն մը:

— Գեանին տակը անցնի, այո՛, թերեւս կը զարմանաս:

Մարթա միշտ ետ ետ կ'երթար և չէր պատասխաներ:

— Սիրելի՛ աղջիկս, ըսաւ Անտրէա պաղարիւն կերպով, դուք յիմարութեան մը համար զիս ձգեցիք, դուք խղճի տաղանապնեք ունեցաք, է՛հ, բայց դուք մտածելու էիք որ ձեզ բնաւ չպիտի ձգէի առանց պատիժի:

— Պարո՛ն:

— Լա՛ւ, կրցի՛ք երբեք ենթադրել թէ զերկոմս Անտրէա ըսուած մարդը թոյլատրէ որ իր սիրուհին առեւանգուի առանց հարստութեան և առանց համբաւի ամենատոյինչ քանդակագործէ մը:

Գերկոմսը այս խօսքերուն կը միացնէր տեսակ մը երգիծական ու ծաղրածու ժպիտ:

Մարթա սեղանին վրայ կ'գտնէր յուզուած ու սարսափած:

Գերկոմս Անտրէա Թիլիբօն քսանչորս, քսանըհինգ տարեկան երկատասուղ մըն էր:

Է...ի դքսուհին Բարիդի մէջ ըսած էր անոր մասին:

— Երկինքէն ինկած հրեշտակի մը գեղեցկութիւնը ունի:

Բայց Մարթա այս մարդուն սարսափով կը նայէր, նման այն փախստական գերիին որ նորէն պիտի իյնայ իր տիրոջ բռնութեան տակ: Այլեւս չէր սիրեր զերկոմս Լեոարէան, կ'ատէր զայն:

— Օն անգը, սիրելի հրեշտակ, ըսաւ կեղծաւոր քաղցրութեամբ մը, լաւ գիտցէք որ ընդմիշտ կը սիրեմ զձեզ:

Գերկոմսը զէպի առնջ քայլ մը առաւ և բռնեց ձեռքէն:

Մարթա աղաղակ մը արձակեց:

— Ո՛չ, ո՛չ, ըսաւ ուժգնապէս, դուրս ելէ՛ք:

— Պիտի ելլեմ, պատասխանեց հանդարտօրէն զերկոմս Անտրէան, բայց դուք ալ պիտի ընկերանաք:

Եւ զժողային ժպիտ մը սահեցաւ զերկոմսին շըրթունքներէն:

— Վասնզի, չարուհակեց Անտրէա, ես եկայ փրկուողի ձեզի: Նայեցէ՛ք հոն, փողոցին ծայրը զեսպակ մը կը սպասէ մեզի, Թէպէրի միւս կողմէն կառք մը պիտի գանենք որ Նաբոլի պիտի տանի մեզ: Հոն գեղեցիկ ապարանք մը վարձած եմ ձեզի համար, ո՛հ, հոգի՛ս, Մարթա՛ս:

— Երբե՛ք... բնաւ երբեք, թոթովեց Մարթա, չըտարած և այլալա՛ծ, կ'ատեմ ձեզ:

— Կարելի՞ քան է այդ, բայց ե՛ս... ես կը սիրեմ ձեզի, կրկնեց զերկոմս Անտրէա, որուն քթին ծակերը կ'ընդլայնէին վազի մը առնգերուն նման: Պահ մը չէի սիրեր ձեզի, իսկ այժմ նորէն կը սիրեմ: Դուք զիս

կ'ատէք և կ'արհամարէք... ահա տափը հասար կ'առե-
լանդեմ ձեզ:

Արման մինչև աշխատանոց գացած չէր, բնազդու-
մով մը ետ դարձած էր: Ծամբան հանդիպած էր ձիաւոր
Թրանսվերցիի մը, որ կամուրջին մօտը կը ծխէր: Այս
մարդէն ծախու առած էր լաշն դաշոյն մը, ինն իտա-
լացի զինուորներու գործածած դաշոյնը:

— Արման, Արման, օգնութիւն, օգնութիւն.
կը պօռար Մարթա այն սուր ձայնով, զոր կ'ուներուն
ընդհանրապէս կիները վառնդի վայրկեաններուն:

— Արմանինը չպիտի ըլլատ, մոռնեց Անտրէա, և
բռնեց Մարթան ու չալկեց վայրկեանաբար:

Մարթա կը տապալակէր և կը պուշտար:

Արման իմացած էր: Այն վայրկեանին երբ առնուող-
դիչը տնակին դուռը հասած էր, քանդակագործը երեւ-
ցաւ սեմին վրայ:

— Ուրեմն դուք Անտրէան էք, հարցուց քանդա-
կագործը:

— Արդեօք դուք Արման կոչուողն էք, պատաս-
խանեց դերկոմսը, ծաղրածու ձայնով մը, և պօռաց.
«ճամբայ բաց»:

— Ե՛տ դարձիր, թշուառական, աղաղակեց Արման
և կեցաւ դրանք տալիս ու քաշեց դաշոյնը:

— Ա՛հ, ա՛հ, ըսաւ դերկոմսը, քմծիծաղով մը,
ուրեմն դանակ խաղցնելու է...:

Անտրէա քանի մը քայլ ետ ետ դնաց և ձգեց Մար-
թան նստարաններէն մէկուն վրայ:

Եւ յետոյ, Արմանին ըրածին պէս, ինքն ալ դաշոյն
մը քաշեց հանեց գրպանէն: Երկու ստիները նստի և
տառջ նայուածքներով իրարու հետ չափուեցան: Մար-
թայի ներկայութեան, որ արտաքին կէտ մը նուազած էր:

Բազը տառտառ պէն կախուած փոքրիկ լամպը մը

կը լուսաւորէր և այդ լոյսին ներքեւ երկու երիտասարդ-
ները կրցան զիրար քննել ուշադրութեամբ:

Վայրկեան մը իրարու նայեցան երկուքն ալ, լռիկ ու
անշարժ: Անհայտ թշնամիներ գէտ գէտի եկած էին:

— Թշուառական, պօռաց արուեստագէտը, դուրս
ելիր չո՛ւաւ:

— Ետ տուր իմ օքրուհիս, ըսաւ դերկոմսը քմծի-
ծաղով մը, իմ ստացուածքս կ'ուզեմ, աուր ինծի դայն
և տնա դուրս կ'ելլեմ:

— Անպատիւ, մոռնեց Արման, յառաջանալով գէ-
պի Անտրէան, դաշոյնը վեր վերցուցած: Բայց Անտրէա
վազրի նման ցատքեց գէպի ետ և ճօճելով շրացուց իր
ղէնքը և ըսաւ.

— Կ'երեւայ թէ, այս խաղին զո՛հ պիտի երթայ
խեղճ Մարթան:

— Ասիկա մահու խաղը պիտի ըլլայ քեզի համար,
պատասխանեց Արման:

Արման կատաղաբար նետուեցաւ դերկոմսին վրայ
որ միշտ ետ ետ կը քաշուէր, կարծես վագրի պէս ա-
ւելի ուժգնօրէն նետուելու համար իր որսին վրայ:

Դերկոմսը մինչև պատը գնաց, և որովհետեւ Արման
դաշոյնը ձեռքը կը հալածէր զինքը, Անտրէա վրան
նետուեցաւ իր կարգին և զայն պիտի մը սեղմելով իր
ձախ բազուկներուն մէջ միւս ձեռքովը ուժգին հար-
ուած մը տուաւ անոր:

Դաշոյնին ծայրը հանդիպեցաւ այն խեցիին, զոր
արուեստագէտը իր քարագիւ կը գործածէր. հարուածը
վրկպեցաւ:

Այն տառն երկու հակառակորդները զիրկ գիրկի
եկան, իրար փաթթուեցան և սոսկալի կատաղութեամբ
իրարու զարկին:

Մարթա քանի մը քայլ անդին մտրած ինկած էր:

Փողոցին բնակիչները թէև իմացան երկու ձեռքը-
ւողներու կատաղութեան սոսկալի ազազակները, բայց
խոհեմութիւն սեպեցին ամենուին չխառնուիլ կոխին,
և ամէն մարդ իր տունը մնաց բնակով:

— Կերեւի թէ գեղանի ֆրանսուհին երկու տար-
փածուներ ունի: անոնք են որ կը կռուին և կը ծեծ-
կուին կոր: թո՛ղ ծեծկուին, որուն հոգ:

Երբեք կռիւ մը չէր եղած այնչեմի մտնելին, արե-
ւոյ կատաղի և այնչեմի խժգուն, որչափ այս երկու
սիրահարներուն պայքորը:

Բանի մը վայրկեան յապէտ իրարու փաթթում,
նախադաւիթին սպայատակին վրայ տապալտեցան, ձե-
տոյ շնչասպառ կանգ առին, երեւոյցին, ցցուեցան և
կրկին գետին տապալեցան: Բայց մէկը ռաքի ելաւ,
յաջողեցաւ սարգիլ և ազատիլ հակառակորդին սեղ-
մումներէն, և տուաւ անոր վերջին հարուած մը որ մին-
չև կոկորդը հասաւ:

Յաղթուողը խուլ ողազակ մը արձակեց և տրին
փախեց: Յաղթողը կառաղի բացառանջութիւնով մը
վազեց դնաց մարած Մարթայի քով, զոր բազուկնե-
րուն մէջ առնելով ազազակեց:

— Իմա է ան:

Եւ, թէպէտ շատ տրին կորանցուցած էր, ստիպի
քառական զօրութիւն ունեցաւ զայն գրկելով դուռ
հանելու:

Յաղթողը Անարէա գերկումն էր և յողթուողը
Քանդակագործ Արմանը, որ կծկուած հոգեւորքի ջգած-
գութեան մէջ, կը դալորէր: Վառնդի իր թշնամին կը
խլէր իրմէ այն կինը զոր կը սիրէր այնչափ, որչափ իր-
մէ առաջ ոչ ոք սիրած է:

Բարիդի մէջ բոլորովին նոր թաղ մը կար ուր եր-
կու որոշ և իրարմէ տարբեր ժողովուրդներ հաստատ-
ուած էին տասնէինգ քան տարիներէ ի վեր:

Կ'ուզենք խօսիլ այն բազմաթիւ փողոցներուն վրայ
որոնք ամէն կողմէ Մոնմարթրի կիսարձանէն մինչև Ռօն-
աի պտաը ելլելով, առած են «Պօխտա» թաղին հաւա-
քական անունը:

1843ին, Պլանչ, և Ծօնթէն Սէն Ժօրժ փողոցնե-
րուն ծայրերը շատ քիչ տուններ չլինուած էին, որոնք
ազգին անգին ցրուած էին:

Բէկալ և Ծօնթէն փողոցներուն մէջանդը կը բարձ-
րանոր լեծ տուն մը ուր արուեստագէտներու զաւութ
մը իր բնակութիւնը հաստատած էր:

1843 տարուոյ «օր Մոխրոց» չորեքշաբթի լուսնա-
լու գիշերը, այս ամսն չորրորդ յարկը լոյսով ողողուած
էր և աղմկալից ու զուարթ ձայներ կը լսուէին: Բօլ
Զօրա անուն տաղանդաւոր նկարիչ մը, որ իր հարըս-
տութեամբն ու բարի համբաւով հռչակ հանած էր, կը
կատարէր մէկը այն ոչխատանքի տօներէն, որոնք ի-
րեց այլանդակութեամբը կը փայլին: Մեծ արուեստա-
գէտին ընդարձակ ոչխատանցը՝ պարահանդէսի և ա-
նոր յորակից պատշգամն ալ պարահանգի փոխուած էին:
Պարահանդէսը գիմակաւոր էր: Հրաւիրեալները քիչ մը
ամէն տեղ մտած ելած մարդիկ էին: Հին կային ար-
ուեստագէտներ, գրագէտներ, ազնուատոմ ընտանիքի
զաւակներ, որոնք զուարթ բէն կը սնանկացնէին զի-
րար, քանի մը պաշտօնեաներ, փոխանակագիրի գործա-
կատարներ, նշանաւոր դրամատէր մը, կարճ խօսքով,
ամէն դասակարգի անձերու հաւաքոյթ մը: Կիները
թատրոնին աշուտական դասակարգին կը պատկանէին:
Պատմական գեեստը անհրաժեշտ էր: Ոչ մէկ հրաւիրեալ
զանց բրած էր զայն: Լուի տասնըւորորդի արքունիքին
տիկիները կը պարէին: Լուի հինգերորդի մանկաւարի-
ներուն հետ: Միւսնայն ձեւին տակ հաղուած տառջին
հակապարը տեսած էր Անգլիոյ Եղիսաբէթ թագուհի մը:
Լօզուանի մարքիզ մը, Ակնէ Սօրէ մը, Լուի տասներե-
քերորդ մը:

9.

ԱՍԴԻՆ ՄԱՀ ԱՆԴԻՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Մինչ աշխատանոցին մէջ կը խաղային, քանի մը հազուադիւրս շրջագայողներ կը գտնուէին պատշգամին վրայ, խտտաշունչ օդին և անձրեւի մը սկզբնաւորութեանը տակ, ժամը գրեթէ գիշերուան տասնըմէկն էր՝ Ասոնցմէ մէկը, արմուկը պատշգամին յենակին կրթընցուցած, մեկամաղձօրէն վարը կը դիտէր։

Այս դիմակաւոր ու սեւեր հաղած մարդը որ Մարի Սթուարթի արքունիքին մէկ պարոնը կը ներկայացնէր, բարձրահասակ երիտասարդ մըն էր, որ ճակատը ձեռքերուն մէջ առած, ախուր ու երազկոտ և կարծես թէ տօնախմբութեան տեղէն հարիւր փարափ հեռուն գըտնուած ըլլար, ցած ձայնով կը մրմնար։

«Այսպէս կ'անցնի կեանքը։ Մարդիկ երջանկութեան ետեւէն կը վազեն, աւա՛ղ, և ուրիշ բանի չեն հասնիր, բայց եթէ քիչ մը զուարճութեան, վաղանցուկ ու խուրայց եթէ քիչ մը զուարճութեան, Պարեցէ՛ք խենդե՛ր, դեռա՛տի՛ սափուկ զուարճութեանց. Պարեցէ՛ք խենդե՛ր, դեռա՛տի՛ խենդեր, որ տակաւին բան մը քաշած չէք աշխարհի խենդեր, որ տակաւին բան մը քաշած չէք աշխարհի վրայ. պարեցէ՛ք ու երգեցէ՛ք, Ամենեւին չէք մտածեր որ այս ժամուս կան այնպիսիներ որոնք կուլան ու կը տանջուին»

Վարը, քարերու և ցեխերուն հսկան, Բարիզը, կը

քնանար իր ողմկալից քռնով, մառախուղի մէջ ծածկուած, իր սա մօտը, բլուրին ստորոտը, Օբէրտն կը պըստկազարդէր իր ճակատը պայծառութեան լուսապսակներով։ Մեծ պողոտաները հսկայածե բոցեղէն պսակներով լուսազարդուած ու գեղազարդուած էին և կարծես թէ Մատրլէնի փայլուն ու ոսկեզօծ Բարիզը Սէնթ Անթուանի արուարձանին խուարակուռ ու տխուր Բարիզին կը միացնէր հարուստներու Բարիզը և ազգասնէրու Բարիզը, ոսկեզօծ անգործութեանց Բարիզը, յամառ ու յարատե աշխատութեան Բարիզը։

Յետոյ, աւելի հեռուն, հորիզոնին վրայ, Սէնի դիմացի եզերքը, երազողին աչքը կէս մը խորասուզուած մառախուղներու մէջ, նշմարեց Բանթէնը որ իր խուարակուռ գմբէթը կը բարձրացնէր երկնից տմենախուարակուռ գմբէթին մէջ։

Այս յիշատակարանին աջ կողմը կար Սէն Ժէրմէնի պուարձանը, տասներինգ տարիներէ ի վեր ապաստանարան մը սուգի մէջ եղող հինուուրց գերդաստաններու։ Զախ կողմը՝ Պիէվրիէն մինչև Պատ-Պուրաշները տարածուող թշուառ Սէն Մարսօ արուարձանը զոր հաղիւ հաղ կը լուսաւորէին հոս ու հոն գանուող քանի մը լապտերներ, այն փարոսներուն նման որոնք ցրուած է՛ր ըլլան փոթորկալից ծովու մը եզերքին վրայ։

«Ո՛վ մեծ քաղաք, մրմնչեց այս մարդը որ նուաճած քովը կ'ընդգրկէր տիեզերքի թագուհիին այս անհուն, անծայրածի՛ր և վսեմ համայնապատկերը, դուն չե՞ս միթէ աշխարհի հանգոյցը. հո՞ս հաճոյքն է որ կը հսկէ, հո՞ն աշխատութիւնն է որ կը քննաւայ. ոտքերուս տակ պարահանդէսին ժիւորը, հորիզոնին մէջ աշխատութեան լոյսը, աջ կողմը՝ երջանիկներու երգը, սիրոյ ժպիտները. ոսկի ցնորքները, սովերջանաւի կրկնապատկերը այն գինովութեան որ «յոյս» կը կոչուի։

ձախ կողմը՝ տառապանքի արցունքներ, արցունքները այն հորը՝ որ ալլեւս զաւակ չունի, ա՛յն աղուն որ ալլեւս մայր չունի, ա՛յն նշանածին՝ ուրիշ մահը կամ հրապոյրը առած է իր հօսեցեալը: Հոն երկու դեռատի, երջանիկ ու գեղեցիկ ամուսիններ բերող կտուքի զղբիւնը, աւելի հեռուն՝ քաղաքատնեցի խորհրդաւոր ու գաղտագողի սուլումը և կեղծ բռնաւիճներու չունչիւնը: Ո՛վ մեծ քաղաք, դուն կը պահես, կը պարունակես և կը պարփակես քու մէջդ միևնույն, աւելի՛ առաքինութիւն, աւելի ռճրագործութիւն քան ակեղերքին մնացեալ մասը: Միթիւն ու սոսկալի եղերերգութեանց հայրենիք, քու պարիսպներուդ մէջ կը ծրագրուին այնպիսի մութ, անհասկնալի, անբացատրելի անպատուութիւններ այնպիսի անսնուն, անլուր ռճրագործութիւններ՝ զոր օրէնքը չկրնար պատժել, այնպիսի ամօթալի, եսերկի, պժգալի ու լպիրշ գործառնութիւններ՝ որոնց չկրնար վերահասու ըլլալ և զորս չկրնար պատժել մարդկային արդարութիւնը: Քու ցեխի, ծուխի ու գզրգիւնի ովկիանոսիդ մէջ դիտող աչք մը խիստ շուտ կ'այ նըշմար լ այն սրտառու թշուառութիւնները՝ զորս հասարակաց բաքստութիւնը անկարող է փոփել, այն բոլոր առաքինութիւնները որոնք անգիտակցաբար կ'անցնին կ'երթան և որոնց արդար վարձատրութիւնը շնորհել ոչ ոք միտքէն կ'անցնէ»:

«Ո՛վ Բարիք, շարունակեց այս երիտասարդը, իր բազուկը սպառնալից կերպով տարածելով այս վիթխորի մայրաքաղ. քին վրայ, քու պարիսպներուդ մէջ չա՛տ մեծ բաներ պիտի կրնար ընել այն մարդը՝ որ յենարանի մը կը թնամի պէս՝ մեծ հարստութեամբ զինուած և լայն մտացիութեամբ ու կորովով և ամէն բանի մէջ հաստատ կամքով մը օժտուած ըլլար: Այս բոլոր անիրաւութեանց արդար հասուցանողը, այս բոլոր

գժբախտութեանց բաւերարը պիտի ըլլար և պիտի վարձատրէր բոլոր այս մոռցուած ու չի ճանչցուած առաքինութիւնները: Ա՛հ, եթէ ոսկի ունենայի, չա՛տ տղի, կոյտերով ոսկի, կալ ծեմ թէ այդ մարդը ես կ'ըլլայի... ե՛տ»

Եւ արձակեց մէկը այն հառաչանքներէն, որոնք կեանքի դժուարութեանց բաղխող հողիներէն կը թռչնին: Թաղուց պառչեամբն յենակը, պահ մը վեր վար չրջադաշնաւ, այնչափ անտարբեր պարերուն՝ որքան պիտի ըլլար փողոցէն անցնող մը:

«Աստուած իմ, աւելցուց, ասիկա գուցէ մեծ և գեաղնիկ պաշտօն մը պիտի ըլլար, պաշտօն մը զոր պիտի կրնայի կատարել, ես որ աշխարհիս վրայ միայն մէկ էակ սիրած եմ, և զոր յաւէտ կորսնցուցած եմ, ես՝ որ չունիմ ո՛չ ընտանիք, ո՛չ անուն և ոչ ալ հայրենիք...»:

Այսպէս խօսած միջոցին, չրջադաշնով զարնուեցաւ ուրիշ չրջադաշնով մը, որ առաջինին պէս եկած էր պառչեամբն վրայ օգտոնելու և զովանալու պարտաւորանքին հեղձուցիչ միջնորդութեամբ:

Անոր պէս այս ուղիով գիտակաւոր էր. սկովտական մութ գոյն հագուստի տեղ սեւ կարմիր վերարկու մը կը կրէր. անդրաւարտութեամբ երկնակապոյտ էր և իր հագուստը Տօն Ժուանի զգեստին կը նմանէր:

— Ո՛հ, ըսաւ այս վերջինը երգիծական ու թեթեւ ձայնով մը, ձեր վիճակը ձեր զգեստներուն պէս մութ է:

— Այնպէ՞ս կը գտնեմք, հարցուց երազողը որ սարսքուող ի լուր այդ ձայնին որ կը կտրէր թէ տեղ մը խմացած է:

— Խիստ անկապակից խօսքերով և շատ հետաքրքրաշարժ ու չանկատ ճառախօսութիւն մը կ'ուզէիք ինքզինքնուզեթ նայելու ըլլանք այդ խօսքերուն

որոնք դուրս եկան ձեր բերնէն, չարաւանից Տօն
ժուան միշտ երգիծարանորէն:

— Թերեւս...

— Քիչ մը առաջ չէի՞ք բռնը. «Ո՛հ, եթէ ոսկի ու-
նենայի, ես այն մարդը պիտի ըլլայի». և այսպէս իս-
տեղով Բարիզը կը գիտէիք, այնպէս չէ՞:

— Այո՛, պատասխանեց Սկովապցին, և նա կ'ըսէի
ինքնիրենս, հոս, Բարիզի մէջ. որ կը ներհէ իմ առջե-
րուս ներքեւ, կայ կատարելիք մեծ և արդիւ պոչա՞ծն
մը. բայց այդ պոչա՞ծն կատարողը պէտք է ըլլայ շատ
ոսկի ունեցող մը:

— Հաւատա՛, Պարօն, ըսու Տօն ժուան, Թերեւս
պէտք եղած մարդը ես եմ:

Դո՛ւք:

— Մերունի հայրս որ անշուշտ չպիտի յապաղի
միտնայ մը նախաճաշերուն, ինծի պիտի թողու մօ-
տաւորապէս չարս հինգ հազար ոսկիի եկամուտ մը:

— Կո՛ւ, յարեց Սկովապցին. նայեցէ՛ք, կը տես-
նէ՞ք սա հսկան որ կ'երկարի և կը պարզէ իր օղակները
այս մեծ գետին երկու եզերքներուն վրայ, ներկայի այս
Բարիզնոր ստան անգամ տեղի ընդարձակ է քան հին
Բարիզնոր. Հոն ոճիւրը, օճրադարձութիւնը կ'արմկէ ա-
ռաքինութիւնը, խնդուքի քրքիչը օգին մէջ գէ՛մ յան-
դիման կուգայ որեւորութեան: Սիրոյ երգերը կը խու-
նուին յուսահատութեան և արցունքնեկ ու հեռա Չարա-
դորձը մայթին վրայէն կը քալէ մարտիրոսի մը պէս:
Չէ՞ք հաւատար որ ուշիմ և արդարասէր մարդ մը կու-
րողանայ մեծ դեր մը խաղալ հոն:

— Արդարեւ, պատասխանեց Տօն ժուան, «երգիծա-
կան և կծու ձայնով մը որ կարծես սանդարմէաներու
անդունդէն դուրս կ'ելլէր»:

Եւ իբր թէ ճշմարիտ Տօն ժուանը եղած ըլլար:

այդ անսիրտ մարդը, այդ թշուառականը, որ ամէն բնչ
առաթուր կը խփէր, այդ կրօնաորութիւններու առեւան-
գիչը ու կոտորու դահիճը, որ իբր թէ իր բոլոր կեան-
քը անցուցած ըլլար այն հոգիին մէջ ուրկէ փոխ ա-
ռած էր իր նազուաւի տարազը, կրկնեց.

— Արդարեւ, հոն մեծ բաներ կան ընելիք. իմ
տէրս և ստատան որ կող Ստատանայի ձեւն տակ Մատ-
րիաի ծածկոյցը վեր կը վերցնէր և անոր ներքինը իր
աշակերաններուն ցոյց կուտար, կտրելի է որ ինձմէ ա-
ռելի տեղեկութիւն չունենայ անոր վրայ: Կը տեսնէ՞ք
սա մեծ քաղաքը, լա՛ւ, Դրամ և ժամանակ ունեցողին
համար հոն կան հրապուրիչ կիներ, քաակահաւաներ,
աղարանքներ և ուրիշ բնչ որ կ'ուզէք:

Անպատուութիւն և խայառակութիւն, մըր-
մըրաց սկովապցին:

— Արդ արեւելիս, յիմարութենէն տեղի խայտա-
ռակ բան չկայ: Ես կայն և այնպէս այսպէս խօսելով
միթէ իմ դերին մէջ գտնուած չե՛մ ըլլար: Կ'երգնում
սանդարմէանի վրայ, միթէ Տօն ժուանը չե՛մ:

Եւ Տօն ժուան հանեց գիմակը խնդալով այնպիսի
կերպով մը որ իր մէջ խաացուցած էր իր չար ոգին:

Սկովապցին սարսափի ճիշ մը արձակեց և երկու
քայլ ետ քաշուեցաւ մրմնջելով. «Անտրեւ»...

Կեցէ՛ք, ըսաւ զեքկոմսը, զաւր զիս կը ճանչնա՞ք

— Թերեւս, պատասխանեց սկովապցին, որ վերու-
սացած էր իր բովանդակ պաղարիւնութիւնը:

— Այդ պարագային աւրեմն վար առէ՛ք դիմակնիդ,
ո՛վ առաքինի պարոն, արգէտգի գիտնամ թէ ի՞նչ տե-
սակ մարդու է որ պարգած եմ տեսութիւններս:

— Պարոն, ըսաւ սկովապցին պաղարիւն կեր-
պով, ասոր համար հոճեցէ՛ք ճաշի ժամուն սպասեք:

— Եւ ինչո՞ւ համար այդպէս:

— Վասնզի դրաւ մը դրած եմ յարեց լախաւորսն
անով մը և շտապաւ պարասորսն մտաւ:

— Տարօրինակ, դարմանալի բան, ըսաւ զերթմոր
ինքնիրեն, կը թուի թէ ուրիշ տեղ լսած եմ այս ձայնը:

— Հրամանեցէք ճաշի, սեղանի հրամանեցէք, կը պո-
ռային ամէն կողմէ:

Արդէն հրաւիրեալներուն մէկ մասը մեկնած էր և
գիշերը կը յառաջանար: ճաշի համար, գրեթէ երեսուն
հոգի մնացած էին:

Չուարթօրէն սեղան նստան և ամէնքն ալ իրենց
դիմակները հանեցին, ի բաց տաւալ անկէ և ուրիշ մը
որ Մառի Անթուանէթի արքունիքին պալատականնե-
րուն ձեռով հագուած էր: Այս մարդը փոխաւի նստե-
լաւ իր աթոռին ետև սաքի վրայ մնաց:

— Վա՛ր առ դիմակդ, պօռաց կին մը զուարթ և
հնչիւն ձայնով մը:

— Ո՛չ տակաւին, եթէ կը բարեհաճիք, արիւն,
պատասխանեց:

— Ի՞նչ, դիմակդ վե՞րդ պիտի բխբէք:

— Չեմ ընթեր:

— Է՛յ ուրեմն, հարկաւ բան մը պիտի խմէք:

— Շատ չեմ խմեր:

— Աստուած իմ, պօռացին, ի՞նչ գերեզմանական

ձայն է:

— Տիկիներ, ըսաւ Սկովաիացին, գրաւ մը դրած եմ:

— Տեսնենք գրաւը: Ի՞նչ գրաւ է:

— Գրաւ դրած եմ ձեզի պէս ուրախ և զուարթ
մարդոց ախար պատմութիւն մը չարամեղէ առաջ դի-
մակս վար չաւելու:

— Մանրակշիւ բան մըն է տակաւ, ըսաւ մանկա-
ւիկի պէս հագուած գուտաներգակ դերասանուհի մը:

— Սիրոյ պատմութիւն մը արիւն:

— Ո՛հ, եթէ սիրոյ պատմութիւն մըն է, պոռաց
կամառնի մը, այդ ուրիշ բան: Սիրոյ բոլոր պատմու-
թիւնները զուարթացուցիչ և գրօնեցուցիչ կ'ըլլան:

— Սկայն և այնպէս իմ պատմութիւնս ախար է
տիկին:

— Լաւ, պատմեցէք նայինք:

— Թէ և համառօտ է, տեղեցուց դիմակաւորը:

— Պատմութիւնը, պատմութիւնը, պօռացին ա-
մէնքն ալ միաձայն:

— Ահաւորիկ պատմութիւնս, ըսաւ: Կան մարդիկ
որ շատ մը կիներ կը սիրեն: Ես հատ մը միայն սի-
րած եմ: Սիրեցի զայն սուրբ սիրով, անչիջելի սիրով,
տենդալաւ սիրով, առանց իսկ հարցնելու իրեն թէ ո՞վ
էր և ուսկից կուգար:

— Ա՛հ, ընդմիջեց մանկաւիկը, ուրեմն անձանո-
թուհի մըն էր:

— Գիշեր մը եկեղեցիին դրան սանդուխին աստի-
ճաներուն վրայ գտայ դոյն, կուլար, նախ հրապու-
ռած և յետոյ երեսի վրայ ձգուած էր: Իր հրապուրիչը
թշուառական մըն էր, մարդասպան մը, դող մը:

Պատմիչին ձայնը արապսովոր էր, գրեթէ Տօն
Փռանին պէս, և դերկոմս Անարէտ սարսուռաց:

— Վերջը, շարունակեց Սկովաիացին, այն մարդը
զոր կ'արհամարհէր և որմէ սարսափով միայն փախած
էր, այն մարդը կ'ըսեմ, ուղեց օր մը զայն ձեռքէս առ-
նել: Թշուառական գողի մը պէս անոր տունը մտաւ և
իր բաղնիքներուն մէջ առած՝ կը տանէր երբ հասայ...:
Ինք և ես զաչոյնէ դատ ուրիշ զէնք չունէինք: Այս
կինը յաղթութեան մրցանակն էր: Իրարու հետ չափուե-
ցանք, լաւ մը ձեռկուեցանք անոր մօտ որ մարտ ին-
կած էր: Մեր մէջտեղը ի՞նչ պատահեցաւ, ի՞նչ տնցաւ,
ո՞րչափ տեւեց այս կռիւը երբեք չի գիտցայ...: Այ՛

մարդը յաղթող հանդիսացաւ, զիս թաւալադլոր գետին տապալեց և զիս երկու ժամ վերջը գտան արեան ճապաղիքի մէջ: Դ հիմա աներեւոյթ եղաւ էր, նմանապէս աներեւոյթ եղած էր այն կինը զոր կը սիրէի:

Պատմողը խօսքը ընդմիջեց և Ծիլիբոն դերկոման նայեցաւ:

Անարէա տօգոյն էր և քրտինքը կը վազէր ճակատին:

— Արդ, շարունակեց զիմակաւորը, ամբողջ երեք ամիս մահու և կենաց ճիւղներու մէջ դանուեցայ, կեանք և երիտասարդութիւն յաղթանակեցին վերջապէս: Ես աղատեցայ, առողջացայ և ուզեցի նոյն գոնեկ կինը, զոր կը սիրէի. ուզեցի նախ գոնեկ իր ապառիւռ անպարկեշտ առեւանգիչը...

Ես կինը մինակ գտայ, հոգեվարքի մէջ, նորէն երեսի վրայ ձգուած այն սոսկալի մասնիչէն, վեկին իտալիոյ մէջ, աղտոտ պանդոկի նման տեղի մը մէջ. կինը բազումներու մէջ փչեց իր վերջին շունչը: Երեւով իր դահիճին...

Դիմակաւոր մարդը անգամ մըն ալ կանգ առաւ և հայեացք մը պատեցուց հրաւիրեալներուն վրայ, որոնք մտիկ կ'ընէին զինքը և ժպիտը ու խնդուքը փախած, անհետացած էր արդէն իրենց շրթունքներէն:

— Վերջը, շարունակեց մարդը, այս դուրը, այս մարդասպանը, այս կնոջ դահիճը, դտայ իրիկուն մը և առիկա ժամէ մը ի վեր, և կ'առնեմ վերջապէս վերէժանդութիւնս և քինախնդրութիւնս... դտած եմ այս անպատիւը խայտառակը, այս անամօթը, այս դարձելին. այս թշուառականը, ան հոս է... ձեր մէջն է:

Դիմակաւորը երկնցուց այն տառն իր ձեռքը դէպի դերկոման և յարեց:

— Ահաւասիկ նա՛...

Անարէա կ'աստատէր իր աթոռին վրայ, մինչ պատմողին դիմակը վար ինկաւ ըրած բոլոր շարժումէն:

— Քաղաքապետը Արմանն է, մըմուացին:

— Անարէա՛, բացագանչեց որոտ նդոտս ձախով մը, Անարէա՛, կը ճանչնաս զիս:

Բայց երտր այն վայրկեանին հրաւիրեալները տպած էին գործին ալս թիրտ, կոշտ ու սոսկալի վախճանէն, դուր բացուեցաւ և սեւադգեռտ մարդ մը ներս մտաւ. Այս մարդը եկաւ անակնկալի բերել Տօն Ժուանը հանդիսութեան պահու մը և անոր յայտնել հորը մահամերձ վիճակը: Այս մարդը ուղղակի Անարէայի քով գնաց և առանց իսկ նայելու հրաւիրեալներուն ըսաւ:

— Պարոն դերկոմս Անարէա, ձեր հայրը, հազարապետ կոմս Ծիլիբոն որ երկար տառնէ ի վեր ծանրապէս հիւանդ էր, այսօր տեւի գէշ կ'զգայ ինքզինքը և կը փափաքի ձեզի տեսել իր անկողնին քով, միեթարութիւն մը զոր դժբաղդաբար չուեցաւ ձեր մայրը իր մեռած ժամանակ:

Անարէա ոտքի ելաւ և օգուտ քաղելով աչք իրարանցումէն զոր պատճառեց ալսալիսի տիրաւոր լուր սը դուրս ելաւ: Բայց այն վայրկեանին երբ սեւեր հագած մարդը որ անոր գուժած էր իր հորը օրհոտը, նայեցաւ Արմանին որ կը վազէր կեցնելու համան Անարէան, ա զազակ մը տրձակեց:

Ով երկինք, Աստուած իմ, զնդապետիս կենդանի պատկերն է...

Մէկ ժամ տառջ ուրիշ ոչ նուազ արտասովոր տեսարան մը կը պարզուէր Անթ Օնորի արուարձանին բարձունքներուն վրայ: Էքիւրի տ'Արթօ փողոցին ծայրը, լուս և ախուր ընդարձակ բնակարան մը կտր, ա մայր երեւոյթով: Այդ բնակարանին մէջ, գրեթէ միայ-

նակ կ'ապրէր երկար ատենէ ի վեր երեսէ ճգուած ու լքուած ծերունի մը, որ գիշերուան յառաջացեալ այգ ժամուն հոգեւորք վիճակի մէջ կը մրմար տկար և ընկճուած ձայնով մը.

— Պատթիէն, պիտի մեռնիմ, կը մեռնիմ կոր... վրէժխնդրութիւնդ առի՞ր արդեօք բաւական... ա՛հ, Պատթիէն, Պատթիէն... փոխանակ զիս կ'ախաղան քաշելու, ինչպէս որ կ'ընայիր ընել, նախամեծար համարեցիր քովս նստիլ իբր կենդանի խզճի խայթ իմ ոճրադործութիւններուս. դուն իմ վերակացուս եղար, դուն որ կ'ատէր զիս, դուն զիս «տէր խն» կը կոչէիր, և ես ամէն ժամանակ կ'զգայի սատանայական դառն հեգնութիւն մը քու ձայնիդ մէջ... Ա՛հ, Պատթիէն, Պատթիէն, վրէժդ բաւական լուծեցի՞ր արդիօք... բաւական պատժուած եղա՞յ արդեօք:

— Ո՛չ տակաւին տէր իմ, պատասխանեց հիւստր Պատթիէն, որ քսան երկար տարիներէ ի վեր մութին մէջ կը տանջէր մարդասպանը և անդադար կ'ըսէր տնոր. «ա՛հ, թշուառական, եթէ երբեք դուն ամուսնացած չըլլայիր իմ գնդապետիս այրիին հետ»:

— Աւելի ի՛նչ պէտք է քեզի Պատթիէն, կը տեսնես կոր, ահա պիտի մեռնիմ և միակա պիտի մեռնիմ.

— Իմ բուն վրէժխնդրութիւնս այդ է Ֆիլիբոն, բոաւ հիւստրը խուլ ձայնով մը, որ դուն ալ պէտք է մեռնիս այնպէս ինչպէս մեռաւ քու զոհդ... կինդ, առանց ընդունելու զաւկիդ վերջին «մնաս բարով»ը:

— Որդիս, մրմնեց ծերունին, ա՛հ, որդիս և ծերունին իր պառկած տեղէն ելաւ նստաւ մահիճին մէջ...

— Ա՛հ. ըսաւ Պատթիէն քմծիծաղով մը, ան ողքեղի պէս իր ընտանիքին վրայ սէր չունի. եստեղ է և անսիրտ. կը հրապուրէ աղջիկներ, խարդախ և ոճրադործ է. կը սպաննէ այն անձերը որոնց հետ կը մե-

տամարտի. այս մարդը քու զաւակդ է և դուն ինքզինքդ մխիթարաւ պիտի զգայիր եթէ արգէն պաղած ձեռքերդ կ'ալեւայիր անոյ ինչին մէջ դնել. այնպէս չէ:

— Որդիս, զաւակս, կրկնեց հագեղարք ծերունին հայրական ճշմարիտ գործողութեան և անզսպելի կարօտի սրտած իրիկ արտայայտութեամբ մը.

— Կա՛ւ, ըսաւ Պատթիէն, բոյց այլևս չպիտի տեսնես զայն... որդիդ հետ չէ, ան պարտաւանդէպսն է և ես միայն գիտեմ թէ ուր է, և բնաւ չպիտի երթամ զայն փնտնելու:

Պատթիէն, Պատթիէն, կը պազատէր Ֆիլիբոն, հեծեծելով և սրտածմբիկ ձայնով մը. Պատթիէն, այգքոն անհողմով պառկի իջաւ:

— Մտի՛ց ինչ, Ֆիլիբոն, պատասխանեց վազեմի հիւստրը. դուն սպաննեցիր իմ գնդապետս, իր որդին և իր կինը. միթէ բաւական չէ՞ն նրեք կեանքեր. Ֆիլիբոն սկսաւ հեծեծել.

— Ես սպաննեցի Արման աք Քէրկազը. մրմնեց. Տառապանքով, վիտարով մեռցուցի իր այրին. որ իմ կինս եղաւ. Բայց զարով իր որդւոյն...

— Անպատիւ, վատ, անգո՛ւթ, պիտի ուրանա՞ս արդեօք զայն ծովը նետած ըլլալդ:

— Ո՛չ, ըսաւ Ֆիլիբոն. բայց չի մնառ...:

— Ի՛նչպէս, ի՛նչ, տղան մնաւ չէ, աղաղակեց ապշահար Պատթիէն:

— Ո՛չ, մրմնեց Ֆիլիբոն, ազատուած է ձկնորսներէ: Անգլիա տօրուած և յետոյ Ֆրանսայի մէջ մեծացուած ու դատարարական է... բոլոր ատենք ութը օրէ ի վեր է որ գիտեմ:

— Բայց ո՛ւր է, ի՛նչպէս գիտէք տակաւ:

Հիւստրին ձայնը, ընդմիջուած և կիսաառած էր, հոգեւորքի տաղանայները կը մօտենային:

— Խոսէ՛, խօսէ՛, պոռաջ Պասթիէն, հրամայողական կերպով մը։

— Վերջին անգամ որ դուրս ելոյ, կրկնեց Յիլիբօն, կառքերու չփոթ ընդմիջումէն կառքս Շօտ տ'Անթէնին մուտքին առջև կեցաւ. գլուխս գտնակին զրի և մտազբաղ նայուածք մը նետեցի անցորդներուն վրայ։ Տեսայ մարդ մը որ դանդաղօրէն կը քայլէր։ Մարդուն տեսքը ինձմէ զարմացման և ապշութեան ազդակ մը խլեց։ Այս մարդը որ երեսուն և հինգ տարեկան կար, Արման տը Քէրկաղի կենդանի պատկերն էր։

— Վե՞րջը, վերջը. հարցուց Պասթիէն. չունչը բռնելով։

Վերջը մարդ զրկեցի այդ անձին ետեւէն... իմացայ որ Արման կը կոչուէր. կ'անգիտանար իր ծընունդը, տոնմային անունը և ընտանեկան կեանքը. և միայն մէկ բան կը յիշէր այն ալ ձկնորոններուն զինքը. նաւակի մէջ տոնելն էր, այն վայրկեանին երբ պիտի խեղդուէր։

Պասթիէն այս բառերուն վրայ շիփ շիտակ անկուեցաւ օրսնասական հիւտնդին առջև։

— Է՛յ, ուրեմն, ըսաւ. եթէ կ'ուզես վերջին անգամ տեսնել զաւակդ, թշուառական, եթէ չես ուզեր որ ձեռքըս գտնուած տպոյցոյցներովս և գայթակղալից դատաւարութեամբ մը ամպատուեմ քու յիշատակդ, պէտք է որ անմիջապէս ետ տաս այն հարստութիւնը զոր կը վայելես և զոր գողցած ես, մինչ կողոպտուած մարդը կ'ապրի տակաւինս Պէտք է որ ես գտնեմ զայն. և՛ ու։

— Անօգուտ է, մրմնջեց ձերունին, զնդապետ Քէրկաղի տղուն ենթարկուած մահուամբը միայն հարստութիւնը ժառանգած եմ։ Միայն տղան նորէն երեւան գալու է, որպէսզի օրէնքը զայն օրինաւոր տիրոջ դարձնէ։

— Ճիշդ է, մրմնջեց Պասթիէն, բայց ի՞նչպէս նախապաշար է որ ինքն է։

Հիւանդը ձեռքը պզտիկ սեղանի մը երկնցուց որուն վրայ արկղիկ մը դրուած էր։

Ողջահար հօր մը պէս, ըսաւ. գրած եմ ոճրագործութեանս պատմութիւնը և միացուցած եմ զայն ամէն թուղթերուն, որոնք կրնան ճանչցնել տղան։

Պասթիէն առաւ արկղիկը և աստու ձերունիին՝ որ զոդոջուն ձեռքով մը բացաւ զայն, հոնկէ հանեց թուղթերու ծրար մը զոր արագ արագ մտքէն կարդաց։

— Հա՛ւ, ըսաւ, պիտի գտնեմ տղան նորէն։

Յետոյ աւելցուց այլայլած և յուզեալ ձայնով մը։

— Կը ներեմ քեզի... դուն նորէն պիտի տեսնես դաւակը։

Եւ Պասթիէն շուտ մը դուրս խոյսցաւ այն տունէն, ուր ձերունին պիտի փչէր իր վերջին շունչը, և նետուելով կառքի մը մէջ որ պատրաստ կ'սպասէր այդ թաղին ստորոտը, պոռաջ կառապանին։

Իէպի Պարիէռ Բիկալ, և խիստ արագ։

Մահամերձը մինակը մնացած էր, կ'ուզէր իր որդին տեսնել, ուստի անձկանօք կեանքին փաթթուեցաւ և Պասթիէնի վերադարձին կը սպասէր և հոգեւարքին գէմ կը մաքառէր օրնասականի մը գառնագին ճիգերովը։

Ժամ մը անցաւ, դաւը կիսով մը բացուեցաւ, և իբր թէ բարին Աստուած վերջին և սոսկալի պատիժ մը առլ ուզէր այս մարդուն, իր որդին զիմակաւոր, զարանանդէսի տարազով երեւցաւ այն սրանին մէջ, ուր մահը կ'երեւէր արդէն։

— Ա՛հ, մրմնջեց Յիլիբօն, որուն վերջին ժամը փութացուց այս երեւոյթը։ Ամէն բան լմնցած էր։ Յիլիբօն չարժուած մը ըրաւ, երեսը դէպի Նիալ փոզոցը ադրձուց և միտաւ իր որդւոյն քովը գալէն առաջ։

Անարէա ձեռքը բռնեց և վրէժնուց Զեւք՝
չորէն ինկաւ դոյապոկերէ՝ անկողինն և քնակ ծածկեցին
վրայ: Զեւքը հիւանդին սրտին երկնցուց:

Սիրտը դողաւ էր այլևս զարկէ:

— Մեռած է, բոտ աղաւթնութեամբ, առանց
արաստաքի կոթի մը իսկ իբրջեյաւ իր աչքերը: Մեքը
որ քաղաքապետութիւնը զաղբեցաւ ժողովուրդը Ը
լալէ:

Այսպէս և այսպիսի եղաւ կոտորածը զամբաստանը:

Բայց աղմկալից ձայն մը լսելի եղաւ յետին վրայ:
Անարէա բարկութեամբ ետին դարձաւ և քայլ մը ետ
դնաց:

Երկու մարդիկ կ'անցնէին սրահին դռանէն: Մէկը
Պատիկէն էր և մյուսը քանդակագործ Արմանը:

— Բաղաքապետութիւնը այլևս մատաւարդ չէ,
բոտ Պատիկէն, բայց բանաւ քեցիպէտներուն կ'սպասէ
իշխանական:

Այս մարդը, որ երեսուն տարի շարունակ գլուխ
ծած էր Անարէայի առջեւ, գլուխը վեր վերցուց, նախ
և առաջ ցուցնելով խորթ սրտայն հօրը զիսկը, վերջը
զուռը և վերջապէս արտաստագէտը՝ որ կանգնած էր
դրան սեմին վրայ:

— Պարոն դեր-կոմս Անարէա՛, բոտ, ձեր հայրը
սպաննած էր ձեր մօր առաջին ամուսինը, յետոյ ծովը
նետած էր անգրանիկ եղբայրդ այն՝, բայց, շարունա-
կեց Պատիկէն, այս աղբայրդ մեռած չէ... ահաւասիկ
ան...:

Այն առեւն Պատիկէն Արմանը կը ցուցնէր Անարէ-
այի, որ կայծակնահարի պէս ետ ետ կը քաշուէր:

— Զեր հայրը այս եղբորդ ետ անաւ այն հարեւ-
տութիւնը զոր գողցած էր և որ ձեզ պիտի իյնար:
Դուք հոս, Պարոն Արման տը Բերկազի տունն էք և
ոչ թէ ձեր տունը, զուրա ելիք:

Եւ որովհետեւ Անարէա սարսափահար ետ ետ կ'եր-
թար և սոսկումով Արմանին կ'նայէր, Արման դէպի
անոր քայլ մը առաւ և տարաւ զայն մեծ պատուհանի
մը առջեւ, ուրիշ կը տեսնուէր տմրոջ Բարիզը, ինչպէս
կը տեսնուէր այն թէրասը, ուր երկու եղբայրները ի-
րարու հանդիպած էին ժամ մը առաջ, և բանալով այս
մեծ պատուհանը, երկնցուց ձեռքը և ըստ:

— Նայէ՛, ահա, ահաւասիկ այն Բարիզը ուր չա-
րութեան ոգին» ըլլալ կ'ուզէր քու անհուն ու վիթ-
խորի հարստութեամբ: Ես հոն՝ «բարութեան ոգին»
պիտի ըլլամ, հիմակ դուրս ելիր տակէջ վանդի պիտի
մոռնամ թերեւ թէ մենք միեւնոյն մայրն ունեցած ենք:
Դուրս ելիր կ'ըսէ, որպէսզի չի յիշեմ ոճրագործու-
թիւններդ և այն կիներ զոր մեռցուցիր... զուրա ելիր
տակէց:

Արման տիրոջ պէս կը խօսէր, և թերեւս առաջին
անգամ ըլլալով՝ Անարէա տիրապետուած և զոգողուն
կը զգար ինքզինքը, և հնազանդեցաւ ու դուրս ելաւ
կամացուկ մը, նման վիրաւորուած վագրի մը որ յետս
կ'ընկրկի սպաննալով միտնգամայն, յետոյ պատուհա-
նէն դուրս սարսափելի աղաղակ մը արձակեց, խօսքը
ուղղելով Արմանին, սարսափելի և գերագոյն մարտա-
հրաւերով մը:

— Նայինք, եղբայրդ իմ առաքինի, նայինք եր-
կուքնուս ո՞րը պիտի յաղթանակէ մարդասէ՛րը թէ
անիծեալ թշուառականը, երկինք թէ զոխք... Եւ
Բարիզը պիտի ըլլայ մեր կոխիւն տապալկը:

Անարէա դուրս ելաւ գլուխը բարձրադիր, դժոխա-
յին ժպիտ մը շրթունքներուն վրայ, ձգեց այն տունը
որ այլևս իրը չէր, ամբարիշտ Տօն Ժուանին պէս, ա-
ռանց արատաւքի կոթի մը իսկ թափելու՝ ձգեց այն
տունը ուր հայրը դեռ նոր իր վերջին շունչը փչած էր:

ԱԲԱԶԻՆ ՄԱՍ

ԽՈՐՀՐԴԱԽՈՐ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ

Ա .

ԱՇՐ ՈՒՒԼԵԸՄՍ

Դեկտեմբեր ամիսը իր թուխ և մառախլապատ թևերը կը տարածէր անծայր ու անհուն քաղաքին վերայ, որ կ'երկարի Սէն գետի երկու եզերքներուն վրայ:

Նուրբ, թափանցիկ և ռառեցնող անձրևը Բարիկ քաղաքը ծածկող մառախուղէն խոյս կուտար և կը թրջէր կամաց կամաց փողոցներու սալայատակները: Փողոցի մեծ լապտերները կէս մը կը լուսաւորէին բազմամարդ արուարձաններու պղտիկ և նեղլիկ փողոցները:

Գիշեր էր, ձմեռուան գիշեր մը, որ տխրութեամբ և մենութեամբ համակուած է. անցորդները մեծաքայլ

կը հեռանային այս լռիկ փողոցներէն և իրենց տուները կը քաշուէին, նման այն գիշերային ուրուականներուն, որոնք արշալոյսին մօտենալը զգալով, իրենց գազաղները կը ստեն: Բ ըիզ քաղաքը գիշերուածն այս պահուն ամայի դարձած էր կարծես և գիշերը անհուն անջրպետին մէջ տխրութեան թնդիւններ կ'արձակէր:

Փողովրդական շարժումներու և տխրութեանց ջերմոցները եղող վաճառատունները կը ներհէին կարծես հանգարտիկ ու լռիկ, սպասելով ձկնովածառնէ, ու ծանրաբեռնեալ կառքերուն:

Պարանոցէսի վերջին կառքը ներս մտած էր: Գետին երկու եզերքներուն վրայ մեռելոյսն լուսթիւն մը կը տրէր: Կը թոյլատրէր որ հեռուն լսելի ըլլան իրենց գիշերային շրջանը ընող պահապան զինուորներուն սուլիչներուն ձայները և շուներուն հաչիւնը: Սէնթ Բօլի քարափին վրայ, որ շատ հեռոյն չէ Սէլէսթին զօրանոցէն, մարդ մը իր վերարկուն մէջ փաթթուած, զանդաղ քայլերով կը յոռաջանար առանց կարեւորութիւն տալու ցուրտին և տեղացող սոսկալի անձրեւին: Անձանօթը մտաւանջ և մելամաղձօտ վիճակ մը ունէր և իր խորհրդակցութեանց խոյ թաղուած ըլլալով, անձրեւէն թշուրն անգամ չէր զգար: Երբեմն կանգ կ'առէր և ուշադրութեամբ կը զիտէր քարաչէն ափերուն խորէն խուլ ձայնով վազող գետը: Յետոյ աչքերը ինքնաբերաբար կը յառէին Նօթր Ծամի տշտարակներուն դմբէթներուն վրայ, որոնք վեհօրէն երկարած էին դէպի մութ երկինքը և իրենց մառախուղէ պտայներով մինչև ամպերը կը բարձրանային:

Մարդը դարձեալ իր ճամբան կը շարունակէր քիթին տակէն բաներ մը մրթմրթալով:

Այս կերպով մինչև Տամիէթի կամուրջին դուրսը հասաւ: Հոն ալ պահ մը կանգ առնելէ և ուշադրու-

թեամբ չորս կողմը դիտելէ յետոյ արագ քայլերով կամուրջէն անցաւ և երբ Սէն Լուի քարափը հասաւ, անկիւն մը կ'անդ առնելով սկսաւ խորաջնին և անարկու տկնարկներ պատգնել մօտակայ բնակարաններու տանիքներուն վրայ:

Լամպէր պանդուկին ետեւի կողմը, Սէնթ Լուի փողոցին տուններէն մէկուն վեցերորդ յարկը լոյս մը կը պլպլար: Կունին արտաքին երեւոյթը շատ պարզ էր, որով կարելի էր հետեւցնել թէ այդ տան բնակիչները կամ զօրժաւորներ և կամ համեստ գիւղացիներ էին, որոնք կէս գիշերէն առաջ քնանալու սովորութիւն չունէին բնաւ: Լապտերը սակայն պատուհանին եզերքը դանդաղ աղակեայ շրջանակին շատ մօտ դրուած էր և յայտնի էր որ այդ բանը նշանի մը կը ծառայէր, որովհետև անձանօթը վայրկեան մը անձայն պատուհանը դիտելէ յետոյ ինքնիրեն մրմռաց:

— Շատ լաւ, Քօլար տունն է և ինծի կ'սպասէ:

Յետոյ մատները շրթունքին տանելով, սուլիչի մը ձեւը տուաւ և գիշերուան տխուր և խորհրդաւոր լուսթեան մէջէն գողերու և քսակահատներու ըրածին նման տեսակ մը ազգարարութիւն ըրաւ: Ասոր վրայ լոյսը մարելով պատուհանը մութին մէջ մնաց և անկարելի եղաւ զայն զանազանել նոյն յարկին վրայ գտնուող միւս պատուհաններէն:

Տասը վայրկեան ետքը առաջինէն ո՛չ նուազ սուր սուլումի ձայն մը լսելի եղաւ: Լամպէր փողոցին ետեւի կողմէն, որուն յաջորդեց քայլի մը ձայնը որ կամաց կամաց կը մօտենար: Վայրկեան մը վերջը անձանօթին կեցած տեղէն քսան քայլ հեռուն մարդկային շուք մը երեւցաւ, և սուլումի միւսնոյն հնչիւնը կրկնուեցաւ միւսնոյն ուժգնութեամբ:

— Քօլար, մրմնջեց անձանօթը, և սկսաւ դէպի նորեկը յոռաջանալ:

— Հոս եմ, ձայնեց այս վերջինը:

— Լաւ ուրեմն, Քօլար, շնորհակալ եմ որ ժամաւորութեանդ մէջ հաւատարիմ ես, գոչեց Սէլէսթինի քարափին վրայ յառաջացող անձանօթը:

— Անշուտ, տէր իմ, բայց կ'ազդուեմ իրարու տնուն տալէ զգուշանանք, Լըռուս սուր ակամօքներ ունի եւ զարմանալի յիշողութիւն մը, եւ ձեր Քօլար բարեկամը արգելարան մը գացած է, ուր իրեն յատկացուած էր խցիկ մը եւ հոն կ'երթայ այն պարագային, երբ բախտը զինքը կրկին հոն վերադարձնէ:

— Ծի'չդ է, բայց մենք մինակ ենք: Քարափն ալ ամայի է:

— Հոգ չէ, եթէ գուք անպատճառ հոս կ'ուզէք խօսակցիլ, աւելի լաւ կ'ըլլայ որ գետեզերքը իջնենք, հոն, կամուրջին տակը նստելով անգլիերէն կը խօսինք, հաւատայ որ շատ գեղեցիկ լեզու մըն է այս լեզուն, մանաւանդ որ ժէռուզալէմ փողոցի բնակիչները բաւ մը չեն հասկնար:

— Լա՛ւ, թող քու ըսածդ ըլլայ, պատասխանեց անձանօթը եւ Քօլարի մօտենալով երկուքը միասին կամուրջին փոքրիկ սանդուխէն սկսան վար գետեզերքը իջնել:

Երբ հոն հասան Քօլար քար մը ցոյց տուաւ որուն վրայ նստան եւ սկսան խօսակցիլ:

— Նախ, սա՛ ըսեմ որ, ըսաւ Քօլար, հոս շատ ապահով ենք եւ անձրեւէն պատասպարուած, թէեւ քիչ մը ցուրտ կ'ընէ, բայց երբ խնդիրը կարեւոր գործերու շուրջ կը դառնայ, ցուրտն ալ կարեւորութիւն չունենար, մանաւանդ որ կը յուսամ թէ չուտ մը եզրակացութեան պիտի յանգինք:

— Հաւանական է, պատասխանեց անձանօթը:

— Տէ՛ր իմ, Լոնտոնէն մ'ըր հոս հասաք:

— Այս իրիկուն, ճիշդ ժամը ութին, կը տեսնես որ քնաւ ժամանակ կորանցուցած չեմ:

— Ես լաւ կը ճանչնամ իմ հարիւրապետ, մըրմընջեց Քօլար, ձայնին յարգական չեղտ մը տալով:

— Տեսնե՛նք, յարեց անձանօթը, ըսէ՛ տեսնեմ երբ շարաթէ ի վեր հոս ի՞նչ գործ տեսար:

— Խիստ յարմար խումբ մը կազմակերպեցի:

— Շատ լաւ:

— Բայց տեսնենք, յարեց Քօլար, Բարիզցիները Անգլիացիներուն չափ չեն արծար մեր արհեստին մէջ. թէեւ ես ամենէն աւելի կարողները եւ յարմարագոյնները ընտրեցի, բայց շիտակը ըսելով լաւ կազմակերպութեան մը համար դեռ քանի մը ամիս անցնել պէտք է: Անշուտ գուք պիտի տեսնէք եւ պիտի դատէք իրենց գործը:

— Ե՞րբ:

— Հիմա նոյնիսկ եթէ կ'ուզէք:

— Իրենց ժամադրութիւն տրուած է:

— Այո՛, բայց աւելի լաւ ճամբան կայ, հիմա ձեզի պիտի տանիմ այնպիսի տեղ մը ուր գուք անոնց մէկիկ մէկիկ ներս մտնելը պիտի տեսնէք առանց սակայն տանցմէ տեսնուելու:

— Օ՛հ ուրեմն, երթանք, ըսաւ անձանօթը որուն Քօլար երբեմն հարիւրապետ, երբեմն ալ մեծապատիւ արտադուր կուտար:

— Բայց, ատարկեց Քօլար, տեսակ մը վարանուած ցոյց տալով, եթէ զիրար չի՛նչտակնանք:

— Կը հասկնա՞նք, անհոգ եղիր:

— Հէյ, հէյ, մըթմըթաց Քօլար, յիսուն տարեկան եմ զրեթէ եւ ձեր վսեմութեան ու անցած հին օրերուն վրայ կը խորհիմ:

— Շատ ճիշդ է, բայց ես կ'ուզեմ միշտ չըջա-

հայեացք ըլլալ. տեսնե՛նք, որչափ պէտք է քեզի համար՝

— Բայց ինձի տնայէս կը թուի որ յարեց Քօլար: տարեկան քսանըհինգ հազար Ֆրանք և իւրաքանչիւր գործէ հարիւրին տասը՝ պարգև մը...

— Կա՛ւ, քսանըհինգ հազար Ֆրանքը կ'ընդունիմ:

— Հիմակուհի՛ս մարդոց ամսականները տարեկան ուսած են ըսել է:

— Ա՛հ, յարեց հարիւրապետը, ես քու տրամախփ կը գնահատեմ, բայց ընտրած մարդիկներդ իրենց օր-
ժանիքին համեմատ գնահատելու համար, պէտք է նախ իրենց գործին գլուխը անցնին:

— Շատ լաւ ըսիր, հարիւրապետ, յարեց Քօլար, ինքն ալ համոզուած ըլլալով այս առարկութեան ճշմարտութեանը:

— Է՛, ուրեմն, ճամբայ ելենք, և երբ զանոնք տեսնեմ, այն ատեն կը տեսնուինք այս մասին, Քանի՞ հոգի են:

— Ծիշդ տօսը հոգի, պատասխանեց Քօլար, այս-
քանը բաւական է արդեօք:

— Հիմակուհի՛ս բաւական է, եթէ պէտք տեսնենք այն ատեն նորեր ալ կ'աւելցնենք անոնց թիւին վրայ:

Քօլար և հարիւրապետը թողուցին այն տեղը, ուր այս քանի մը խօսքերը փոխանակած էին և քարափ ել-
լելով երկնցան գէպի այն կամուրջը զոր Սիթէնը կը միտցնէր Սէնթ Լուի կղզիին, հոնկէ ալ Նոթր Տամ եկե-
ղեցիին ետեւի կողմէն Սէնի երրորդ թեւը եղող Օթէլ Տիէօյի վրայէն ալ անցնելով ինքզինքնին լատինական փողոցին անկիւնը գտան: Քօլար՝ հարիւրապետը առաջ-
նորդեց մանուածապատ փողոցներէ, որոնք լաբիւրինթոսի մը երեւոյթը ունէին և կանգ առին Սէնթան փողոցի մուտքին առջև:

— Հո՛ս է, հարիւրապետ, յարեց Քօլար:

Հարիւրապետը գլուխը վերցնելով նշմարեց հին ու խորխուր տուն մը, որուն իրրեւ հողմարդել ծառայող փեղկերը գոցուած էին և չէին թոյլատրեր որ ճառագայթի փոքրիկ նշոյլ մը իսկ դուրս ելլէ: Տեսնողը պիտի ըսեր թէ տունը բոլորովին անմարդաբնակ էր, Քօլար բանալի մը դրսւ դրան ծակին և բացաւ, Յետոյ ներս մտնելով նեղկուկ ու մութ նրբանցքէ մը անցաւ որուն հետեւեցաւ նաև հարիւրապետը:

— Ահաւասիկ, հոս է գործակալութեան գրասեն-
եակը, յարեց Քօլար կէս ժպիտով մը, յետոյ գրպանէն լուցկի մը հանելով ճամբան լուսաւորելու համար մօմը վառեց:

Նրբանցքին ծայրը հարիւրապետը նշմարեց մտած և հինցած սանդուխի մը տատիճանները, ուրկէ կախուած չուան մը ձողի տեղ կը ծառայէր:

Քօլար սանդուխէն վեր ելլելով տանը առաջին յար-
կը հասաւ, հոն ալ երկրորդ դուռ մը բանալով, հարիւ-
րապետին ըսաւ.

— Ահաւասիկ տեղ մը, ուրկէ ձեր վեմութիւնը մարդիկը պիտի տեսնէ առանց ինքը անոնցմէ նշմար-
ուելու, այն ատեն պիտի հասկնաք անոնց կարողութիւնը:

Ստուգիւ հարիւրապետը մինակ մութին մէջ թողե-
լով, Քօլար ճառքը ձեռքը մօտակայ յարկաբաժինը ան-
ցաւ որ փողոցին վրայ կը բացուէր. անմիջապէս յետոյ հարիւրապետը իր թաքստոցէն տեսաւ լոյսի մը ժայթը
քիւր զիմացի կողմէն և հասկցաւ թէ պատին մէջ ծա-
ծուկ ձակ մը կը գտնուէր որուն շնորհիւ կարելի էր ամէն ինչ լսել և տեսնել, առանց նշմարուելու: Յետոյ ակնարկ մը սեւեռեց յարկաբաժնին կահկարասիներուն վրայ, մութ գոյնով հինցած թաշապատ բազմոցներ կա-
յին. կարմիր դամառկեայ վարադոյրներ, չըմինէին վրայ կը գտնուէր սիւնաւոր ժամացոյց մը, որուն երկու կողմերը երկու ծաղկամաններ կային:

— Ահաւասիկ, յարեց Քօլար, հարիւրապետին քով գալով. հոս է մեռ փոխ-տեղակալին յարկաբաժինը, որ գործէ քաշուած կալուածատէր մըն է և իր կնոջը հետ կ'ապրի, ինչպէս կ'ապրի արու տառարակ մը իր էգին հետ:

— Ա՛հ, ըսաւ հարիւրապետը, ամուսնացած է:

— Գրեթէ:

— Եւ իր կէնը:

— Տիկին Քօքըլէ, ըսաւ Քօլար ծանրութեամբ մը, արժանիքի տէր կին մը: Կանոնաւոր կերպով կը կատարէ Գթութեան Տիկիններու դերերը, ինչպէս նաեւ կոմսուհիներու և իշխանուհիներու դերերը: Սէրփանթ փողոցին մէջ գթութեան և ընտանեկան առաքինութեան իբր տիպար կը նկատուի:

— Խիստ լա՛ւ, ըսաւ հարիւրապետը, ուր է սա Պ. Քօքըլէ ըսածդ:

— Հիմա կը տեսնէք, պատասխանեց Քօլար, որ իր քով գտնուած հանգուցաւոր ցուպին ծայրովը երեք անգամ իրարմէ կանոնաւոր ընդմիջումներով երնք հարուածներ տուաւ առաստաղին:

Նոյն վայրկեանին ձայն մը լսուեցաւ վերի յարկէն, և քիչ յետոյ քայլերու ձայներ հնչեցին ասնդուխին աստիճաններուն վրայէն:

Հարիւրապետը այն ատեն ձեռքը մոմ մը բռնած, յիսուն տարեկանի մօտ, կուշտ, խոռոչացած աչքերով, խորշոմած ճակատով մարդումը երեւնալը տեսաւ:

Այս մարդը կանաչ գոյնով հին գիշերազգեստ մը հագած էր, և ոտքերուն անցուցած էր եզրաւոր մուշակ մը:

Առաջին տեսութեամբ պիտի կարծուէր թէ Պ. Քօքըլէ գործէ քաշուած պարկեշտ նալարավաճառ մըն էր, և ծերութեան օրերը կ'անցնէր: Պ. Քօքըլէն յաղթահարիչ և միանգամայն միամիտ ժպիտ մը ունէր: Բայց

հարիւրապետին վարժ աչքը ամենեւին դժուարութիւն չունեցաւ գուշակելու և կուսելու, ըստ երեւոյթին միամիտ ձեւի մը տակ պահուող համարձակ և օրոշ բընաւորութիւնը և կատաղի բնազդումները:

Եթէ այս մարդը բազդատուէր Քօլարին և հարիւրապետին հետ, այնչափ քիչ նման էր անոնց որչափ անոնք մէկզմէկու: Քօլար 40-44 տարեկան մարդ մըն էր բարձրահասակ և նիհարակազմ, ունէր մօրուք և սև պելեր, աշխարհիկ հողուստ մը հագած էր և փոխ դնդապետի մը շարժմունքը ու ձևերը ունէր:

Դռնէիկ կնոջ մը աչքերուն տաջե, Քօլար գեղեցիկ մարդ մը կրնար ենթացրուիլ:

Քօլար զինուորութիւն ըրած մարդ էր, բայց հիմա կը հետեւէր խորհրդաւոր արհեստի մը և ունէր արբանեակներ և անձնուէր կուսակիցներ, թէպէտ այդ խորհրդաւոր արհեստը արդիւրեւած էր:

Հարիւրապետը, ընդհանրապէս, հազիւ քսանը ութը տարեկան երիտասարդ մըն էր, խաբատեալ և անմօրուս:

Հարիւրապետին ամբողջ աւանդանութիւնը իր սև աչքերուն մէջ էր, ըստ երեւոյթին փափկակազմ էր ան: Լոնտոնէն եկած էր. և կը կոչուէր հարիւրապետ Ուիլքերմս: Թերեւս այս չէր բուն անունը: Լոնտոնի մէջ ձգած էր խորհրդաւոր և ստեղծիչ համբաւ մը:

— Տը Քօքըլէ բարեկեց հարիւրապետը, և հարցաքննող դէմքով Քօլարին նայեցաւ:

Այս է Տէրը, ըսաւ հակիրճօրէն հին զինուորը:

Այն ատեն Քօքըլէ խոնարհ և յարգալիք ուշադրութեամբ մը քննեց հարիւրապետը և ըստ իր զգացումներէն քանի մը միմայն:

— Ես երբեք տեսած չեմ...

— Լոնտոնի մէջ, փափաց Քօլար, ականջն ի վար,

լաւ քննած ու նշմարած չեն զայն: Մարդ մըն է աս և թէ չնորհրով մարդ մը, ա'լ գնա հասկցիր: Յետոյ յարեց դարձեալ:

— Մեր ճաղարները քանի մը վայրկեանէն պիտի գան, ժամագրուած ենք: Հիմա ժամը մէկը կը զարնէ, դուն զանոնք պիտի ընդունիս, այնպէս չէ՞ Քօքլէ:

— Եւ դո՞ւք, տեղակա'լ, յարեց գործէ քաշուած կեղծ նպարավաճառը:

— Ես պիտի գտնուիմ Ն. Վսեմութեան քով և սա ծակէն պիտի ցոյց տամ մեր մարդիկը, և անոնց համառօտ կենսագրականն ալ պիտի ընեմ: Ասիկա գործի սկսելու ամենէն զիւրի՛ն ճամբան է:

— Կը բաւէ, յարեց Քօքլէ, հասկցայ:

Այս պահուս տանը մուտքին գրան վրայ չոր և նշանակալից հարուածի մը ձայնը լսուեցաւ:

— Լա'ւ, յարեց Քօքլէ, ահաւասիկ մէկ հատը եկաւ:

Այս ըսելով ճրագը ձեռք վար իջու, թողլով Քօլարը և հարիւրապետը պզտիկ սենեակին մէջ. ուր անոնք ճրագը մարելով մուկին մէջ թաղուեցան: Երկու վայրկեան վերջը ներս մտաւ կեղծ նպարավաճառը, որուն կ'ընկերանար երկայնահասակ և նրբաձև մարդ մը, վայելչապէս հագուած, որ կը յիշեցնէր Պուլվար տէ գ'իթալիէնի վրայ ժուռ եկող նորաձեւութեանց սիրահար երիտասարդներուն տարազները:

— Ասիկա, ըսաւ Քօլար ցած ձայնով մը, մինչ հարիւրապետ Սըր Ուիլեմս աչքը պատին մէջ բացողած ծակին դէմ կը դնէր, — ասիկա Արիսթօ մըն է, աղնուական ընտանիքի մը մէկ անդամը, օրէնսդիտական կամ գիւնանադիտական ասպարէզը պիտի ընդգրկէր: Իր բուն անունը ասպետ տ'Օրնի է. բայց խոնամութիւն սեպած է անունը փոխել: Պրէտա թաղին գեղանի տի-

կինները որ զոյն պաշտելու աստիճան կը սիրեն, Պիտիթօքէ անունը տուած են իրեն:

Պիտիթօքէ խելացի աղայ մըն է, Լանսքինէ խաղին մէջ իրմէ աւելի ճարտար մէկը կարել չէ գտնել. դասակ խաղցնելու մէջ ալ շատ վարպետ է: — Յիշէ՞տե՛ կղպոնքը յարդի մը չիւղով կը բանայ և այնչափ նըրբակազմ է որ կրնայ նոյնիսկ տսեղի մը ծակէն անցնիլ:

— Ա'հ, ըսաւ հարիւրապետը հեզնական ծիծաղ մը արձակելով. ձեր այդ ըսածները ես կ'ուզեմ փորձով ապացուցանել:

Ասպետ Պիտիթօքէն վերջ յաջորդաբար հասան ուսական մօրուքով և Մոնթէսքիոյի սրահներու հերոսներուն երեւոյթը ունեցող մէկը, որ Մուրաքս կը կոչուէր և կարճահասակ, նրբակազմ երիտասարդ մը, որուն աչքերը կը փայլէին կատուներու տչքին նման:

— Ահաւասիկ Օրէսթ և Քիյօտ, ըսաւ Քօլար, նաև Մուրաքս և Նիքիօյօ որոնք քսան տարիներէ ի վեր բարեկամներ եղած են:

Թուլօնի բանտին մէջ միեւնոյն շղթաները կրած են ամբողջ տասը տարի, և թերզարգելութենէ ազատելէ յետոյ դարձեալ իրարու ընկեր եղած են: Մուրաքս կիրակի օրերը Պարիէռները կը պտտի. իսկ Նիքօյօ նիքէլի գոյնով հագուստներ հագած միշտ Մուրաքսի կը հետեւի: Ձեր վսեմութիւնը կ'նայ օգուտ քաղել անոնց կորսնցուցած վայրկեաններէն:

— Ես այս տեսակ մարդիկները շատ կը սիրեմ, ըսաւ հարիւրապետը լակոնական ոճով մը: Այս երկու արուեստագէտներէն ետքը ներս մտաւ երկայնահասակ կոլմիր մազերով, ճերմակ վերարկու մը հագած մարդ մը. որուն ձեռքերը աւելին և հասաւ ճիշդ երկաթագործի մը ձեռքերուն պէս:

— Ատիկա խումբին դարբինն է, յարեց Քօլար:

— Շատ լաւ, ըսաւ Ուիլիերմս:

Դարբինին յաջորդեց քիչ մը գորշագոյն կարճահասակ մարդ մը, որ ոտքէն մինչև գլուխը սեւեր հագած էր, վիզը անցուցած էր կապոյտ վզնոց մը և երկու խոշոր աչքերը գոցուած էին կապոյտ ակնոցով մը: Նորեկը ձեռքին տակը մեծկակ թղթապանակ մը կը կրէր, քիթը խոշոր էր և սոսկալի կերպով կարմրած, ուրկէ կարելի էր հետեւցնել թէ մարդուկը ճնկելը քիչ մը շատ կը սիրէր:

— Ա՛ս է, մըմնջեց Քօլար հարիւրապետին ականջն ի վար, մեր խումբին գործօն անդամներէն մին որ դըժբախտ նոտարի մը գրադէրն է: Գիրը շատ լաւ է, սակայն ձախորդութիւնները ստիպած են զինքը որ ձգէ ուսումը և ստիպուի մտնել Մօնտէթուռ փողոցի աղտոտ վաճառատուններէն մէկուն մէջ, ուր բոլորովին անշուք ու անծանօթ մնացած է: Մ. Նիվառտէ գիրեր նմանցնելու մասին մեծ վարպետութիւն ունի, անգլիականէն մինչև բոլորագիրը հրաշալի կերպով կը նմանցընէ: Վերջապէս գրի կատարեալ խնթ մը:

— Տեսնենք, յարեց հարիւրապետը կտրուկ շեշտով մը:

Նոտարին յաջորդեց իրարու ետեւէ ուրիշ չորս զինւորագրուածներ, զորս մի առ մի ներկայացուց Քօլար հարիւրապետին: Ասոնք մեր պատմութեան շարունակութեան մէջ միայն մասնակցի անուամբ պիտի ներկայանան մեր ներկայացուցած տուամենքուն մէջ:

Երբ քննութիւնը վերջացաւ, Քօլար հարիւրապետին դառնալով.

— Զեր վսեմութիւնը կ'ուզէ՞ վերջապէս ինքզինքը ներկայացնել:

— Ո՛չ, յարեց Ուիլիերմս:

— Ինչո՞ւ, յարեց Քօլար զարմացած, ձեր վսեմութիւնը գո՛հ չմնա՞ց միթէ:

— Այո՛ և ո՛չ, բայց ամէն պարագայի մէջ կ'ուզեմ իրենց համար տնօրէն մնալ և մասնակցիլ խումբին գործերուն միմիայն քնն միջնորդութեամբ:

— Զեր վսեմութեան ըսածը թող ըլլայ, յարեց Քօլար:

— Վաղը այս մասին երկարօրէն կը տեսակցինք, յարեց Ուիլիերմս, տեսնենք ի՞նչ բանի պիտի դորձանք այս քաջարի մարդիկը:

Այս բառերը արտասանելէ յետոյ, հարիւրապետը ոտքին մատին ծայրին վրայ կոխելով թողուց իր թաքրստոցը և սանդուխին վրայի կիսաբաց դուռը ուղղուելով կամաց մը սանդուխէն վար սպրդեցաւ:

— Վաղը, միեւնոյն ժամուն, միեւնոյն տեղը, գիշեր բարի:

Եւ հարիւրապետ Ուիլիերմս սանդուխներուն մթութեան մէջ տնհետանալով փողոց ելաւ: Սէրբանթ փողոցէն անցնելով հասաւ Սէնթ Անտրէ Տէզար փողոցը, ուրկէ դէպի քարտի ուղղուեցաւ: Հոնկէ անցաւ Սէն Գեաէն Տաթըլէնի հրապարակը:

Այս վայրկեանին երկէ՛ր կառք մը Սէն Տընի փողոցէն կ'անցնէր, և կառապանը «զգուշութիւն, մէկդի կեցիր» կը պօսար հարիւրապետին, որ հետաքրքրութեամբ մը կառքին կը մօտենար: Հետիտան մարդը և կտուքը մեծ յապտերի մը տակ իրարու հանդիպեցան: Ուիլիերմս մէկդի կեցաւ ակնարկ մը նետելով կառքին մէջ, որուն ապակիները վար իջեցուցած էին և մեծ յապտերին լոյսովը նշմարեց մարդ մը ու զայն տեսնելուն պէս խեղդուկ աղաղակ մը տրձակեց և «Արմա՛նն է, Արմա՛նն է» մըմնջեց, բայց կառքը քոտամբակ անցաւ դնաց, իր հետ տանելով այն մարդը զոր Ուիլ-

երմա Արման կոչած էր, և որ հաւանաբար ժամանակ
չունեցաւ ոչ հետիոտն զացողը նշմարելու և ոչ ալ ա-
նոր արձակած խեղդուկ աղաղակը լսելու:

Վարդկեան մը լուռ և անշարժ կենալէ յետոյ, հա-
րիւրապետը վազող կառքին ետեւէն նայեցաւ ուշադ-
րութեամբ որ քարափին ուղղութեան վրայ կը սու-
րար: Յետոյ ձեռքերը կուրծքին վրայ խաչածեւած մեղմ
բայց տանելովաւ շեշտով մը մրմնջեց.

— Ո՛հ, վերջապէս երկուքնիս ալ հոս ներկայ ենք,
եղբայր, դուն որ առաքինութեան իտիափալ մարմնա-
ցումն ես, իսկ ես չարութեան ոգին և մոլութեան անձ-
նաւորումն եմ, դուն կը վազես, կ'երթաս այս պահուս
անտարակոյս կարգ մը դժբաղդներ սփոփելու այն ոս-
կիներով զորս գողցած ես, Լա՛ւ ուրեմն, անաւասիկ
եա զարծած եմ և ծարաւի եմ ոսկիներուդ և վրէժ-
խընդրութեան:

Հետեւեալ օրը հարիւրապետ Ուիլերմս չառ ճըշ-
դապահ գտնուեցաւ կամուրջին կամարին տակ Քօլարի
տուած ժամադրութեանը և իր խորհրդաւոր սուղիչը
փշելով իր դալը աղբարարեց: Քօլար արդէն անոր
կ'աղասէր, և անմիջապէս վաղեց գայն դիմաւորելու
համար:

— Հարիւրապետ, յարեց, կը յուսամ որ նշանաւոր
նեաք մը գտած եմ, և գայն կամարին տակը ասնելով
աւելցուց.

— Խնդիրը տասներկու միլիոնի շուրջ կը գտնուի:

Բ .

Ք Է Ր Մ Օ Ր

Հարիւրապետ Ուիլերմսի և քսակահատներու հին
պետին՝ Քօլարի այս տեսակցութենէն երկու օր վերջը,
փառաւոր կառք մը կանգ կ'առնէր Մարէի մէջ Քիւլ-
թիւր Սէնթ Շաթէյէն փողոցը հնօրեայ բնակարանի մը
դռն առջև: Բարակ անձրե մը կը թրջէր սալալա-
տակները, և փողոցները բալտովին ամալի էին:

Այն բնակարանը որուն առջև կանգ առած էր
կառքը, հնօրեայ շէնք մըն էր, և որուն էն վերջին
նորոգութիւնները Հանրի ԺԱ.ի օրով եղած էին, որ
Մօրէներու համար փայլուն չլման մը եղած էր: Բը-
նակարանը բակին և պարտէզին մէջտեղը շինուած՝
փողոցին վրայ կազնիէ ծանր և հաստաւուն դռա մը
ուէր երկու փեղկերով, որուն ճիշդ մէջտեղը երկու
աֆինքաներով քանուած զինանշան մը կար:

Զինանշանին մաշած զանգուածը արդելք կ'ըլլար
գրան գոյնը կատարելապէս նշմարելու, բայց աւելի
առկը կը գտնուէր արձանագրութիւն մը, ուրիշ կը
հասկցուէր թէ կարօլոս 13րդի օրով շինուած էր և հա-
րողուած 1530 և 1608 թուականներուն:

Այս շէնքը առաջները բնակարանը եղած էր Քէր-
կադ-Քէրկազենց աշուատանմ ընտանիքին, բնիկ

Պրիթանեան շառաւիղէն, որ յետոյ Փրանսական արքունիք եկած էր, Աննա զքսուհւոյն թողուհու թեան չըջանին:

Բնակարանին առջև կանգ տնոյ կողքը յետոյ բակը մտաւ և շուրջ 30 տարեկան երիտասարդ մը աճապարանքով վար իջաւ:

Ծիշդ այդ վայրկեանին, սանդուղին զլուխը լոյս մը պլպլաց և ծերունի մը վար իջնելով երիտասարդը դիմաւորեց. առաջին տեսութեամբ կարելի էր հասկնալ թէ ծերունի մըն էր դիմաւորողը, որովհետեւ արդէն մողերը և մօրուքը գրեթէ ճերմկած էին, բայց իր կեցուածքին տոկունութիւնը, շարժումը երբ, նայուածքին ուժգնութիւնը ա՛յնպէս ենթադրել կուտային թէ, տնիկա հազիւ իր հասուն աւարիքին մէջ կը գտնուի, որուն առնագան ուժէն ու կօրովէն բան մը չէր պակսած գեռ. այս մարդը թերեւ 60 տարեկան եղած ըլլար, սակայն արտաքին երևոյթէն դատելով հազիւ հազ 50ի մօտենալու վրայ էր:

Ծերունիքը արագ և ուժեղ քայլերով երիտասարդին մօտեցաւ և ըսաւ.

— Երթալով մտատանջութիւններս կ'աւելնային, տէր իմ, որովհետեւ մինչև հիմա այսչափ ուշացած չունէիք:

— Խեղճ Պաթիէն, յարեց Արման տը Բէրկադ, իմ յանձն առած պաշտօնս կատարել ուղող մէկու մը համար ժամանակը ընթացիկ զրոտ մըն է, զոր պէտք է կարենալ մտնել առանց վարտնելու և առանց խզի խայթի:

Երիտասարդը Պաթիէնի թեւերուն կրթնելով միտաին ներս մտան. Արման իր անհուն հարստութեանը տիրանալէն իվեր, Բիւթիւր Սէնթ Շաթլընի փողոցը կը բնակէր. այս փողոցի ամայութենէն և հեռաւորու-

թենէն հաճոյք կը զգար, մոնալանդ որ աւելի յարմար էր իր անզուպ փափաքին, աշխատասէր և չքաւոր դասակարգի մօտ ապրելու որոնց մէջ կը պիտէր իր բարութիւնները և խորհրդաւոր ողորմութիւնները:

Պաթիէն երիտասարդը իր աշխատութեան սենեակը առաջնորդելով.

— Տէ՛ր իմ, ըսաւ, կարծեմ շուտ մը պիտի պառկիք:

— Ո՛չ տակաւին, բարի ծերուկա, յարեց երիտասարդը, մէկ քանի նամակներ պիտի գրեմ, բայց ամէնէն առաջ գործերնիս նայինք, ըսելով գրասեղանին առջևը անցաւ:

— Տէ՛ր իմ, աէ՛ր իմ, մըմնջեց ծերունին բոլորովին հայրական շնչաւով մը, այս ընթացքով զուք ինքզինքնիդ պիտի մեռցնէք:

— Աստուած բարի է, պատասխանեց Արման, դիտեմ որ տակաւին շատ մը տարիներ պիտի պահէ իմ ուժս ու կօրովս:

Նոյն պահուն դուռը կամաց մը զարնուեցաւ:

— Մաէ՛ք, յարեց երիտասարդը, ինքն ալ յանկարծակիի եկած այս անակնկալ այցելութենէն:

Եկողը անձանօթ մըն էր, որուն արտաքին երեւոյթէն դատելով, անպատճառ փողոցի յանձնակատար մը ըլլալ կ'երևէր, որ պատասաւրի մը առաջնորդութեամբ ներս մտաւ:

— Պ. Կոմս Բէրկադ, հարցուց:

— Ես եմ, պատասխանեց Արման:

Ծանօնակատարը կոչա կերպով բարեւելէ վերջ, նամակ մը երկնցաւց Արմանի, զոր տանելով անմիջապէս բացաւ. զիրը իրեն անձանօթ էր, ամենէն առաջ կարգաց ստաւադութիւնը. «Բէրմօր»:

Այս անունը Արմանի յիշողութեան մէջ բան մը չարթնցուց: Ուստի սետաւ կարդալ:

«Պ. Կոմս, դուք ազնիւ և վեհանձն սիրտ մը ունիք, անհուն հարստութիւն մը յատկացուցած էք բարիքներ ընելու համար, ձեզ դեմոզը այնպիսի անձ մըն է, որուն սիրտը լեցուն է խղճի սոսկալի խայթով և որ գերագոյն ժամուն մօտենալը կը զգայ. բժիշկները վեց ժամ կեանք ունենալս յայանեցին, վազեցէ՛ք, եկէ՛ք, ձեզի յանձնելու գերագոյն և նուիրական պաշտօն մը ունիմ, և զոր դուք միայն կարող էք կատարել»

Արման ուշադրութեամբ յանձնակատարին երեսը նայելով յարեց:

— Ի՞նչ է ձեր անունը, պարոն:

— Քօլար, պատասխանեց յանձնակատարի երեսը լսելով ունեցող մարդը. ես Քէրմօրի տունը կը բնակիմ, ուրկէ ինձ յանձնարարուեցաւ այս նստակը ձեզ բերել:

Քօլար այնպիսի վարպետութեամբ մը միամտութիւն կեղծեց որ երիտասարդը վարանում չունեցաւ:

— Ձեզի հոս շրկող անձը ո՞ւր կը բնակի, հարցուց Արման:

— Սէն Լուիզ Ան Լիլ փողոցը, պատասխանեց:

— Զիերս պատրաստեցէ՛ք, հրամայեց Արման:

Քսան վայրկեան վերջը կոմս Քէրկազի կողքը կ'անցնէր հին շէնքի մը մեծ դրան առջևէն, որուն արձանագրութիւններէն շատ դիւրաւ կը հասկցուէր թէ անիկա շինուած էր Լուի ԺԴ-ի թագաւորութեան տառջին տարիներուն՝ ազարակապետի մը կողմէ:

Շէնքը տխուր երևոյթ մը ունէր, բակը ծածկող քարերուն մէջտեղերէն խոտերը իրենց կանանչ գլուխները ցոյց կուտային, և որովհետեւ արշալոյսը սկսած էր ձերմկցնել տուներուն տանիքները, Արման նշմարեց որ առաջին և երկրորդ յարկերուն պատուհանները լաւ մը գոցուած էին, և ներսէն նշոյլ մը իսկ չէր նշմարուեր:

Պէշ կերպով հագուած սպասաւոր մը՝ որուն հագուաները շէնքին ներքին կահաւորման չափ պատուած և անձոռնի էին, կառքին գուռը բանալով ըստ Արմանի:

— Պարոնը արգեսք կը հանի՞ ինձի հետեւի:

— Լա՛ւ, ըսաւ Արման:

Սպասաւորը ձեռքը խոշոր ճրագ մը բռնած, առաջնորդեց այցելուն երկկողմանի ասեղութի մը փրոտած ու հինցած աստիճաններուն վրայէն, մտցուց զայն ընդարձակ դուռի մը մէջ որ ո՛չ նուազ ազտոտ էր քան տան գուռի երեւոյթը, յետոյ քանի մը կեղտոտ արաններէ անցնելէ յետոյ մեծկակ դրան մը առջև հաւաւ զոր բացաւ ոտքի ուժգին հարուած մը տալով:

Այն ատեն Արման ինքզինքը բօքօքեան ոճով նընջասենեակի մը մէջ գտաւ. Հոն կար ոսկեղօծ մահիճ մը, ուրկէ խոյս կուտային մետաքսեայ հինցած կերպասի մը թելերը: Արման տեսաւ մահիճին մէջ թաղուած նիւար ու չորցած ծերուկ մը, որուն ճակատը բոլորովին դեղնած էր, գլխուն մազերը թափած էին, և ոչքերը անօրինակ փայլով մը կը փալփէին:

Ծերունին բարեւեց Արմանը և մահակալին քով դռնուած աթոռակը ցոյց տուաւ. Յետոյ Արմանը ներս առաջնորդող սպասաւորին նշան մը ըրաւ, որ կամաց մը դուրս ելաւ սենեակէն ետեւէն դուռը գոցելով: Արման խորին զարմանքով մը կը դիտէր ծերունին և ինքնիրենը կ'ըսէր թէ, արգեսք մէկ երկու ժամ կեանք ունեցողը այս մա՞րդն է:

— Պարոն, ըսաւ ծերունին, որ կուհած էր այցելուին իրաւացի մտատանջութիւնը, ես այն տեսակ մէկու մը երեւոյթը ունիմ որ շատ հեռու գտնուիլ կը թուի իր մահու վայրկեաններէն: Սակայն այնպէս չէ. բժիշկս որ շատ ճարտար մէկն է, յայտարարեց թէ առ-

տուան գրեթէ ժամը ութին երակ մը պիտի քրթի կուրծքիս մէջ և ժամը իննին այլեւս պիտի դադրիմ ապրելէ:

— Պարո՛ն, յարեց Արման. ձեր բժիշկը սխալեր է:

— Ո՛հ, մրմնջեց ծերունին, բժիշկս անսխալ մէկն է, բայց խնդիրը հիւսա ատոր վրայ չէ, պարո՛ն:

Արման դարձեալ սկսաւ ուշադրութեամբ նայիլ ծերունիին երեսը:

— Պարո՛ն, շարունակեց ծերունին, ես Գէրմօր Գէրմարուէ Պառնոն եմ և հիմա կը մեռնիմ բլլալով վերջինը իմ ազգատոհմիս: Գէթ աշխարհի ատջև այս այսպէս է, իսկ ես սա նախազգացումը ունիմ թէ իմ սերունդէս էակ մը, կին թէ այր, տակաւին գոյութիւն ունի այս աշխարհի մէջ: Ետեւս ո՛չ ազգական կը թողում, ո՛չ բարեկամ և ո՛չ ալ մէկը ունիմ որ արցունք թափէ դազաղիս վրայ, որովհետև քսան տարի է որ տանս սեմէն դուրս ու եմ մէկուն չեմ ունեցել: Վերջին ժամերուս, պարո՛ն, խիստ յուզուած եմ, խորհելով թէ սա ձեր տեսած պատուական ծերունիէն զատ, որ ամբողջ քսան տարիներ ծառայած է ինծի, ոչ ոք պիտի փակէ աչքերս, հետեւաբար ամբողջ հարստութիւնս, ըսա օրինի, կառավարութիւնը պիտի ժառանգէ, այո՛, որովհետև ուրիշ ժառանգորդ չունիմ: Արդ, պարոն, շարունակեց ծերունին, շունչ առնելու համար պահ մը կենալէ յետոյ, որովհետև ձայնը երբեմն կը կտրէր չոր և խեղդուէ հազ մը արձակուելով կոկորդին խորէն, անհուն և անհաշիւ հարստութիւն մը ունիմ, ուուն ծագումը այնքան տարօրինակ է և սոսկալի, որքան այն պատիժը զոր Աստուած սահմանած է ինծի, իմ կեանքիս մէջ զոր ամ սխալներուս համար:

Արման հետաքրքիր զարմացումով մը մտիկ կ'ընէր ծերունիին խօսքերը, որ կը խօսէր փոքր ընդհատումով:

— Արտաքին երեւոյթէս զատելով եօթնամասուն տարիս լրացուցած կը կարծուիմ, բայց հաղիւ յիսուն տարեկան եմ: Հիմա, պարոն, մտիկ ըրէք:

«1824ին հիւսարներու դեր-տեղակալ էի: Պրըթոն-եան ցեղէն ազնուական մը լլլալովս հանդերձ շունէի ուրիշ ապագայ, բայց միայն զինւորականի տուրս ու պատիւաւ: Սպանիական պատերազմը ակում էր. իմ գունդս որ հիւսարներու տասներորդ գունդն էր, կեդրոնացած էր Պարչելանու: Անոր միանալու համար ճամբայ ելայ Բարիզէն ուր գացած էի վեց ամսուան արձակուրդով: Այս ճամբորդութեանս մէջ ընկեր ունէի ուրիշ երկու սպաներ, որոնք ինծի պէս լրացուցած էին իրենց արձակուրդին պայմանաժամով: Զիով կը ճամբորդէինք, օրական շատ քիչ ճամբայ կը կտրէինք, երբեմն քաղաքներու մէջ կը գիշերէինք, երբեմն գիւղի մը կամ աւանի մը մէջ և երբեմն ալ ճամբուն վրայ գտնուած պանդոկներէն մէկուն մէջ:

«Թուրքէն երեսուներկու փարսախ հեռու, գրեթէ Պիլէնեաններուն ստորոտը կը գտնուէինք երբ գիշերը վրայ եկաւ և հառանք անշուք պանդոկի մը գրանը առջև, տեղ մը ուրիշ վայրենութիւն կը բուրէր, և լըռութիւնը տիրած էր բարձրաբերձ լեռներուն այս ամայի կողերուն տակ: Երջակայքը բնաւ բնակութիւն չկար, աչքերնուս առջև կը պարզուէր լեռներուն գուրս ցցուած կողերուն զանգուածը, իսկ ետեւիս ունէինք անմշակ ընդարձակ դաշտ մը, որ ճիշդ անսպասուի մը երևոյթը ունէր: Այն օրը պէտք չէր այլևս հեռուները երթալու վրայ խորհիլ:

«Որոշեցինք գիշերը այդ գէշ պանդոկը անցնել, որուն ամբողջ բնակչութիւնը երկու խոֆած ծերունիներէ կը բաղկանար որոնք այր ու կին էին: Երկու ծերունիներուն համար շատ արտասովոր էր հինգ յաճա-

խորդ միասին ունենալ միեւնոյն գիշերուան մէջ: Երջու սպանուհիներ մենէ առաջ պանդոկ իջած էին և որոշած գիշերը հոն անցընել:

«Այս երկու կիներէն մէկը թմթռած երեսով պահաւ մըն էր, իսկ միւսը հազիւ քսան տարեկան գեղանի օրիորդ մը. որոնք հոն եկած էին, լոգանքի համար բժիշկներու յանձնարարութեամբը:

«Այսչափ բան միայն կրցանք հասկնալ երբ մեզի հրաւիրեցին այն իրիկունը իրենց հետ ընթրելու համար:

«Մեր համազգեստը իրենց վստահութիւն ներշնչած էր, ա՛յն վստահութիւնը զոր ունին դեռատի կիները երիտասարդ սպաներուն վրայ. հետեւորար տունց վախնալու իրենց սենեակները քաշուեցան, խորհելով որ մեր ներկայութիւնը կրնար իրենց ամէն ազանդութիւն տալ:

«Երբ անոնք իրենց սենեակները դացին, մենք ալ տխուր գացինք հանգստանալու համամ յորդէ բորձիկի մը վրայ, որովհետեւ պանդոկին մէջ ուրիշ պառկելու տեղ չկար:

«Տակաւին երիտասարդ էինք, պարո՛ն, գլուխնիս ալ բաւական տուքած էր. արդէն մենք ինքզինքնիս պարտուած երկրի մը մէջ կը կարծէինք և երիտասարդ աղջկան արտակարգ գեղեցկութիւնը ու հրապոյրը մեր քսան տարեկանի երեւակայութեան ու զգացումին վրայ արտասովոր ազդեցութիւն մը ըրած էր:

«Մենէ մէկը, որ ընիկ Պէլճիփացի էր և բաւական խղճամիտ պատուոյ խնդիրներու մէջ, համարձակեցաւ մեզի անպատիւ առաջարկ մը ընել. մենք պէտք է որ առանց պաղարկւնութիւնեիս կորսնցնելու մերթէինք մեր ընկերոջ առաջարկը. բայց զինով էինք, հետեւաւ բար խնդալով ընդունեցինք. թշուառ աղջկան վրայ:

կը հաւատա՞ք, վիճակ ձգեցինք և վիճակը ինձ ինկաւ:

«Այն ատեն պանդոկին մէջ զտրչելի և ահաւոր տեսարան մը պարզուեցաւ, այդ գրեթէ լքուած տան մէջ: Զօրեպանը և պանդոկապետը կաշառեցինք, և առանց մտիկ ընելու պառաւ կնոջ պողպատեքներուն, գեռատի աղջկան սենեակին պատուհանէն ներս մտայ, իմ երկու մեղսակիցներուս օգնութեամբ:

Մահամերձը կանգ առաւ և Արման տեսաւ անոր տոգոյն այսերուն վրայ արցունքի երկու կաթիլներու հոսիլը:

«Առտուն, շատ կանուխ, շարունակեց ծերունին, արդէն քսաներկու քիլօմէթր ճամբայ կտրած էինք, ձգելով շատ հեռուն մեր գիշերային հանգրուանը և անպատուուած տարաբաղդ աղջիկը: Ես ոչ մէկ ուրիշ միշտուկ ունիմ այն գեղանի աղջիկէն բայց միայն անունը որ Թէրէզ էր և սա մէտայցօնը որ իր վեզէն կախուած էր և որուն շղթան խղուած էր այն սոսկալի և ճակատագրական վարկեանին երբ յուսահատօրէն կը պայքարէր ինծի դէմ: Բայց ինչպէ՞ս այս մէտայցօնը իմ գրպանս է ինկեր, ասօր խելքս չի հասնիր:

«Ճակատամարտին նախընթաց օրը Պարչէլօնա հասանք և հետեւեալ առաւօտուն կռիւին մէջ մտանք, ուր երկու մեղսակիցներս սպաննուեցան: Այս կրկնակ մահերուն մէջ Աստուծոյ մատը տեսնել կարծեցի: Խղճի խայթ մը անհունօրէն կը քայքայէր ամբողջ էութիւնս և մարմինս. նախազգացումս չէր խարստ գիտ. այն ատեն զգացի որ Աստուած գիտ չմեռցուց պատերազմի դաշտին վրայ միօս ընկերներուս հետ, որպէսզի աւելի ծանր պատիժ մը ստանանէ ինձ: Շատ մը յարձակումներ արշաւանքներ ու կռիւներ տեղի ունեցան բայց ես միշտ ողջ առողջ մնացի: Օրերը կը սահէին իրարու ետեւ, յետոյ ամիսները և իմ ոճրիս յիշատակը սկսաւ կամաց

բոլոր լոյսերը, արուեստին բոլոր խխտոնները, բայց ա-
նօգուտ եղաւ ամէն ջանք ու դարմանում: Այսօր, վեր-
ջապէս սա՛ գերագոյն ժամուն, աչքերս դէպի անցեալը
դարձուցած ինքնիրենս հարցուցի թէ, արդե՞ք խեղճ
արարածը, որսն պատիւը բռնաբարելու վայրագութիւ-
նը ունեցայ կ'ապրի՞ տակաւին, արգեօք զիպուածաւ
հայր եղած էի. Հիմա հասկցա՞ր:

— Լյո՛, մրմնջեց Արման:

— Է՛հ, ուրեմն մրթմրթաց հոգեւարքը. լսեցի որ
դո՛ւք պարո՛ն, ձեր հարստութիւնը յատկացուցած էք
Բարիդի մէջ գլխասիրտ և բարի գործեր կատարելու
համար, այսինքն ձեր գործը եղած է «բարիք ընել և
թշուառութեան արգելք ըլլալ»: Դուք ձեր գործա-
կալները, ձեր ոստիկանութիւնը ունիք, դուք կը պատ-
ժէք և դուք կը վարձատրէք ու դո՛ւք էք որ երեսն
կը հանէք գաղտնածածուկ ճշմարտութիւնները և խոր-
հըրդաւոր ձախողութիւններն ու ոճիրները. կը յուսամ
որ դուք ձեր միջոցնդրովը պիտի կարենաք գտնել այս
լքեալ ու տարաբաղդ գեղունին, որուն կ'ուզեմ թողուլ
այս հարստութիւնը:

— Բայց պարո՛ն, դիտել տուաւ Արման, որչափ
որ ալ պատուաբեր ըլլայ ինձ համար ձեր վստահու-
թիւնը, միթէ կրնամ և կարելի պիտի ըլլա՞յ գտնել
այդ աղջիկը:

— Պիտի ջանաք, պարո՛ն:

— Բայց եթէ այս կինը մեռած ըլլայ, և եթէ ի
հեճուկս ձեր նախադասացումներուն ձենէ զաւակ ունե-
ցած չըլլա՞յ:

— Է՛, ուրեմն այն պարագային դուք պիտի ըլլա՞ք
իմ օրինաւոր ժառանգս:

— Պարո՛ն...

— Մարդ ինքզինքը հարուստ պէտք չէ համարէ,
ըսաւ հոգեւարքը, կատարելու համար այն վեհ գործը
զոր դուք ստանձնած էք խեղճերուն և կարօտեալներուն
համար: Դուք պիտի գործածէք իմ հարստութիւնս ակո-
փելու համար թշուառներուն ցաւերը, պատժելու հա-
մար այն բոլոր չարագործութիւնները որ կը պարփակ-
ուին բարութեան և չարութեան սա անհուն ովկէանո-
սին մէջ, որ Բարիդ կը կոչուի:

Եւ որովհետեւ Արման զարմանքի և մերժումի վեր-
ջին շարժում մը կ'ընէր, հիւսնդը ձեռքը երկարեց և
շրմինէին վրայ գտնուած ժամացոյցը ցոյց աւելով.

— Տեսէ՛ք, պարո՛ն, ըսաւ, ժամը առաջ կ'երթայ
և ժամանակը այլեւս մեզի չի պատկանիր, ճիշդ երեք
ժամէն մեռած պիտի ըլլամ, կը տեսնէ՞ք սա արկղը,
բանալին վզէս կախուած է, առէ՛ք, անուասիկ, բացէք
արկղը և հոն պիտի գտնէք երկու կտակագիրներ տար-
բեր թուականներով գրուած: Անոնցմէ առաջինը ձեզի
իմ օրինական ժառանգս կը ներկայացնէ, երկրորդը Թէ-
րէզի կամ իր զաւկին համար գրուած է: Եթէ սակայն
զաւակ ունի, այս վերջին կտակագիրն կցուած պիտի
գտնէք ո՛յն մէտալը զոր տարաբախտ աղջիկը վիզը կը
կրէ. այն ճակատագրային գիշերը, այս մէտալին մէջ
պիտի գտնէք մաղի փունջեր և կնոջ կենդանագիր մը,
որ անշուշտ Թէրէզի մօրը կենդանագիրն է, միակ նշան
մը զոր կրնամ թողուլ ձեզ:

Օրնասականին ձայնը կամաց կամաց մարիլ կ'ըս-
կըսէր, և գերագոյն վայրկեանը կը մօտենար:

— Ժամը վեցին գալու համար քահանայ մը ուղած
էի, ըսաւ, և հազիւ այս խօսքերը աւարտած էր դրան
զանգակը հնչեց. քահանան էր որ կուգար:

Արման մէկ կողմ քաշուեցաւ, այն պահուն երբ հո-
ղեւարքը Աստուծոյ պաշտօնէին առջև կը խոտովան-

ուէր: Յետոյ անկողինին առջև ծառնկի եկաւ և քանա-
նային ինտ միասին չողեւարքներու աղօթքը կարգաց:

Երկու ժամ վերջը, բժիշկին կանխադաշակութիւնը
կատարուած և Պ. Քէրմարուէ մեռած էր:

Ոստիկանութեան պաշտ նեայ մը կանչուեցաւ ան-
միջապէս, որ ամէն կողմը գնաւ: Կտն մը վերջը Ար-
ման քաշուեցաւ իր ինտ առնելով երկու կառկաղերնե-
րը, մեռելին քով մնաց միայն այն յանձնակատարը որ
նստակիւ բերած յանձնած էր Պ. տը Քէրկաղի:

Երբ Քօլար մինակ մնաց սկսաւ խնդալ և սո՛ բա-
ւերը մըմտաց:

— Եկեղձ ծերունի, շատ հանգարտօրէն մեռար և
ինքզինքը բնաւ մէկու մը չը վատանցար. ևս քու տա-
նըդ ծառայութեան մասայ խեղճուկրակ մարդու մը պէս
և դուն զիս ընդունեցիր. աեզ ցոյց տուիր որ պատկիմ,
ամէն կերպով վատանցար ինձի առանց կռահելու թէ
քովդ եղաւ մարդը անժառանգ միջինատիրոջ մը դադա-
նիքները կորցելու համար է որ տարիներով ծառայեց
քեզի: Ա՛ն, խեղճ ծերունի, կրկնեց դարձեալ թշուա-
ռահանք սուր ու արատկարգ շեշտով մը. երբնա՛ն բա-
րով: Եւ հիմա ոչ սո՛ բարի և միամիտ մարդը որ Պ.
տը Քէրկաղ կը կոչուի, պիտի երթայ և աշխարհը իրաք
անցնէ քու ժառանգորդներդ գտնելու համար: Հան-
գարտ եղիր, հարիւրապետ Ռիբերմա նշանաւոր մէկն է.
մենք քու թէրեզդ անկէ շատ առաջ պիտի գտնենք և
այդ միջիններդ մերը պիտի ըլլան:

Եւ Քօլար կրկին խնդաց տակաւին չարազած գիտ-
կին վրայ նայելով:

Իսկով Պ. Քէրմարուէի, ան մեռած ըլլալով, ան-
շուշտ պատկած անգէն չէր կրնար ելլել վաճառելու հա-
մար այն ումբարիշտը, որ կը խնդար իր մահուան ան-
կողինին քով:

Արման տը Քէրկաղ մեկնած էր:

Գ.

ՍԵՐԻՉ ԵՒ ՊԱՔԱՐԱ

Թամբլը արուարձանին մէկ փողոցին անկիւնը,
բակին վրայ նայող սենեակի մը պատուհանին մօտիկը,
Յունուար ամսոյ արեւոտ օր մը, այսինքն հարիւրապետ
Ռիբերմաի և Քօլարի տեսակցութենէն տասներինգ օր
վերջ, աղջիկ մը եռանդազին կ'աշխատէր զանազան տ-
աարկաններով արուեստական ծաղիկներ չիւնելու. զօր-
ծիքներով քեռն ու որդուած սեղանի մը առջև:

Հազիւ տասնըվեց տարեկան կար, առողջ, շուշանի
պէս ծերմակ և սև մազերով աղջիկ մըն էր. իր կար-
միր չրթունքներուն համար Սըրիզ (կեռաս) անունը
տուած էին իրեն, ծաղկաշինութեան աշխատանոցին մէջ,
որ առաջին անգամ ծաղիկ չիւնելը սորված էր ան:

Սըրիզ պատուհանը կէս մը բաց ձգած էր որպէս-
դի որելին տաք ճառագայթները ներս թափանցեն: Աշ-
խատած ատեն Սըրիզ՝ անհոգ կերպով կ'երգէր Ալֆրէտ
տը Միւսէի յօրինած տաղը, զոր ձայնագրած էր Մօն-
փու և որ այսպէս կը սկսէր.

Տեսած էի Պարսէլոնայի մէջ

Անտաշուզունի մը թիտղէմ...

Այն վայրկեանին երբ ան վերջին տողերը կ'երգէր,
իւր տղուորիկ ձեռքերն ալ մատուաակի մը կոթը կա-

պելու գործողութիւնը կ'աւարտէր: Սըրիզ ծաղիլը անհոգութեամբ մը սեղանին վրայ ձգեց:

— Ահաւասիկ, ըսաւ գոհունակ հառաչանքով մը, տասը վայրկեանէն գործս տմբողջովին կ'աւարտի, զայն պիտի տանիմ եւ վերադարձիս պղտիկ ակնարկ մը պիտի նետեմ Պ. Կրօի աշխատանոցին դրան:

Սիրուն ժպիտ մը գծուեցաւ Սըրիզի կարմիր շըրթունքներուն վրայ, եւ աւելցուց.

— Վերջապէս, ահա կիրակին եկաւ: Եթէ վաղն աւօդը գեղեցիկ ըլլայ այսօրուան պէս, ես կ'ինքնուրեւ մենէն երջանիկը պիտի ըլլամ. Նշանածո զիս իր մօրժ հետ ճաշելու պիտի տանի, Պէլլիյի Պուրկոնի այգի-նքուն մէջ:

Սըրիզ քիչ մը խնդալէ վերջ սկսաւ հառաչել եւ նորէն գործի սկսիլ:

— Խեղճ Լէօն, մըմնջեց, կ'ուզէր մինչեւ հիմա իր ծննդավայրէն վերադարձած ըլլալ, ուր պիտի երթար իր թուղթերը փնտռելու եւ ծախելու ունեցած քիչ մը հողը: Ա՛հ, եթէ Պ. Կրօ խոստացած չըլլար իրեն տեղակալութեան սլաշտօնը՝ յառաջիկայ ամսուան համար, մինչեւ հիմա մեկնած պիտի ըլլար:

Սըրիզ կէս մը տխուր, կէս մը ժպտուն ակնարկ մը նետեց պատուհանին մօտիկը կախուած վանդակի մը վրայ, որուն մէջ թռչնիկ մը կ'ոսոտոտէր եւ իր խօսքը անոր ուղղեց.

— Քիչ ժամանակէն, պարոն մը, պիտի ունենաս, գեղանիդ իմ երգչուհի, մենք երկուք պիտի ըլլանք փոխելու համար քու փոքրիկ մօտերիդ կուտերը: Երկու ամիսէն, թռչնիկ, երկու ամիսէն: Ա՛հ, որքան երկար կ'ըլլան երկու ամիսները սիրողի մը համար...

Եւ Սըրիզ դարձեալ հառաչեց:

Այդ պահուն քայլերու թիթե ձայն մը լսուեցաւ,

որուն կ'ընկերանար Սըրիզի ձայնէն աւելի ներդաշնակ ձայն մը, որ կ'երգէր «Լօրէթ» ներս սա տողերը, որ տառջին երաժշտական գործն է Նստօի երաժշտական հանճարին:

Մեկուսի քաարիլի մէջ

Տեսէք սա մեծ Շիքարը,

Որ հեշտոցունց շնորհքով

Բանթալօնը կը ցուցնէ

Այն նուրբ բանթալօնը, որ

Խիստ ձերմակ էր Կիրակի օր:

— Այսօր չաբաթ է, ըսաւ մտովի, Սըրիզ, եւ կէս մը ոտքի ելաւ աթոռին վրայէն ու աւելցուց: Լաւ, ահաւասիկ Պաքարան, Ա՛հ, արգեօք ի՞նչ ունի որ առանձինք օրէ ի վեր յաճախ զիս տեսնելու կուգայ մեծ քոյրս, որ շատ չտրեւ անհամբար ըլլալ:

Դուռը բացուեցաւ եւ իրն մը ներս մտաւ:

Եթէ մարդ զիպուածով մը հոն գտնուէր, չափազանց պիտի զարմանար երբ տեսնէր թէ այս երկու ամսկամարդուհիները այսքան խորու կը նմանէին:

Սըրիզ թուի ձերմակ էր, թուի աչքեր ունէր:

Պաքարա ձերմակ եւ խարտեաշ էր, եւ հակառակ իր մոխրագոյն մազերուն, սե աչքեր եւ Սըրիզի շըրթունքներուն նման կարմրուկ շըրթունքներ ունէր:

Երկուքին ալ գէմքին գիծերը, չըջանողները եւ կողմնակի տեսքը նոյնն էին:

Բայց հակառակ այս արմատական նմանութեան, իրարմէ բոլորովին տարբեր էին, տարիքով, բարքով, սովորութիւններով ու շարժուձեւերով:

Սըրիզ տանլվեց տարեկան էր, զիւրաշարժ եւ նրբակազմ, իր փոքրիկ եւ քիչ մը կարմիր մաշները իրենց ծայրերուն վրայ կը կրէին աշխատութեան նշաններ եւ իր եղունգները գէշ խնամուած էին հակառակ կատարուած ջանքին:

Պաքարս քսանընդհու տարեկան էր, իր հասակը ստացած էր այն վայելուչ կյուսութիւնը, լեցունութիւնը և այն կէս գիրութիւնը, զորս ընդհանրապէս չեն ունենար երբեք մոնկամարդ աղջիկները և իր յուշանի պէս ճերմակ ձեռքերը, անաբոստ մեղրամոմի թափանցկոտութիւնը ունէին, մատներուն ձայրերը, եղունգները կատարելապէս բարեձև էին և երբեք չէին յոգնած, որպէս ինչ որ կ'ընէին երեւոյթի հասարակական ուրա-

ՍԵՐԻԳԻ սև աչքերը երբեմն կը խոյտալային ու բռն
խուսթեամբ, երբեմն ալ կը լեցուէին անհուն փաղջր
մելամազձորոտ թեամբ մը:

Սըրբիշ խիստ սիրուն կ'երեւէր իր պարզուկ հագուստին մէջ, վիզը թաղկիտակ մը ունէր զոր ինքը ծաղկեպսակի ձեւով ձեւած ու կարծած էր և այս թաղկիտակին վրայ վեց ֆրոնքնոց ծաղկեայ ճաճանկ մը կար, որ իրեն աւելի կը վայելէր քան մարդարեւայ թանկագին մանեակ մը:

Թանկագին մանեակ մը:
Պաքարտ գտնադիտան կերպասէ շրջագգեստ մը ու-
նէր և իր սքանչելի ու վայելուչ հասակը կը ծածկէր
հնդկական քաշմիրի մը մէջ և ծանրագին ապարտնջան
մը կը կրէր իր մերկ ու գիրուկ բազկին վրայ և ման-
եակ մը ուր կէս մը անհրեւոյթ կ'ըլլար սիպերեան կը-
ղաքի մօրթի մը մէջ:

Սըրիզ գեղանի և խելացի էր, կ'ուզէր ամուսին մը ունենալ:

Պաքարա՝ կանուխէն փախած էր հօրենական տուն
նէն, գործաւորի խեղճուկ բնակարանէ մը, և ինքզինքը
նստած էր նրկձի կոտքի մը մէջ տան վեցերորդ յար-
նէն, ուր իր հայրը պղինձի փորագրութիւն կ'ընէր և
գժուարաւ կը շահէր իր ընտանիքին օրապահիկը, Այս
կոտքը Պաքարան տարած էր Մօնսէյ փողոցի մէկ պզտիկ
տան սեմին վրայ գործ ի պառսնը յատկապէս
իւրն համար շինել տուած էր:

Հինգ տարի ամբողջ իր ծնողքը ահաւոճ չէր: Հա՛րը անիծած էր Պաքստան, և վիշտէն սիրտի հիւսնդու-
թեան ենթարկուած էր. մահուան ժամուն Պաքստան
տուն վերադարձած էր, և հայրը ներած էր անոր իր
վերջին շունչը փչած ատեն:

«Մատակ առիւծ»ը (Պաքարա) իր հօրը մեռնելէն վերջը սակայն սկսաւ իր նախկին կենցաղը, և ցաւալի է ըսել որ իր մայրն ալ քաչեց զուրա այն տունէն, որ մինչև այն ատեն աշխատութեան հաղուադիւտ և սուրբ բնակավայր մը եղած էր, մասնակից ընելու համար այն կեանքին զոր մօլուրթիւնը և ծուլութիւնը ոսկեղօծած էին։

Մասնակցութեամբ և յանցաւոր աղջկան մէջանդ: Սը-
բիդ, ուրիշ բան չէր կրնար ըլլալ բայց եթէ ընկճուիլ:
Բայց Աստուած պաշտպանեց Սըրիդը և անոր սրաին
մէջ զբաւ, իր հօրը հպարտութիւնը և աշխատութեանը
սէրը:

Մինչ Պաքարա իր զուարճանէր մօրը հետ կառքե-
լով կը շրջադաշէր, Սըրբիզ վարձու բռնած էր այն սնն-
եակը՝ ուր տեսանք զինքը։ Սըրբիզ այդ սննեակը տե-
ղափոխած էր ծնողքին խեղճուկ կարասիներէն մաս մը
է կը շարունակէր օրը երկու ֆութ չափ շահիլ յամառ
է յարտաւե աշխատութեան մը շնորհիւ։

և յարտաւ աշխատութեան մը շարքէն
Տարիէ մը ի վեր Սըրիզ միջնակ հայրէր և իր աշ-
խատութեան շնորհիւ իր բար պէտքերը կը զոհացնէր,
և կանոնաւորապէս կը վճարէր իր փոքրիկ բնակարանի
վարձքը, խնայողութիւններ կ'ընէր «հարսնիքի սնտու-
կ»ին համար, որովհետեւ Սըրիզ պիտի ամուսնանար ա-
ռաջին առթիւ: Սըրիզ, ինչպէս ըսինք, կը սիրէր պար-
կեշտ գործաւոր մը, Լէոն Բոլանտ անուամբ: Լէոն Բո-
լանտ բացարձակ վատահովիտներ չահած էր իր վարպե-
տին՝ պ. Կրօի, որ Շաքօն փողոցի գլխաւոր եփենսօգործն

էր: Գուցէ այն սէրը զոր ունէր Սըրբիզ սրտին մէջ, արգիլած էր հետեւելու գլխէ ելած մօրը և քրոջը հրապարակելու: Սակայն և այնպէս, Սըրբիզ դադարած չէր իր մայրը և քոյրը տեսնելէ. երկուքն ալ կարգու կուգային այցելել ղեռնատի գործաւորուհիին, և երբեմն ամբողջ օր մը կը մնային հոն: Սըրբիզ, սակայն, բնաւ այցելութեան չէր երթար անոնց: Կ'ամշնար ոտք կոխելու այն օթեանը, որ շատ սուղի նստած էր Պաքարայի:

Երկու քոյրերը զիրար գրկեցին սրտագին կերպով:

— Բարի լոյս, Սըրբիզէթ, ըսաւ մեղաւորուհին, բարի լոյս, սիրուն քոյրիկս:

— Բարի լոյս, Լուիզ, պատասխանեց մանկամարդ գործաւորուհին:

Սըրբիզ չէր սիրեր իր քոյրը «Պաքարա» անուանել որուն այդ անունը տուած էին իրիկուն մը քանի մը զուարճասէրներ, այն պահուն երբ անիկա ոսկիի զեղեր կը շահէր պաքարա կոչուած թղթախաղին մէջ:

— Ի՞նչ կայ չկայ, ըսաւ Պաքարա, նստելով ծողկեգործուհիին քով. ասոնք ամէնքը տոտուրնէ ի վեր է որ չինած ես հէ՛:

— Ա՛հ, քոյրիկ, պատասխանեց խնդալով, առտուն մութին ելայ և աշխատութեան սկսայ, որպէսզի լմնցընեմ ասոնք: Այսօր Շաբաթ է և կ'ուզեմ ամենէն տառջ աշխատանոց երթալ և յանձնել գործը...: Ասկէ զատ, ըսաւ Սըրբիզ, վաղուան համար չըջողգեստ մը կը չինեմ և ժամանակ պիտի ունենամ զայն լմնցնելու, գիշերն ալ քիչ մը աշխատելով:

— Օ՛հ, օ՛հ, ըսաւ Պաքարա, մտազբաղ, կ'երեւի թէ վաղը դեղեցիկ պիտի ըլլաս:

— Բայց Կիրակի է վաղը...

— Միայն ասոր համար է:

Սըրբիզ սկսաւ կարմրիլ նման այն պտուղին որուն անունը կը կրէր:

— Լէոն, ըսաւ Սըրբիզ, զիս Պէլլիլ պիտի տանի մօրը հետ ճաշելու համար:

— Ա՛հ, ըսաւ Լուիզ, գնդասեղի մը հետ խաղալով, ուրեմն կը սիրե՞ս Լէոնը:

— Այո՛, ըսաւ Սըրբիզ համարձակ, վեհանձն և գեղեցիկ աղայ մը չէ՞ միթէ:

— Չեմ ըսեր թէ չէ, բայց գործաւորի մը հետ ամուսնանալով, կեանքիդ ամբողջ օրերուն չքաւորութեան մէջ պիտի ըլլաս:

— Պա՛հ, ըսաւ Սըրբիզ, երբ շահողները երկուք ըլլան և զիրար սիրեն, մարդ բնաւ ապերջանիկ չըլլար: Այսուհանդերձ Լէոն տեղակալի պաշտօն պիտի ունենայ, որը տասը Փրանք պիտի շահի և պիտի կրնայ իմ հաշուոյս խանութ մը բանալ: Լէոն իր երկրին մէջ հող մը ունի որ գրեթէ երեք չորս հաղար Փրանք կ'արժէ, և ասիկա բաւական է անշուշտ ծողկեգործուհիի խանութ մը բանալու համար:

Պաքարա աննշմարելի կերպով ուսերը թօթուեց:

— Դուն լաւ գիտես որ՝ եթէ պէտք ունիս չորս և մինչև իսկ տասը հաղար Փրանք կրնամ տալ քեզի, խառնութ մը բանալու համար:

— Ամենեւին, կրկնեց Սըրբիզ, պարկեշտ աղջիկ մը միմիայն իր հօրմէն կամ իր ամուսինէն զրամ կ'ընդունի:

— Բայց ես քոյրդ եմ:

— Եթէ ամուսին մը ունենայիր կ'ընդունի:

Պաքարա չըթուեցները խածաւ, և ծամածռեց ու պոստեց իր արտեւանութիւնը:

— Դուն կրնաս ինձ հատուցանել զայն նորէն, երբ ամուսնանաս, քանի որ Լէոն ստակ ունի:

— Ո՛հ, ըսաւ Սըրբիզ, ես յամառ եմ և հպարտ, ամենեւին ստակ միտն չեմ առնիր. ամէն մարդ իրեն սեփական գաղափարը ունի:

Սրբիդ իր քրոջ հետ խօսակցած պահուն, դարձեալ կ'աշխատէր, և Պաքարա անդգալաբար պատուհանին մօտեցած էր, արժուկը կրթնցնելով անոր, հետաքրքիր նայուածք մը նետելու համար դրացի տան մը պատուհանին վրայ, որ նմանապէս բակին վրայ կը նայէր, և որ Սրբիդի բնակած յարկէն մէկ յարկ վար էր: Պատուհանը գոցուած էր և վարագոյրները խնամով քաշուած էին:

— Հոն չէ, սաւ Պաքարա, ջղայնօրէն:

— Ըսէ՛ ուրեմն, Լուիդ, ըսաւ Սրբիդ, որ աչքին ծայրովը իր քրոջ շարժումները կը գիտէր, և կը ժպտէր, գիտե՞ս որ խիստ բարի, հաշտ և ազնիւ ես ինծի հետ ժամանակէ մը ի վեր, և ամէն օր կուգաս զիս տեսնելու:

Պաքարա սարսուռաց և բրտօրէն գլուխը անդին դարձուց:

— Այս թաղին մէջ գործ ունիս, շարունակեց Սրբիս, կեղծ միամտութեամբ մը:

— Ո՛հ, պատասխանեց Պաքարա, քեզ տեսնելու կուգամ. կը սիրեմ քեզի և ազատ եմ:

— Լա՛ւ, ըսաւ մանկամարդ աղջիկը խորամանկութեամբ, բաւական ատեն է որ ազատ ես. կարծեմ թէ այսօրերս զիս սիրել սկստր. եւ սակայն...:

— Ա՛հ, իրաւ որ, սաւ Պաքարա, քանի որ զիս կը հարցափութես, ամէն բան պիտի ըսեմ քեզի:

Սրբիդ կէս մը աչքերը խոնարհեցուց և ըսաւ.

— Եթէ գաղտնի բան մը ունիս, այդ ուրիշ բան:

— Ո՛հ, ըսաւ, ասոր մէջ գաղտնի բան չկայ: Ունիմ բան մը որ դուցէ զարմացնէ քեզի, վասնզի ամբողջ Թարիդի մէջ կ'ըսեն թէ իր ընտանիքէն դուրս Պաքարան սիրտ չունի և թէ կը ծաղրէ ան մարդիկը, ինչպէս չինացին պիտի ծաղրուէր ֆրանսացիէ մը:

Սրբիդ գլուխը վեր վերցուց և քրոջը նայեցաւ:

Պաքարա այսպէս խօսած ատեն ծանրաբարոյ և միանգամայն ախուր երեւոյթ մը ստացած էր և աչքերուն մէջ բոլորովին նոր զգացումի մը հնազանդելու զուսպ կատաղութեան պէս բան մը կար: Պաքարայի աչքերը ցոյց կուտային թէ ինք կը ծաղրէր ամենափորձանարար սէրերն իսկ:

Այո՛, ըսաւ, ամիս մը կայ որ օր մը, քու պատուհանէդ՝ երբ արժուկս զրած էի այսօրուան պէս, տեսայ երիտասարդ մը որ զիս յուզեց, տրոփեցուց սիրտս և վրդովեց զիս, բան մը որ երբեք չեմ սիրիր...:

Եւ Պաքարա մօտը երկնցուց:

Հո՛ն, ըսաւ, սա հինգերորդ պատուհանէն:

— Լա՛ւ, ըսաւ Սրբիդ ժպտելով, հասկցայ ով ԸԼԿ՝ լը, պ. Ֆէրնան Ռօշէն է:

— Դուն կը ճանչնաս զայն, ըսաւ Պաքարա ուրախութեամբ:

— Այո՛, ըսաւ Սրբիդ:

— Արդ, մընջեց անդրանիկ քոյրը, անկեղծ շեշտով մը, կը սիրեմ զայն. .. ո՛հ, կը սիրեմ, բայց ոչ քու Լէոնը սիրածիդ պէս:

— Ա՛հ, ըսաւ յանդիմանական ձայնով մը:

— Ես զայն կրեք անգամ տեսայ, շարունակեց Պաքարա, երեք անգամ իր պատուհանին առջև և ինծի չի նայեցաւ ան, որուն համար կ'այրիմ ու կը մրկիմ... Եւ ես հոս կուգամ զայն տեսնելու համար... Տե՛ս թէ որչափ սիրահարուած եմ. կ'ունենամ այնպիսի վայրկեաններ, որ ատեն բուն փափաք կը զգամ իրեն դուրելու, քովը երթալու և ոտքը իյնալու ըսելով:

— Զե՛ս զիտեր որ զքեզ կը սիրեմ:

Պաքարայի սե ու խոշոր աչքերէն բոցեղէն նայուածք մը ժայթքեցաւ:

— Անտանելի և այլանդակ բան մըն է, շարունակեց որ մէկը փորձուի սիրել այսպիսի մարդ մը զոր չի ճանչնար և անունն իսկ չի գիտեր, և որ կարելի է ամուսնացած ալ ըլլայ, չըլլալիք բան է որ զայն այն աստիճան սիրէ որ մոռնայ կերածն ու խմածը և անոր վրայ երազէ գիշեր ու ցերեկ:

Սըրբիդ զարմացմամբ քրոջը կը նայէր, որովհետեւ որոշ կերպով գիտէր անոր սովորական անզգայութիւնը: — Ինչպէ՞ս ըսաւ, ա՛յդչափ կը սիրես այդ մարդը, հէ՛:

— Ո՛հ, ըսաւ Պաքարա, ձեռքը սրտին վրայ դնելով, անոր համար կը խելագարիմ... տե՛ս, քառորդէ մը ի վեր է որ հոս եմ, աչքս սա գոց պատուհանին յառած, ա՛հ, սիրտս կը արփէ... բայց այս երիտասարդը տունը չէ՞ միթէ:

— Ամէն օր ճիշդ ժամը երկուքին տուն կուգայ, պատասխանեց Սըրբիդ:

— Բայց տեղեկութիւն տուր, խօսէ ինծի անոր մասին, պօռաց Պաքարա առփանքի ծայրագոյն բորբոքումով մը, ըսէ ինծի ո՞վ է, ի՞նչ կ'ընէ, ո՞ւր և ի՞նչպէս ճանչցար դուն զանիկա:

— Լէոնը ճանչցուց զայն:

— Եւ ի՞նչպէս եղաւ ասիկա:

— Լէոնին գործատէրը՝ անոր գրասեղան մը, տիկնոջ և մահճակալ մը ծախեց, երբ այս տունը եկաւ: Լէոն յանձնեց իրեն այս ամէնքը և ինքը կախեց վարագոյրները, Կ երեւայ թէ շատ հարուստ չէ և թէ երկու հարիւր ֆրանք ամսականով պաշտօն մը ունի: Լէոն գուշակեց որ պ. Ֆէրնան ստակի նեղութիւն կը քաշէր, այս կարասիները ինք գնելով, ուստի իրեն ըսաւ:

— Պարոնը ձեզի կանխիկ ծախեց, բայց դուք ո-

րովհետեւ զրաւը վճարելու համար ժամանակի պէտք ունիք. ձեռքէս եկածը պիտի ընեմ:

Ծախում կարասիները երեք հարիւր ֆրանք կ'արժէին: Պ. Ֆէրնան ընդունեց առաջարկը Լէոնին, որուն վրայ իր գործատէրը ամենամեծ վստահութիւն ունէր և հարիւր յիսուն ֆրանք տուաւ իրր թերահաշիւ, մընացածը երեք ամիսէն վճարեց: Ֆէրնան, որովհետեւ հըպարտ մէկը չէ, հակառակ իրեն տաւած դաստիարակութեան, Լէոնին հետ բարեկամացաւ: Կ'երեւայ թէ Ֆէրնան մամուլի մէջ պաշտօնեայ է, վասնզի քովը կը գրտնուին թատրոններու տոմսակներ և շատ անգամ անոնց մէջ Լէոնին նուիրած է: Լէոն դանօնք ընդունած է՝ ինծի և մօրը տալու համար: Ասկէ զատ, պ. Ֆէրնան շապիկներ չինել տուաւ ինծի և այդ առթիւ իմ քովս եկաւ և այսպէս ծանօթացայ: Այն օրէն ի վեր բարեկուտայ, ամէն անգամ որ պատուհաններէն զիրար կը տեսնենք: Ահա այս է ամէնը, ըսաւ Սըրբիդ և իր խօսքը վերջացուց:

— Եւ... հարցուց Պաքարա դողդոջ ձայնով, մինակ է:

— Այո՛:

— Երբեք քովը մարդ չե՞ս տեսներ:

— Երբե՛ք:

Պաքարա շունչ մը առաւ:

— Կը սիրեմ զայն, մրմնջեց... և ինքն ալ զիս պիտի սիրէ:

Պաքարա խօսքը լմնցուցած պահուն պատուհանը բացուեցաւ և էրիկ մարդու զլուխ մը երեւցաւ: Պաքարա տիկնոջնեցաւ:

— Ահա ասիկ, ա՛ն է, ըսաւ քրոջը, ուժգնօրէն ետին դառնալով:

Սըրբիդ պատուհանին մօտ գնաց և սկսաւ եղանակ մը մուտալ, որպէս զի երիտասարդին աչքերը ղէպի

պատուհանը ուղղել տալ վասն զի երիտասարդը մտա-
ղբող բակը կը նայէր:

Ֆէրնան Ռօշէ նշմարեց մանկամարդ աղջիկը և բա-
րեւեց, և յետոյ խիստ զարմացաւ, տեսնելով անոր ե-
տին դէմք մը՝ որ Սըրիզի դէմքին կը նմանէր:

Քոյրս է, ըսաւ Սըրիզ:

— Ըսէ ուրեմն Սըրիզ իրեն, ըսաւ կամաց մը Պա-
քարա, զեռաւոր գործաւորուհիին ականջին, ըսէ իրեն
թէ արդեօք պիտի բարեհաճի գալ և մեզի բարի լոյս
ըսել:

Պաքարայի շեշտը պաղատական էր և Սըրիզին
գուլթը շարժեց, որ առանց մտածելու նմանօրինակ ըն-
թացքի մը թեթեւութեանը վրայ, պօռաց երիտասար-
դին, մտաի նշան մը ընելով:

— Եկէք և «բարի լոյս» ըսէք մեզի, պարոն Ֆէր-
նան, եթէ ուրիշ գործ մը չունիք:

— Շատ չնորհակալ եմ ձեր հրաւերին համար, օ-
րին՝դ, պատասխանեց երիտասարդը, դժբախտաբար
քիչ մը ուշ մնացած եմ, այցելութեան մը պիտի եր-
թամ: . քողաք պիտի երթամ ճաշելու, և պէտք է ան-
միջապէս հագուելիմ:

— Դուրս պիտի ելլէ, մըմնջեց Պաքարա և տըրտ-
մութենէն չըթուէնքները խածաւ: Ա՛հ, պիտի գիտնամ
թէ ուր կ'երթայ:

Երիտասարդը նորէն բարեւեց երկու քոյրերը և
պատուհանը գոցեց:

— Այո՛, կրկնեց Պաքարա, կ'ուզեմ գիտնալ թէ
ուր կ'երթայ, և պիտի գիտնամ: Կարելի է կնոջ մը
տունը... Ո՛հ, կարծեմ սարգափելի կերպով պիտի նա-
խանձիմ:

Սըրիզ զարմացումով քոյրը մտիկ կ'ընէր:

— Բայց, գիտե՞լ առաւ Սըրիզ, պ. Ֆէրնան ո՛չ քո-
ւմուսինդ է և ո՛չ ալ սիրահարդ:

— Բայց պիտի ըլլայ, ըսաւ Պաքարա՝ որուն խար-
տեռն առաւանակները պատեցաւ խրոխտ կամքի մը
մղումին և ճշդումին ներքեւ:

— Քու ամուսինդ:

Պաքարա ուսերը թօթուեց ու լռեց:

— Այսուհանգերձ, մըմնջեց Սըրիզ, կարծեմ թէ
լէ՛ն ըսաւ որ Ֆէրնան մտադիւն է ամուսնանալ:

Այս խօսքին վրայ Պաքարա վեր ցատքեց վերա-
ւորեալ վտարի մը պէս, որ զինքը զարնող որսորդնե-
րուն ձայնը կը լսէ հեռուէն:

— Ամուսնանա՛լ... մըմնջեց:

— Ինչո՞ւ չէ, հարցուց Սըրիզ:

— Ես չեմ ուզեր, հասկցա՞ր:

— Բայց ի՞նչ իրաւունքով:

— Ի՞նչ իրաւունքով... պօռաց մեղաւորուհին ոտ-
քը բարկութենէն գետինը զարնելով: Սիրոյ մէջ իրա-
ւունքի խնդիր կ'ըլլա՞յ: Կը սիրեմ զայն . . տնաւտարի:

— Բայց եթէ ան քեզի չի սիրէ...

Պիտի սիրէ:

Եւ զեռաւոր աղջիկը դարձաւ դէպի շմինէին վրայ
դըռնած հայելին, նայեցաւ հոն որպէս թէ ականարկով
մը իր խրոխտ գեղեցկութիւնը մրցման կը զննէր:

— Օրինակի համար, ըսաւ, երկինքէն ինքած հը-
րեշտակի մը հպարտութեամբ, հետաքրքրական պիտի
ըլլար եթէ տաաջիս անգամ ինծի պէս աղջիկ մը քմա-
հաճոյքը ունենար մարդ մը սիրելու և այդ մարդն ալ
զինքը չսիրեր: Սըրիզ, ինծի համար զիրար սպաննած
են... և եթէ հինգերորդ յարկ բնակող մարդ մը ինծի
համար խենդ չըլլալ... ա՛հ, այն ատեն ևս այլեւս Պաքա-
րա չեմ:

Սըրիզ ծաղիկները նոր լմնցուցած էր, ուստի ու-
սերուն վրայ մոխրագոյն շալ մը առաւ, մազերը շտկեց:

և գլուխը սիրունիկ ժպտաւէններով գլխարկ մը զնեւով
«երթամ գործս տեղը յանձնեմ» ըսաւ:

Երկու քոյրերը միասին փողոց ելան, Պաքարա,
ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ կառքով դուրս ելած էր:
Սիրուն քուրէ ժըն էր, մոխրադոյն ձիու մը լծուած,
զոր կ'առաջնորդէր համազգեստ հագած կառապան մը,
կառքը դրան առջև կ'սպասէր:

— Կ'ուզե՞ս որ քեզի խանութ տանիմ, հարցուց
Պաքարա Սըրիզին, բանալով կառքին դուռը:

— Ո՛չ, ըսաւ Սըրիզ, շատ դուարձալի և ծաղրելի
բան պիտի ըլլայ երբ տեսնեն թէ՝ գործաւորուն մը
տասնընէնգ ֆրանքի գործ կը տանի այնպիսի քուրէի
մը մէջ, զոր հազար սկուտ արժող ձի մը կը քաշէ:
մնաս բարով, Լուիզ, ոտքով կ'երթամ ես:

— Երթա՛ս բարով, պզտիկ խնեղս, պատասխանեց
Պաքարա, և համբոյր մը դրոշմեց քրոջը ճակատին:

Սըրիզ գնաց, անցաւ պուլըվարէն և ըռնեց Թամբլը
փողոցի ճամբան, մինչ քոյրը կը տեղաւորուէր քու-
րէին մէջ:

— Ո՛ւր պիտի երթաք, տիկին, հարցուց կառա-
պանը:

— Ո՛չ մէկ տեղ, պատասխանեց Պաքարա, հոս
պիտի սպասեմ...

Եւ, Պաքարա - սպասեց քուրէին մէջ, որպէսզի
Ֆէրնան Ռօյէ դուրս ելլէ այն տունէն, ուր յառած էին
Պաքարաի աչքերը:

Տասը վայրկեան վերջը, դուրս ելաւ երիտասարդը
և անցաւ կառքին քովէն՝ առանց ուշադրութիւն ընելու:

— Սա մարդուն ետեւէն տա՛ր զիս, բայց հեռուէն,
ըսաւ Պաքարա կառապանին:

Կառքը կամաց կամաց յառաջանալ սկսաւ, իսկ
Պաքարա խոհեմութեամբ մը վար քաշեց կառքին վա-
րագոյրները:

Դ.

Ֆ Է Ր Ն Ա Ն

Ֆէրնան քսանընէնգ տարեկան կար, յաղթակազմ
երիտասարդ մըն էր, սեւ մազերով, տոգոյն, և աւելի
կը փայլէր զիմուգծութեամբ քան թէ զեղեցկութեամբ:

Ֆէրնան կեանքի ասպարէզը մտած պահուն միայն
պաշապան մը ունէր, իր մօրեղբայրը, պ. տը Սէնթ-
Լուի, ծովային վաղեմի սպայ մը, որ մեծցուցած և
դաստիարակած էր Ֆէրնանը իր հանգստեան համեստ
թոշակովը, և որ մեռած էր առանց հարստութիւն թու-
ղելու:

Քսան տարեկանին Ֆէրնան արտաքին գործոց պաշ-
տօնատունը մտաւ հազար չինգ հարիւր ֆրանք տարե-
թոշակով. երկու տ րի վերջ երկու հարիւր ֆրանք ամ-
սաթոշակով վարձատրուեցաւ իր բարեխիղճ ուշխատու-
թիւնը:

Ֆէրնան իր պարապ ժամերու միջոցին, զրոսեն-
եակի ընկերներուն հետ գուտաներգական խաղերու մա-
սերը կը գրէր, որոնք իբր հեղինակի իրաւունք հարիւր
ֆրանքի չափ չահ կը բերէին: Այդ չափ իրենց միջև կը
բաժնունէր և Ֆէրնանի հազիւ տասը ֆրանք կ'էյնար,
և սակայն ան կը խորհէր որ այսպէսով ապագային

մինչև հաղար ֆրանք կրնար չանիլ, քանի որ այդ գու-
մարը ստացողները այդպէսով սկսած էին:

Ասկէ զատ Ֆէրնան մեծ սիրով մը կը սիրէր իր
գրասենեակին պետին աղջիկը, Օր. Հէրմին տը Պօր-
րէօն, որ ութսուն հաղար ֆր. գրամօթիտ պիտի ունե-
նար կ'ըսուէր, և Ֆէրնան շատ լաւ գիտէր որ մեծ զըժ-
ուարութեամբ պիտի կրնար ստանալ այս աղջկան ձեռ-
քը, վասնզի հայրը պ. տը Պօրրէօ կծծի մարդ մըն էր:
Յիշեալը զինքը այդ օրը ճաշի հրաւիրած ըլլալուն հա-
մար էր որ երիտասարդը հապճեպով հագուած և ման-
րանքիտ զգուշութեամբ արդուզարդ մը ըրած էր: Գը-
րասենեակին պետը որ չէր կատկածէր երիտասարդին
իր աղջկան նկատմամբ ունեցած սիրոյն համար, այն
սիրոյն որուն մասնակից էր նաև Հէրմին, յաճախ ճաշի
կը հրաւիրէր զինքը և բարեկամութիւն կ'ընէր հետը:

Ֆէրնան ուշիմ էր և զործունեայ, իր պարապոյ
ժամերուն միշտ կ'աշխատէր «Մանկանց իրաւունքը»
անուն մեծ գրքի մը վրայ, գործ մը՝ զոր պ. տը Պօր-
րէօ մտադիր էր հրատարակել իր անունով, հասնելու
համար պատուոյ լէդէոնի ասպետի աստիճանին, այս գիր-
քին և այս գաղափարներուն համար էր որ ան համակ-
րանք ցոյց կուտար Ֆէրնանի նկատմամբ:

— Ժամը երեքին եկուր, ըսած էր իրեն, իր պետը,
մինչև ժամը հինգը կ'աշխատինք միասին:

Ֆէրնան, որ երեք օրէ ի վեր տեսած չէր Հէրմին-
նը, մտադրած էր ճշդապահ գտնուիլ, թէ և գրասենեա-
կին պետը այնքան ալ ճշդապահ չէր: Այս անճշդապա-
հութիւնը սակայն պատճառ կ'ըլլար որ երկու ուրահար-
ները, Ֆէրնան և Հէրմին, ժամանակ ունենային իրա-
րու հետ տեսակցելու քանի մը վայրկեան, և անխոր-
տակելի ու անեղծանելի հաւատարմութեան նոր ուխտ
մը փոխանակելու իրարու հետ:

Արդ, Ֆէրնան պուլվարէն անցնելով ձախին դար-
ձաւ, մտաւ Թամբլը փողոցը և վանտոմի ճամբան բըռ-
նեց երթալու համար Սէն Լուի օ Մարէ փողոցը ուր
կը բնակէր իր գրասենեակի պետը:

«Գուբէ»ն հեռուէն կը հետեւէր անոր: Մեղաւո-
րուէին բնաւ աչքէ չէր կորսնցներ երիտասարդը, և երբ
անոր Բոյեալ հրապարակին մօտիկը Սէն Լուի փողոցին
մէջ հաստապուած հոօրեայ մեծ տան մը դուռնէն ներս
մտնելը տեսաւ, հրամայեց կառապանին որ կանգ առնէ:

Յետոյ Պաքարա կառքէն դուրս խոյացաւ, և ինքն
ալ այս տունը մտաւ: Պաքարա խոհմութեամբ մը իր
ժողը վար իջեցուցած էր, այնպէս որ չէր կրնար ճանչ-
ցուիլ Ֆէրնանէ: Դռնապանը, չաղակրատ պառաւ կին
մըն էր, և Պաքարա մէկ ակնարկով հասկցաւ թէ կա-
րելի էր կաշառել զայն:

Ուստի պառաւին ձեռքը քսան ֆրանքնոց մը դնե-
լով ըսաւ.

— Բան մը պիտի հարցնեմ մա'յր, հարկաւ կը պա-
տասխանես:

— Անշուշտ, գեղանի տիկին, պատասխանեց պա-
ռաւը բարեւելով և ոսկին առնելով ու գրպանին խորը
անհետացնելով:

— Լաւ ուրեմն, պէտք է ծառայութիւն մը մո-
տուցանես և եթէ այդ բանը ընես կրնաս օգտուիլ: Ո՞վ
է այն մարդը որ քիչ առաջ կամարին տակ դանդաղ
մեծ սանդուխէն վեր ելաւ:

— Սա մա'րդը, անիկա նախարարութեան պաշ-
տօնեւորներէն մին է, որ գրասենեակի պետին քով կ'եր-
թայ:

— Դրասենեակին պետին անունը ի՞նչ է:

— Պ. տը Պօրրէօ:

— Ամուսնացած է:

$$-U_j n'.$$

— Կի՛նը երիտասա՞րդ է՛:

— Քառասուն յիսուն տարեկան կայ :

— Աղջիկ գաւառի ունի՞ր մի/թէ :

— Ո՛հ, ա՛յո՛, և գեղեցիկ աղջիկ մը ունի :

— Ահ, մըմնչեց Պաքարաւ և խածաւ իր շրթունքները:

— Աղջկան անունն ալ Հէրմին է. շարունակեց
դռնապանուհին և գեղեցիկ է սիրոյ չափողածուհիին
չափ, և ես այնպէս կը կարծեմ թէ այս պարոնն ալ ա-
նոր համար կ'երթայ կուգայ:

— Կը կարծե՞ս, ըսաւ մեղաւորուն աշխարհած
ձայնով մը :

— Տիկի՛ն, ըսաւ պառաւը, երիտասարդը չաբաթը
առնուազն երեք չորս անգամ հոս կը ճաչէ:

— Ժամը քանի՞նի առեկները կուղայ և քանի՞նի կը մեկնի:

— Գրեթէ միշտ այս ժամերուս. և շուրջ երեք
ժամ վերջը կը մեկնի:

— Կաւ ուրեմն, շնորհակալ եմ:

Պաքարա քսան ֆրանքնոց մը ևս ձգեց պառուին
ճենճոտ սեղանին վրայ և հեռացաւ:

— Ապահովաբար դքսուհի մըն է, մըմնջից պա-
ռուր:

Երբ Պաքարա այդ տեղեկութիւնները կը քաղէր, Ծէրնան առանց կասկած մը ունենալու որ կը լրտեսուէր, կ'ելլէր ասն երրորդ յարկը և սրտատրոփ կը բաղխէր պ, տը Պօքրէօի զուռը:

բաղխէր պ, տը Պօքրէօի գոռը:
Գրասենեակի պեալը վենետիկեան Կոմսութեան
փոքրիկ աղնուականներէն էր և Բարիդ եկած էր ա-
ռանց կուտ մը ունենալու զրպանը: Կայսրութեան
չըջանին վերջերը գործակատարութեան պաշտօն մը ստա-

ցած էր նախարարութեան մէջ և քսան տարի վերջը իր քաղաքավարութեան և ջանքերուն շնորհիւ հասած էր իր ներկայ պաշտօնին զօր կը պահէր ինը տարիէ իվեր Ան, ասանդութիւն տարի առաջ հանգիպած էր զեղանի աղջկան մը, որ ուրիշ աղգական չունէր բայց եթէ խիստ կծծի և բռնակալ հօրաքոյր մը։ Այդ աղջիկը ունէր նաև 200 հազար ֆրանքի կլորիկ դրամօժիտ ինք։ Մանկամարդ աղջիկը որ կը կոչուէր Թէրէզ տ'Ալթէ-րով, յանցանք մը գործած էր կամ աւելի ճիշդը զոհ գացած էր խորհրդաւոր և դժնդակ որոգայթի մը։ Աղջիկ մը աշխարհ եկած էր այս ցաւալի պատահարէն և Թէրէզ ուզած էր ըլլալ գոնէ բարի մայր մը։ Առանց երեսոյթները փրկել աշխատելու և ուրիշներու յանձնելու աղջիկը, առաքինութիւն համարած էր իր իսկ ձեռքերով և մեծցնել այդ որոգայթէն ծնած զաւակը։

Պ. ար Պօրբէօ հանդիպեցաւ Թէրէզային, սիրահար-
ուեցաւ անոր, հասկցաւ երկու հարիւր հազար ֆրանս-
քի գրամօթիա ունենալը և ամուսնանալու ուզեց: Թէ-
րէզա համարձակօրէն խոստովանեցաւ իր վիճակը, բայց
ան կարեւորութիւն չի առւում և ըսում. «Ձեր տղան
մերը պիտի ըլլայ և ես զայն իմ արիւնէս հղած պիտի
նկատեմ»:

Թէրէզա սարսուռաց ուրախութենէն սա մասածուամով
 թէ իր զուակը հոյր մը պիտի ունենար. թէև Պրէ-
 տզեղ էր, մանր մուշր և տարիքոտ, սակայն Թէրէզ
 ամուսնացաւ անոր հետ. Աշխարհի առջև Հէրմին պ. ար
 Պօրբէօի աղջիկը ճանչցուեցաւ. Գրասենեակին սէտը,
 քիչ տոնէնէն, երկու տարուսան շրջանի մը մէջ, երկու
 զուակ ունեցաւ Թէրէզաէն. անոնցմէ մին շատ փոքր
 մեռաւ, իսկ միւսը տասնըհինգ տարեկան էր այն ժա-
 մանակ երբ կ'սկսի մեր պատմութիւնը:

Հերմին եկաւ բացաւ դուռը Ֆէրնանի տալէ: Տան միակ աղախինը մէկ քանի գնումներու գացած էր:

Պօրէո թէ և կծծի էր, բայց կ'ուզէր տան վայելչութիւնը պահել: Հողար հինգ հարիւր ֆր. վարձք կուտար և զեղեցիկ յարկաբաժնի մը մէջ կը բնակէր և երբեմն ալ երեկոյթներ կուտար, սակայն նախորաբակտն պաշտօնատան սպասաւորներն էին որ կը կատարէին սպասարկութիւնը, և հետեւեալ օրը աղախինը առանձինն կը կարգադրէր զիշերուան պարահանդէսին տակնուվրայութիւնները և ամէն ինչ տեղը կը դնէր:

Երբ Հերմին տեսաւ Ֆէրնանը, մինչև ականջները կարմրեցաւ, իսկ Ֆէրնան Հերմինի երեսը նայելով զգաց այն միամիտ բայց բուռն յուզումը զոր կ'զգայ սիրով արբշիւ մարդ մը երբ կը դանուի իր սիրած կնոջ մօտ:

Տիկին տը Պօրէո որ սալօնին մէկ անկիւնը ասեղնագործութեամբ կ'զբաղէր, ձեռքը երկարեց երիտասարդին և գործվալից շնչաով մը ըսաւ.

— Պ. տը Պօրէոն չեկաւ տակաւին, բայց չեմ կարծեր որ ուշանայ. հիմա ուր որ է կուգայ:

— Պ. Ֆէրնան, ըսաւ Հերմին կարմրելով, կ'ուզէ՞ք ինծի ընկերանալ դաշնակի վրայ:

— Ամենայն սիրով, օրիորդ, պատասխանեց Ֆէրնան, փութով մօտենալով դաշնակին որ տիկին Պօրէոի գտնուած տեղէն բաւական հեռու դրուած էր:

— Քիչ մը վարժութիւն րբաւ եմ Տիկին Լուիլ Բիւժէի մէկ նոր աղերգը, շարունակեց Հերմին՝ ծածկելու համար սրտին յուզումը, շատ սիրուն կտոր մըն է, հիմա կը տեսնէք:

Հերմին բացաւ դաշնակը և անոր վրայ դրաւ յիշեալ աղերգին տետրակը, մինչ Ֆէրնան ցած ձայնով կը մրմնջէր:

— Ձեզի տալիք լաւ լուր մը ունիմ Հերմին...:

Տոմս ընդունուեցաւ Բօրթ-Սէն-Մարթէն թատրոնին մէջ: Այս ձմեռ պիտի ներկայացուի, և կը յուսամ թէ տակէ բաւական ստակ պիտի շահիմ: Այն տանն պիտի համարձակիմ...:

— Խօսեցայ մօրդ հետ, պատասխանեց Հերմին:

Ֆէրնան սարսռաց:

— Լաւ ուրեմն, յարեց մանկամարդ աղջիկը, մօրս դաղափորը սա է որ պէտք է անդամ մը խօսիլ հօրս հետ:

Երիտասարդը արտութեամբ գլուխը թօթուեց:

— Ես կը ճանչնամ պ. տը Պօրէոն, մրմնջեց, լաւ զիտեմ որ ան պիտի մերժէ վերջապէս ձեր ձեռքը... Վասնզի ես աղքատ եմ... և իմ միակ յոյսս տուամարիքական ապագային մէջն է, և անոր միայն կ'ապուլի-նիմ:

— Մտիկ ը էք, կրկնեց Հերմին. մայրիկս ինծի հարցուց թէ արդե՞ք վստահ եմ ձեր սիրոյն վրայ:

— Ահ, պիտի կրնա՞ք տարակուսիլ այդ մասին:

— Թէպէտ աստիճան մը կը կասկածիմ հօրս հաւանութեանը վրայ այլ սակայն մայրս խօսք պիտի բանայ իրեն, տես ո՞րչափ զիւ կը սիրէ մայրիկս, անուշիկ մայրիկս:

— Բայց... ե՞րբ, հարցուց Ֆէրնան, որուն սիրտը սկսած էր ուժգնութեամբ արտփել:

— Այս երեկոյ... եթէ կ'ուզէք:

Երբ Հերմին այս վերջին խօսքերը կ'արտասանէր, մայրը անձայն կերպով մը, մօտեցած և քովերին եկած էր: Թէեզ առաւ Հերմինը իր բազուկներուն մէջ, և Ֆէրնանի նայելով ըսաւ գորովագութ մօր մը յատուկ արարողեցիկ շնչաով մը:

— Ճշմարիտ է որ կը սիրէք ասիկա:

Ֆէրնան չի պատասխանեց, բայց իսկոյն ծնրադլեց

Տիկին Պորբէօի առջև և ճշմարիտ սիրոյ անկեղծ նայուածք մը նետեց Հէրմինի վրայ:

— Լուռ ուրեմն, ըսաւ մայրը յուզուած, ինչո՞ւ պիտի ընդդիմանամ զուգիւ երջանկութեանը:

Թէրէշ Հէրմինի ձեռքը Ֆէրնանի ձեռքին մէջ զըրաւ, պերճ և միանգամայն պարզ սա բանաձեւով զտնոնք իրարու հետ նշանելով:

— Ճաշէն վերջ, ըսաւ մայրը, Հէրմին ձեղի պ. տը Պորբէօի աշխատութեան սենեակը պիտի տանի և զիս անոր հետ մէկտեղ մինակ պիտի ձգէք:

Սքանչելի «յետ միջօրէ» մը եղաւ ան որ անցաւ այն ատեն երկու դեռատի հոգիներուն համար իրենց երջանկութեանը մասնակից մօր մը աչքերուն տուէ: Եւ Պորբէօն այլևս այնչափ մոռցուեցաւ որ զրեթէ ամենևին չի նշարուեցաւ որ աչացած էր ան, և արդէն իսկ ճաշի ժամն ալ հնչած էր:

Յանկարծ պ. տը Պորբէօ երեւոյն եկաւ սալօնին դրան սեմին վրայ: Ան կը քալէր անհաւասար և կոշտ քայլերով, և իր ղէմքը կառ կարմիր եղած էր:

Իր մանր աչքերը կը բացիւփուէին ականցին կապոյտ ապակիներուն ետեւէն և իր բովանդակ երեւոյթը ծայր աստիճան յուզում մը կը մատնէր:

Յայտնի էր որ արտառոց բան մը եկած էր գլխուն և գրասենեակի պետին կամոնաւոր և ներդաշնակ կենցաղը կրած էր խորհրդաւոր ցնցում մը:

ե .

Կ Ի Ն Ե Օ Ն

Մինչ Պաքարու հեռուէն կը հետեւեր Ֆէրնան Ռօշէի որ Սէն Լուի փողոցը Պ. տը Պորբէօի տունը կ'երթար, Սըրիզ արագաքայլ կ'անցնէր Թամբլը փողոցէն և Թամպլեզօ փողոցը կը հասնէր, ուր կը գտնուէր այն ծաղկի մթերանոցը որուն համար կ'աշխատէր ինքը:

Սըրիզ, իր արդուզարգին, շարժումներուն և քալուածքին մէջ այնչափ ազնիւ և շնորհալի էր որ մտէնէն շատ զբաղուածներն իսկ պահ մը կ'ոնց կ'առնէին աւիամայ, անոր նայելու համար, մինչ բաղմաթիւ երիտասարդներ անձկանօք կը փոփաւային:

— Ոհ, ինչ սիրուն աղջիկ է: Զայն առնողը չի խաբուիր, ու շատ երջանիկ կ'ըլլայ:

Սըրիզ սակայն այդ նայուածքներուն և ազնարկութիւններուն բնաւ կարեւորութիւն չէր տար և միայն իր սիրելի Լէօնին վրայ կը մտածէր, այն Լէօնին որուն կինը պիտի ըլլար քիչ ատենէն:

Ահա այսպէս Սըրիզ, հասաւ գործատան մթերանոցը և ընդունուեցաւ բարեացակամ ժպիտովը վերապահութիւն որ շատ գոհ էր իր գործաւորութիւնէն:

Տիկին Լըկրան, մթերանոցին տիրուհին, Սըրիզի ներս մտնելը անսնելով պօռաց:

— Ա՛հ, ահաւասիկ Սըրբիզ, իմ լաւագոյն գործաւորուն հիւս, ապրիս ժամանակին գործդ բերել յանձնել չառ զեղեցիկ բան մըն է։ Այսօր ամէ՛նքն ալ կը բերես։

— Ահաւասիկ, ըսաւ Սըրբիզ, խնամքով բոլոր շինածները գրասեղանին վրայ տարածելով, այլեւս ուրիշ բան չունիմ տունը տիկին։

— Ասկէ զառ, ըսաւ տիկին Լըկրան, որ բարի և զուարթադէմ խոշոր կին մըն էր, գործին ալ լաւը կը շինես, սիրունիկ աղջիկս։ Ահա պարկեշտ գործաւորուն մը՝ որուն գործ տալը մարդուս հաճոյք կը պատճառէ։ Ասոր պէս չէք աշխատիր դո՛ւք, օրիորդ ծոյլահիններ։

Կէս մը ժպտուն կէս մը լուրջ, տիրուհին խօսքը մթերանոցին մէջ օրովարձքով աշխատող հինգ վեց մանկամարդ աղջիկներուն կ'ուղղէր։

Յետոյ, դառնալով դէպի երիտասարդ գործակատարի մը՝ որ գրիչը ականջին ետին թողած՝ Սըրբիզին կը նայէր, սիրահարի մը միամիտ սքանչացմամբ, ըսաւ։

— Օն անգը, Գ. Էօփէն, փոխանակ այդպէս իմ աշխատասէր Սըրբիզիս նայելու, իր հաշիւը տեսէք չուտով, իմ մանկամարդ պարկեշտ աղջիկս թեթեամիտ աղջիկ մը չէ։

Գործակատարը կարմրեցաւ և աչքերը խոնարհեց։

— Որչա՛փ է առնելիքդ անուշիկս։

— Տիկին, պատասխանեց Սըրբիզ, 17 ֆր. և 45 սանթիմի չափ ըլլալու է։ Լաւ կ'ըլլայ որ ծաղկեփունջերը համրենք։

— Աղէկ ըսիք, պատասխանեց տիկին Լըկրան, դուն գիտես հաշիւդ, սիրունիկս, և կը կարծեմ որ սենեակիդ մէկ անկիւնը ազուոր պղտիկ գանձանակ մը ունենալու ես խնայողութիւններուդ համար։

— Ա՛հ, ըսաւ Սըրբիզ. կարելի է։

— Եւ ի՞նչ պիտի բնես խնայողութիւններդ։

— Ամուսնանալու համար, տիկին, ստա՛յ պէտք է, ըսաւ Սըրբիզ անկեղծ՝ և միանգամայն լուրջ դէմքով մը։

— Ինչպէ՛ս, պիտի ամուսնանաս. ուրեմն պիտի ձգես գիտ։

— Ո՛չ, այդպէս ըսել չուզեցի։

— Կը նշանակէ թէ ամուսնանալ կ'ուզես։

— Անշուշտ, ըսաւ Սըրբիզ միամիտ կերպով։

Դեռատի հաշուակալը որ տոմարին վրայ գործաւորունին հաշիւը կը նայէր, այս խոստովանութիւնը շտա՛մ տան, տետրակին ճերմակ էջին վրայ մեկնի կաթիլ մը հոսեցուց և գրիչը թոռ մտնեցրէն։

— Լաւ ուրեմն, ըսաւ տիկին Լըկրան, շատ աղէկ խոսեցար, յայտնի է որ դուն վեհանձն ու բարի զգացումներ ունիս. աւելի լաւ է սրտոտ և բարի տղու մը հետ ամուսնանալ և շարունակաբար պարզ գլխաւ մը կրել, քան թէ չորջողուն և պաճուճաւորդ գլխանոցներ, ինչ որ կ'ընեն շատ մը մանկամարդ աղջիկներ, որոնք նողանքներու և ծեփծեփումներու կը գիմեն և չիք երեւալու համար ալ աչքերնուն ապակիի կտոր մը կ'անցնեն։

— Միթէ անակգի՛ բոն է, տիրուհի, մընջեց բոլորովին ցած ձայնով մեծղի, ազնոյ և պղնձագոյն տղջիկ մը, որ գլուխը կախած կ'աշխատէր. եթէ ես Սըրբիզի չափ սիրուն ըլլայի, օրը երեսուն սու շահելու համար չէի չորջարուէր, և շքեղ կառքերով կը պտտէի։

Սըրբիզ հաշուեսեղանին մօտեցած էր. որուն երիտասարդ պաշտօնեան կաթեցուցած մեկնին բիծը կը քերթէր։

— Ա՛հ, օրիորդ, փախաց բոլորովին ազու ձայնով, և մանկամարդ աղջկան դրամը համրելով, եթէ տոն-

սին մը կ'ուզէք... ես... լաւ գիտեմ... վերջապէս...

— Է՛ միտքդ դրած մէկը ունի՞ս արդէն, հարցունջ տիկին Լըկրան, ընդմիջելով այսպէս խեղճ հաշուակալին վեհերոտ յայտարարութիւնը:

— Այո՛... պատասխանեց Սըրիզ:

Այս անգամ հաշուակալը, որ կարմրած էր, տըժ-գունեցաւ և ձեռքերը դողալ սկսան, երբ ըստ սովորութեան վճարելով կ'արձանագրէր տասնըեօթը ֆրանք և քառասունըհինգ սանթիմի դումարը:

— Կրնա՞նք հարցնել փոքրիկ չորածճի թէ ընտրածդ ո՞վ է:

— Բարի և վեհանձն գործուոր մընէ, ըսաւ Սըրիզ:

— Կը սիրե՞ս զինքը:

— Ո՛հ, աւելորդ է հարցնելը, բացողանչեց մանկամարդ աղջիկը խնդալով. հարկաւ կը սիրեմ, և շատ աւելի, քան այն մարդը որ ուզածս չէ:

Յետոյ դրամը գրպանը դնելով Սըրիզ առաւ պատրաստուած նոր գործը և մտիկ ընելէ վերջ գործատիրոհին յանձնարարութիւնները. բարեկեց աշխատանքին գործաւորակները և մնաք բարով ըսելով տիկին Լըկրանին, դուրս ելաւ:

Սըրիզ վերադարձի ճամբուն վրայ աւելի արագ երթալ սկսաւ. կարծես թէ շուտով տուն դառնալ կ'ուզէր, սակայն իրականութիւնը այդպէս չէր: Մանկամարդուին փոխանակ զէպի իր արողարձանը ուղղուելու, Շաբոն փողոցը մտաւ, ուր կը գտնուէր Պ. Կրօֆ, Լէոնին պաշտպանին աշխատանոցը, ըսելով:

— Շատ գէշ բաղդ մը ունեցած պիտի ըլլամ եթէ չտեսնեմ Լէոնը:

Սըրիզ կահագործին խանութին առջև հասած պահուն՝ քայլերը դանդաղեցուց և դրան մօտ դրուած կարասի մը դիտել կեղծեց:

Ճիշդ այդ պահուն ապագայ տեղակալը, դրանը մէջ կեցած էր, և տեսնելով Սըրիզը դուրս ելաւ:

Լէոն Ռալան գրեթէ քսանըվեց տարեկան յաղթանդամ երիտասարդ մըն էր, խաբուռաշ մօրուքով և վարդագոյն թարմ գոյնով: Հերքելեան կեցուածքով ու կազմուածքով և ամէն մարդու յատուկ չեղող ուժով մը օժտուած էր: Առանց կատարելապէս գեղեցիկ ըլլալու Լէոն ունէր այնպիսի վայելուչ զիմագիծ, որ յատուկ է միայն անկախ ու վեհանձն բնաւորութիւն ունեցողներու: Լէոնի մեծ ու կապոյտ աչքերը լի էին քաղցրութեամբ և բարութեամբ: Մոնկամարդ աղջիկը տեսնելով, չրթունքներուն վրայ ժպիտ մը երևցաւ, և աչքերուն մէջ ալ համակրանքի արտայայտութեան սիրազեղ նայուածք մը, ու Սըրիզի փափուկ ձեռքը իր գործաւորի կոշտ ու խոշոր ձեռքերուն մէջ առնելով ըսաւ:

— Բարի լոյս, Սըրիզ, շատ բարեսիրտ էք որ ասկէ կ'անցնիք:

— Մտածե ի որ պիտի տեսնէի զձեզ... պատասխանեց միամտօրէն մանկամարդ աղջիկը՝ քիչ մը կարմրելով:

— Լաւ գուշակած էք Սըրիզ, բայց տմէն պարագայի մէջ, ձեզ տեսնել կ'ուզէի այսօր. վասն զի իրիկունը արձակուրդէ վերջ ձեզի պիտի գայի, եթէ...

— Խօսելիք բան մը ունեի՞ք ինձի, լաւ:

— Այո՛, և լուրջ բան մը, մանաւանդ, ըսաւ քիչ մը այլալլած ձայնով մը:

— Ո՛հ, Աստուած իմ, ըսաւ Սըրիզ անհանգիստ ըլլալով: Ուրեմն ինչ բանի վրայ է խօսելիքիդ:

— Ո՛հ, ընդհակառակը, ցաւովի բանի վրայ չէ: Նոյն ըսեմ թէ մայրս և ես վաղը «Պատթէո» պիտի երթանք չրջագայելու և ճաշելու, և դուք շատ աղին ճաշած պիտի ըլլաք, եթէ բարեհաճիք մեզի հետ գալու:

— Շատ լաւ, ըստ Սըրիզ քաղաքավարութեամբ մը, եթէ ձեր մայրը կ'ուզէ:

— Պա՛հ, ըստ, արդէն գիտէ որ զուք իմ կինս պիտի ըլլաք:

Սըրիզ ոչքերը կէս մը խոնարհեցուց և իր պզտիկ ոտքին ծայրին նայելով.

— Ձեր ճաշի հրուէն է որ այնչափ լուրջ բան մը կը նկատէք, հարցուց, պայծառ դէմքով մը:

— Ո՛հ, պատասխանեց Լէոն, ուրիշ բան կայ: Դուք լաւ գիտէք որ պաշտպանս ինծի տեղակալութեան պաշտօն խոստացած է առ առուեսին երկու ամիսէն:

— Այո՛, հառուչեց Սըրիզ, որուն համար երկու տարիները երկու տարիի չափ կուգային:

— Արդ, ըստ զուարթ կերպով մը գործաւորը, պաշտպանս միտքը փոխած է:

— Ի՛նչ, ըստ Սըրիզ, տեղակալ չպիտի ըլլաս միթէ՛:

— Ընդհակառակն եմ արդէն:

— Պա՛հ, ըստ Սըրիզ, ապշած:

— Ահաւասիկ եղելութիւնը՝ Սըրիզ, Անթուան, մեր առաջի տեղակալը որ յառաջիկայ ամսուն վերջերը պիտի ամուսնանար, ամենամեծ հորձառութեան մը ժառանգորդ կ'ըլլայ և ասոր համար իր քաղաքը գնաց: Եւ այդ վայրկեանէն ես յաջորդեցի իրեն:

— Վե՛րջը, շարունակեց Սըրիզ:

— Վերջը, որովհետեւ Անթուանին ծննդավայրը իմ ալ ծննդավայրս է, աղաչեցի և յանձնարարեցի իրեն որ ծախէ հողս և միասին բերէ թուղթերս:

— Դուք չպիտի՞ երթաք, դո՛ւք...

— Ո՛հ, որովհետեւ Անթուան ութը օրէն հոս պիտի ըլլայ:

Կանգ առաւ և մանկամարդ ազջկան նայեցաւ:

— Լա՛ւ, ուրեմն... ըստ այս վերջինը անկեղծ

միամտութեամբ մը՝ մինչ իր սիրաւ սկսած էր արդէն արոփել:

— Եթէ կ'ուզէք... ինծի այնպէս կը թուի որ, շարունակեց Լէոն, որ իր կարգին սկսած ըր զողզալ, մենք կրնանք տասնընինգ օրէն ամուսնանալ:

Սըրիզ կտրմեցաւ և աչքերը խոնարհեցնելով «չառ մօտ է...» մրմնջեց:

— Շատ հեռու է... պատասխանեց Լէոն որ գործաւորունին սիրուն և ձիւնասպիտակ ձեռքը գորովանքով սեղմեց իր հոսիկու ձեռքերուն մէջը:

— Տեսնե՛ք... ըստ Սըրիզ քաշելով ձեռքը, մնաք բարով պ. Լէոն, վաղը կը տեսնուինք:

— Սըրիզ, հարցուց Լէոն, չէ՞ք ուզեր երթալ մինչև Պուրպոն Վիլնէօվ փողոցը:

— Ձեր մօր տո՛ւնը:

— Այո՛, և իրեն կը խօսիք մեր վաղուան ժամադրութեան մասին:

— Լա՛ւ, կ'երթամ, ըստ Սըրիզ, մնաք բարով:

Երկու նշանածները պահ մը իրարու նայեցան և իրարու ձեռք սեղմեցին. յետոյ Սըրիզ սիրաւ արօքուն և անպատում ուրախութեամբ զեղուն, մեկնեցաւ, առ մը ամուսնով թէ իր երջանկութիւնը մօտ օրէն պիտի դար: Երբ հասաւ Սէն Մարթէն փողոցը և պիտի ուղղուէր դէպի պուլվարը, լսեց որ զինքը կը կանչէին:

— Բարի լոյս, Սըրիզ, կ'ըսէր ձայն մը խիստ մօտէն:

Սըրիզ գլուխը ետին դարձուց և մօրը մը տեսաւ որ կանգնած մայթին վրայ կը լսուէր զինքը քաշելով հանելով: Անիկա երեսուն տարեկան կուր. տմեւ և անհաճոյ եղեւոյթով. ծախկախտի սպիներ տեսած էին զէմքը. ունէր սակայն մտացի նայուածք մը. զուարթութեամբ էր և ժպտուն միտնգամայն: Շէնքերու նկարիչ թագէմ էր և ժպտուն միտնգամայն: Շէնքերու նկարիչ էր և հանդիպած շատ մը ծախողութիւններու իր հայ-

րը երկաթեղէններու վաճառական, տեսնելով անոր տը-
խեղծ և փոփոխ վիճակը, ուսերը թօթուելով ըսած էր
թէ ան երբեք վարպետ գործաւոր մը չկրնար ըլլալ, և
թէ աւելի լաւ է զայն արուեստագէտ մը ընելու աշ-
խատիլ, ուստի իր զաւակը նկարիչ-ապակեգործի մը
քով դրած էր: Կինեօն տեսած էր աշխարհի դժբախ-
տութիւններուն իր վրայ գիշուելը, Բաւական սիրուն
տղայ մըն էր նախապէս, բայց ծաղկախառ, ինչպէս ը-
սինք, տգեղցուցած էր զայն քսան տարեկան եղած
ժամանակը: Մայրը մեռած էր բաւական հարստութիւն
ձգելով, պարկեշտ հայրը սակայն իւրացուցած էր այդ
գումարը, սա ինքնարգարացումով թէ արուեստագէտ-
ները բռնի մը պէտք չեն ունենար:

Կինեօնի ճակատագիրը մշտնջենապէս սիրահար ըլ-
լալ էր, առոնց սակայն հասնելու իր նպատակին: Երբ
մանկամարդ աղջկան մը հանդիպէր, նախ կ'աշխատէր
անոր հաճոյալի երեւալ, յետոյ ամուսնութիւն կ'առա-
ջարկէր, բայց հաւանութիւն ձեռք բերելէն յետոյ, վեր-
ջին վայրկեանին, բաղդը, կամ անկարեւոր և աննշան
դէպք մը, վերջապէս ոչինչ բան մը տալէն ինչ կ'աւրէր.
և ամուսնութիւնը կը խզուէր: Օր մը Կինեօն մինչեւ
քաղաքապետարան գացած էր ձեռքը նշանածին տա-
լով, և նոյն իսկ բացած էր բերանը արտասանելու ծան-
ր կշիռ «ոյո՛ճն», երբ յանկարծակի տկարութիւն մը
զգացած և ստիպուած էր դուրս ելլել:

Քսան վայրկեան տեւող բացակայութեան ժամա-
նակամիջոցին, նշանածը ինքնիրեն խորհրդածութիւններ
ընելով մեկնած էր: Վերադարձին Կինեօն պատրաստ
գտած էր քաղաքապետը՝ որ պիտի ամուսնացնէր զին-
քը, բայց կ'իմը աներեւոյթ եղած էր:

Այսուհանգերձ Կինեօն փիլիսոփայութեամբ կը նա-
յէր բողոքին վրայ և հակառակ անոր շարունակական

հալածման, կը խնդար ու կ'երգէր միշտ: Հեղահամայն
և ծառայելու լաւ արամագրութիւն ունեցող մարդ մըն
էր, և երբեք չէր կարծուեր որ թշնամիներ ունենայ:

Տասը տարիէ ի վեր ի սրտէ բարեկամացած էր
Լէօն Ռօլանի, Սըրիդի նշանածին հետ, և ասոր համար
էր որ բարեւած էր մանկամարդ աղջիկը, զայն իր տ-
նունովը կոչելով:

Սըրիդ ճանչցաւ Կինեօնը, և անոր մօտեցաւ:

— Բարի լոյս, պարոն Լուի, ըսաւ, լա՛ւ էք:

— Ո՛հ, ըսաւ ան, աւելի աղէկ կ'ըլլայ որ Կինեօն
կոչէք զիս, օրիորդ, չեմ վշտանար ես, և ասկէ զատ
իմ բուն անունս է այս: Սըրի՛դ, ո՛ր կ'երթաք այսպէս:

— Պուրպօն-Վինչօվ կ'երթամ, Լէօնի մօրը տու-
նը, պատասխանեց Սըրիդ:

— Կեցի՛ք, աղէկ ըսիք, հիմա տեսայ զայն, Լէօնը:
Կ'երևայ թէ գործերը ուղածուող պէս կ'երթան, ա-
մուսնանալու պատրաստութիւն, այնպէս չէ՞:

— Այո՛, պատասխանեց Սըրիդ, և համեստօրէն
խոնարհեցուց աչքերը:

— Լա՛ւ, շատ լա՛ւ, օրիորդ, Լաւ տղայ մըն է
Լէօն և յանձն անոր դուք լաւ և միանգամայն խրոխտ
ամուսին մը պիտի ունենաք: Այսուհանգերձ...

Կինեօն անորոշ կերպով մը կանգ առաւ, իբր թէ
ամբաստանութիւն մը ուզէր ընել եփենագործին դէմ:

— Ուրի՛շ, հորցուց Սըրիդ:

— Ժամանակէ մը ի վեր է որ նոր ընկեր մը կայ,
ըսաւ Կինեօն, և այս ընկերը գրեթէ ինծի հաճոյ չի թուիր:

— Ի՞նչպէս կը կոչուի անիկա:

— Դարբին մըն է ան, Ռօսինեօլ կը կոչուի, հա-
րաճճիին մէկն է, և Լէօն շատ գէշ կ'ընէ քիչ մը շատ
յաճախելով անոր: Բայց իրեն գիտնալիք բանն է, քանի
որ կ'ախորժի անկէ:

— Բայց, ըստ Սըրիզ, կարծեմ երբեք տեսած չեմ
ես այդ Ռոսինիսիւնը:

— Ո՛հ, գրեթէ միայն երկու երեք օրէ ի վեր է որ
միասին են: Վերջապէս եթէ բարութիւն մը ընել կ'ու-
ղէք... սա Լէոնը կ'արգիլէք... կ'ըստմ... իմ գիտցածս
այսչափ է:

Կինեօն անգամ մը եւս բարեւեց Սըրիզը, և հե-
ռացաւ, իսկ մանկամարդ տղջիկը կը շարունակէր իր
ճամբան երթալու համար Պուրպօն-Վիլյնէօվ փողոցի
ձիշղ ան վայրկեանին, յիշուն տարեկանի մօտ
մարդ մը, փոքրակազմ, գէր, կարճուկ սրունքներով,
ճակատը կուտտ, դէմքը տժգոյն կարմիր, աչքերը պահ-
ուրտած կապոյտ ակնոցներու ետեւ, կ'ելլէր պուրվա Էն
և կ'ուղղուէր դէպի Շաթօ-Տիէօ:

Այս մարդը ոսկեգոյն կոճակներով կապոյտ զգեստ
մը հագած էր, «Պատուոյ Լէգէոն»ի ասպետութեան ժա-
պաւէններով, և ճերմակ ալբակէ վերարկու մը որ կոճ-
ուած չէր և հագուստը կ'երեւէր:

Այս անձնաւորութիւնը որուն ընդհանուր երեւոյթը
անհեթեթ էր, սակայն իր տարազը և իր գնացքին վա-
յելչութիւնը ցոյց կուտար թէ նշանուոր մարդ մըն էր,
այս մարդը, Պ. Կասթօն-աը-Պօրթօն՝ արտաքին գոր-
ծերու պաշտօնէութեան գրասենեակի պետն էր:

Պ. աը Պօրթօ հետիտան կուգար. Գաբուչիններու
պուրվաբի պանդոկէն և տուն կը դիմէր, ուր ժամադ-
րութիւն տուած էր պ. Ֆէրնան Ռօշէի, աշխատցնելու
համար զայն իր մեծ գործին «Մարդկանց իրաւունք»ին
վրայ:

Դիպուածաւ գրասենեակին գլխաւորը և ճաղկե-
գործունին դէմ առ դէմ եկան, Պ. աը Պօրթօ, որ իբր
վաղեմի սիրող ամէն կնիկ աչքէ կ'անցնէր, անօրինակ
յեղաշրջում մը կրեց. աչքերը շիւ շիւ սկսան նայիլ

Սըրիզի՝ իրենց կապոյտ ակնոցներուն ետեւէն: Պ. աը
Պօրթօ ետ դարձաւ և սկսաւ աղջկան ետեւէն երթալ:

Այս դէպքը նոր բան մը չէր գրասենեակի գլխա-
ւորին համար: Հարիւր անգամ թերեւս փողոցին մէջ
սիրունիկի իր ետեւէն գացած էր և մասնաւոր դիւրու-
թեամբ մը անոնց մօտեցած էր: Բայց այս անգամ թէ
մանկամարդ տղջիկան պարկեշտ և վայելուչ քալուածքը
իրեն չըլլալուն ողորուն և թէ իրեն նման մարդ մը
հասկնալի երկչոտութեան զգացումէ մը ճնշուած ըլլա-
լուն համար, բաւականացաւ միայն քովէն քալելու: Պ.
աը Պօրթօ իր առփառենջիկ աչքերով կը լսէր Սը-
րիզը, որ Սէն-Տընի փողոցին մուտքին առջեւ միայն
նշմարեց որ ետեւէն մարդ մը կուգայ:

Սըրիզ քայլերը արագացուց և Պուրպօն-Վիլյնէօվ
փողոցը բռնեց: Պ. աը Պօրթօ անոր ետեւէն գնաց:
Սըրիզ մտաւ Լէոնի տունը: Լէոն Քէր հրապարակին
հետ անկ'ւն կազմող տան մը բակին ներսի կողմը կը
բնակէր, ուր, Սըրիզ, ժամ ու կէս անցուց խօսակցելու
համար պառաւ կնոջ հետ, և երբ դուրս ելաւ, նշմարեց
որ Պ. աը Պօրթօ մայթին վրայ անշարժ կեցած էր
մարդու սպասելու դիրքով մը:

Սըրիզ փութաց փողոցէն վար իջնել, խուսափելու
համար այս հալածումէն, բայց գրասենեակի գլխաւոր-
ը որ այլեւս համարձակութիւն առած էր, անոր մօ-
տեցաւ և ուղեց խօսիլ:

Օրիօր'ը... ըստ:

Սըրիզ բրտութեամբ մը գլուխը եախն դարձուց.

— Պարո՛ն, ըսաւ, կը պալիք, սովորութիւն չու-
նիմ խօսելու այն մարդոց հետ որոնք ինծի կը մօտե-
նան փողոցին մէջ. շարունակեցէք ճամբանիդ:

Պ. աը Պօրթօ այս լուրջ ձայնէն աղչեցաւ և Սը-
րիզ օգուտ քաղելով անոր այս վիճակէն, շարունակեց
իր ճամբան շուտափոյթ դէպի տուն:

Բայց գրասենեակին գլխաւորը սկսաւ խօսել աւարագոյնել իր քայլերը և հետեւէն երթալ:

Սըրիզ այլեւս բնաւ չտեսաւ զայն, և երգելով իր վեցերորդ յարկը ելաւ, Պ. տը Պօրբէօ քիչ մը սպասեց զրան առջև, բայց երբ տեսաւ թէ աղջիկը դուրս չեկեր, ինքն ալ անոր հետեւէն ներս մտաւ և Պաքարայի բրածին պէս, հարիւր սու դրաւ զոնապանին ձեռքին մէջ և ոկսաւ հարցուփորձել:

— Ահ, պարոն, ըսաւ զոնապանը, պարապ տեղը ժամանակ կը կորսնցնէք. ելէք գործերնուդ գացէք, Օր. Սըրիզ իմ պարկեշտ աղջիկս է:

— Ես հարուստ մարդ մըն եմ, ըսաւ Պ. տը Պօրբէօ:

— Թագաւորէն իսկ աւելի հարուստ ըլլաք, չէք կրնար անոր մօտենալ, մանաւանդ որ նշանած մըն ալ ունի. գէշ քայլ տուած կ'ըլլաք... ահ, ըսաւ զոնապանը, եթէ քոյրը ըլլար «ոչ» չէր ըսեր, անոր ըսելիք ունիմ:

— Ո՞վ է իր քոյրը:

— Գլխէ ելած աղջիկ մը որ կառքերով կը պատի:

— Ի՞նչպէս կը կոչուի:

— Պաքարա:

Գթնխային մտածում մը ծնաւ այն ատեն Պ. տը Պօրբէօի մտքին մէջ.

— Եւ ո՞ւր կը բնակի այդ քոյր ըսածդ:

— Մօնսէյ փողոցը, պատասխանեց զոնապանը, ուր Սըրիզ շատ անգամ զրկած էր զինքը:

— Լա՛ւ, ըսաւ, գրասենեակի պետը և մեկնեցաւ:

Պ. տը Պօրբէօ բոլորովին փոխուած էր, բռնուած ըլլալով այն անբուժելի ախտէն, այն անդարմանելի ցաւէն որ «ծերութեան տախի» կը կոչուի. Գրասենեակի պետը ուղղուեցաւ գէպի իր բնակարանը ուր տեսնաւ զինքը բոլորովին կարմրեցած, այլալմէ եղած և ծայրայեղ յուզման վիճակի մը մէջ:

...

Երբ Թէրէզ և իր աղջիկը տեսան Պ. տը Պօրբէօի այդ արտակարգ վիճակը, ցաւի աղաղակ մը հանեցին:

— Աստուած իմ, ի՞նչ ունիք պարոն, հարցուց Տիկին տը Պօրբէօ:

— Ե՛ս, ըսաւ գրասենեակի պետը օարտաւով, ոչ ի՛նչ...

— Սակայն ինչո՞ւ այդքան յուզուած էք...

— Քիչ մնաց որ կառքի մը տակ պիտի ճգմուէի, պատասխանեց ան, բայց հրաշքով ազատեցայ. բոն չկայ, բան մը չէ. օն սեղան նստինք, ատենը ուշ է արդէն:

Ֆէրնան տխուր էր. իրեն այնպէս կ'երևար որ իր գրասենեակի պետին յուզումը անհանգիստ և հետեւաբար անտրամադիր պիտի ընէր զինքը. հաճութեամբ մտիկ ընելու այն առաջարկը զոր պիտի ընէր անոր Տիկին տը Պօրբէօ, Հէրմինին ամուսնութեանը համար: Սակայն կը խաբուէր Ֆէրնան:

Պ. տը Պօրբէօ ուրախ երեցաւ, չի ցուցուց ոչ մէկ անհանգստութիւն և մինչև իսկ ուրախ ժպիտով մը գինի կը լեցնէր երկուստարդին գլաթին մէջ երբ կ'ըսէր իրեն.

— Կարծեմ թէ այսօր քիչ մը մոռցանք մենք մեր գործը:

— Ես կորսուած ժամանակին տեղը կը լեցնեմ, պարոն, ճաշէն անմիջապէս վերջը:

— Լա՛ւ, ըսաւ Պ. տը Պօրբէօ, դուք պիտի երթաք աշխատութեանս սենեակը և ես պիտի գամ կաթիլի եղածին չափ շուտ ձեզի միանալու: Պէտք է մեր գործը առ առաւելն երկու ամիսէն ապագութեան տալ:

Ճաշը վերջացաւ առանց ունի միջադէպի: Պ. տը Պօքրէօի յուզումը բոլորովին աներեւոյթ եղաւ, և երբ ներս մտաւ սալօնէն ուր բերուած էր արգէն սուրճը, հանդարտ ու միտ դամայն ժպտուն էր ան:

Անշուշտ գրասենեակի պետը խորհած էր Սըրիզի մօտենալու մէկ ճարը, և ասով այնչափ վերստացած էր իր խաղաղ ու զուարթ կերպարանքը որ Տիկին տը Պօքրէօ առիթ գտաւ իր աղջկան և Ֆէրնանի սիրոյն մասին խօսք բռնալ:

Մօրը մէկ նշանին վրայ, Հէրմին իր սենեակը քաշ-ւեցաւ, մինչ Ֆէրնան աշխատութեան սենեակը կ'երթար տեղաւորուելու և շարունակելու համար իր գլխաւորին քաղաքագիտական գործը:

— Պարոն, ըսաւ Տիկին տը Պօքրէօ յուզումով մը, կրնամ միթէ լուրջ բանի մը վրայ խօսակցել ձեզի հետ քիչ մը:

— Կեցէք հիմա, ըսաւ գրասենեակին պետը, զոր նորէն պաշարած էին սիրահարական ցնորքները:

— Մանրակշիռ պիտի ըսէի, շարունակեց տիկինը, համարձակութիւն առնելով:

— Աստուած իմ, ինչ բանի վրայ է տիկին, ըսաւ պ. տը Պօքրէօ զարմացած:

Կինը շարունակեց:

— Հէրմին տաանըութը տարեկան եղաւ. այնպիսի տարիքի մը մէջ է որ մանկամարդ աղջիկ մը կրնայ և իրաւունք ունի ամուսնանալու:

— Ամուսնանա՞լ, Աստուած իմ, բացառանչեց պ. տը Պօքրէօ, բայց ինչո՞ւ համար այսչափ շուտ:

— Բայց, ըսաւ խեղճ մայրը դողդողալով, միշտ զձեզ չպիտի ունենայ, և...

— Լա՛ւ, տիկին, ընդմիջեց բրտութեամբ մը պ. տը Պօքրէօ, բայց վերջապէս ամուսնանալու համար ամուսին մը գտնել պէտք է:

— Կտրելի է գտած է...

— Հարո՛ւստ է, հարցուց իր կծծի բնաւորութիւնը արտայայտող դիմագծով մը:

— Նշանաւոր երկտասարդ մըն է, բարի ձեւերով, բարի զգացումներով, Այդ երկտասարդը կը սիրէ Հէրմինը եռանդազին, Հէրմին կանայց երջանկագոյնը պիտի ըլլայ անով:

— Շատ լաւ... հարո՛ւստ է:

— Ո՛չ, բայց պարկեշտ աստարէզ մը ունի:

Պ. տը Պօքրէօ ուսերը թօթուեց և ըսաւ.

— Ասիկա բաւական չէ:

— Սակայն Հէրմին կը սիրէ զայն և կը սիրուի անկէ:

— Ի՞նչ է անուշը:

— Դուք կը ճանչնաք զայն և կրցած էք գնահատել, պատասխանեց Տիկին տը Պօքրէօ, Ֆէրնան Ռօչէն է:

Պ. տը Պօքրէօն ստամ տեղէն վեր ցատքեց և զարմացման ու միանգամայն զայրացումի աղաղակ մը արձակեց:

— Ա՛հ, պոռաց, անո բան մը որ խիստ անյարմար է Հազար ութը հարիւր ֆրանքով պաշտօնեայ մը, առանց մէկ կուտի, առանց սուշի, առանց պաշտպանի, առանց ապագայի... խեղճ ես դուն կնիկ, երբեք այս-տանց պիտի մարդու մը չեմ տար ես աղջկանս ձեռքը: Եթէ ուղեցիր որ իմ հաւանութիւնս առնես, կը սխալիս, չի կրնար ըլլալ: Ըլլալիք բան չէ այդ:

Պ. տը Պօքրէօ ոտքի ելաւ և սկսաւ անստոյգ քայլերով սալօնին մէջ քուլել վեր վար, յուզումաւոր և կատողա՛մ:

Տիկին տը Պօքրէօ չբմինէին մէկ անկիւնը նստած, հնազանդ ու տխուր խոնարհեցուցած էր աչքերը: Տիկին տը Պօքրէօ կուլար, վասն զի տրտատուքի կաթիլներ եկած էին թրջել իր նիհար այտերը:

Յանկարծ ամուսինը բրտութեամբ կանգ առաւ տնոր առջև և հաստատ ու որոշ կերպով անոր երեսը նայեցաւ:

— Ա՛հ, կուլա՞ք, ըսաւ քմծիծաղով մը, կուլա՞ք վասն զի կը մերժեմ իմ և ձեր զաւակին ձեռքը տալու այնպիսի մարդու մը՝ որ ոչ կուտ ունի և ոչ ալ տալու գայ... փոխանակ շնորհակալ ըլլալու, որ կը հսկեմ երջանկութեանը այն զաւակին որ թէև իմս չէ, ըստ բախտի զաւակ մըն է... անկանոն վարքի զաւակ մը, անկանոն ընթացքի զաւակ մը, վերջապէս...:

Այս վերջին խօսքին, այս ծայրագոյն նախատինքին, մայրը այլեւս չդիմացաւ, զո՛հ՝ որ քսան տարի շարունակ հնազանդած էր, ապստամբեցաւ, բորբոքեցաւ, հրահրեցաւ և խրոխտութեան փայլ մը փայլեցաւ տղերերուն մէջ: Յանկարծ ոտքի ելաւ և զսպանակէ մղուածի պէս:

— Պարո՛ն, պօռ...ց, դուք զիս կը նախատէք, դուք մտորոց տմենէն վատն էք:

Այս դայրացկոտ խօսքերուն վրայ պ. տը Պօբրէօ հասկցաւ թէ շատ հեռուն գացած էր. ուստի ըսաւ քաղցր ձայնով մը.

— Ես չեմ նախատեր զձեզ, դուք էք որ զիս այսպէս ծայրայեղութեան կը մղէք:

— Պարո՛ն, շարունակեց Տիկին տը Պօբրէօ, քսան տարեկան պարկեշտ ու անբասիր ու պաշտելի մանկատարդ աղջիկ մըն էի և բնաւ յանցաւոր չէի: Գիշեր մը՝ պանդոկի մը սենեակին մէջ, մօրաքրոջս հետ Պիրէնեաներէն վերադարձիս՝ զո՛հ եղայ պժգալի յարձակման եամներէն վերադարձիս՝ զո՛հ եղայ պժգալի յարձակման մը, անսնուն վայրենութեան մը: Այդ միջադէպէն վերջ՝ դուք իմ ձեռքս խնդրեցիք, պարո՛ն, ես ձեզի ազատութեամբ և միամտութեամբ խոստովանեցայ ճշմարտութիւնը: Ես ներկայացուցի ձեզ այս աղջիկ զա-

ւակը՝ որ պտուղն է ոճրագործութեան, և դուք ձեր զաւակներուն մէջ առիք այս զաւակը, և ըսիք ինծի. «Ես իր հայրը պիտի ըլլամ»:

— Լաւ, կրկնեց պ. տը Պօբրէօ՝ որու հանդարտած լարկութիւնը նորէն երեւան ելաւ. միթէ չի պահեցի՞ խօսքս. Այս Ժամուս իսկ ձեր աղջիկը չի՞ կարծեր զիս միթէ իր ճշմարիտ և բուն հայրը:

— Այո՛, ըսաւ Թէրէզ. — բայց աղջիկը ինքնիքն կը հարցնէ երբեմն թէ՛ ինչո՞ւ համար այս մարդը, զոր իր հայրը կը կարծէ՞, որ զիս կը յարգէ և վերջին աստիճան կը սիրէ. ինչո՞ւ համար երբեմն երբեմն տեսակ մը հակառակութիւն կը ցուցնէ...

— Դուք կը ստէ՞ք, պօռաց պ. տը Պօբրէօ, իրմէ նախապատիւ կը համարեմ բուն իմ զաւակս, անա բոլորովին պարզ քան մը, լայց...:

Տիկին տը Պօբրէօ կեցուց իր ամուսինը արհամարհոտ շարժումներով մը:

— Աղջիկս ինքնիքն կը հարցնէ ամիկա, կրկնեց, ինչպէս որ շատ անգամ, հարցուցած է ինքնիքն թէ ինչո՞ւ համար այս մարդը՝ զոր տակաւին իր հայրը կը կարծէ, պատճառ կ'ըլլայ այն արտասուքներուն՝ որոնք կը հոսին անձայն ընտանեկան յարկին լռութեան ու մենակեցութեան մէջ:

— Է՛հ, տիկին, պօռաց գրասենեակին գլխաւորը ոտքը գետին զարնելով, ինքզինքնիդ այդպէս զոհի տեղ մի զնէք: Ես ո՛չ բռնաւոր եմ, և ո՛չ դահիճ: Այո՛, դուք ինծի դրամօժիտ մը բերիք: Ես ալ ձեզի բերի իմ զիրքս, պաշտօնս, և իմ անունովս ծածկեցի ձեր անպատուութիւնը... երկուքիս ալ ունենալու ենք մեր պարտքերը...

— Կը խաբուիք պարո՛ն, բան մը կայ զոր մարդ մը նախապատիւ կը համարէ իր հանգստութեանէն. իր

երջանկութենէն, իր պարկեշտ կնոջ բարի համբաւէ...
այն է իր զաւկին երջանկութիւնը: Լա՛ւ ուրեմն, վեր-
ջացուց Թէրէզ, դուք յանձին այս կնոջ, գտաք խոնարհ
և հնազանդ արարած մը, համբերող, ձեր պագալի յան-
դիմանութիւններուն հանդէպ, ճակատը խոնարհեցնող
և ձեզի համար միայն Աստուծոյ ներողութիւն խնդրող,
ձեզի, որ ձեր նախանձոտ կատաղութեան բրտութիւնը,
մինչև ինծի հետ գէշ վարուելու չափ յառաջ կը տա-
նէիք: Բայց հիմա դուք դէմ կը դնէք մօրը, որով դէմ
կը դնէք իր զաւկին երջանկութեանը: Լաւ, բայց զա-
ւակս դէմ պիտի կենայ և գլուխ պիտի վերցնէ: Հէր-
մին կը սիրէ Ֆէրնան Ռօշէն, որ պարկեշտ մարդ մըն է
և միանգամայն աշխատասէր, Աստուծոյ իմ, ասիկա ձեր
կարծիքն էր մինչև երէկ, նա երջանկի պիտի ընէ իր
Հէրմինը... ինչո՞ւ համար կ'արգիլէք այս միութիւնը:

— Ինչո՞ւ համար, ինչո՞ւ համար, մրմուռաց պ. տը
Պօրթօ որ կը փրփրէր: Բայց կուտ մը իսկ չո՛ւնի:

— Պարոն, ըսաւ Թէրէզ, դուք ալ նոյն վիճակին
մէջ էիք, երբ Տիկին տը Պօրթօ եղայ:

— Բայց դուք զաւակ մը ունէիք, պօռաց կատա-
ղութեամբ, գրասենեակին պետը: Կեցէք, կ'ուզէ՞ք որ
հաւանիմ այս ամուսնութեան... ասիկա ձեռնէ կախում
ունի:

— Ի՞նչ պէտք է ընել, հարցուց Թէրէզ, որ կը
զսպէր ու կը պահէր իր բոլոր սրտամտութիւնը և ար-
ցունքները, վառ զի կ'ուզէր զօրաւոր ըլլալ և մինչեւ
վերջը պաշտպանել իր աղջկան երջանկութիւնը:

— Ի՞նչ պէտք է ընել, ըսաւ. նստելով իր կնոջ
դիմացը, ահաւասիկ. մենք ամուսնացած ենք, որով ես
ստացած եմ ձեր ամբողջ դրամութիւնը, այսինքն երկու
հարիւր հազար ֆրանք. քաղաքական օրէնքին տրամադ-
րութեան համաձայն, դուք իրաւունք ունիք մաս մը

ունենալ, այսինքն մէկ չորրորդին տէրը ըլլալ և այն
մէկ չորրորդը պիտի տաք մեր զաւկին, մեր էմանուէլ
որդւոյն և...

— Երբե՞ք, բնաւ երբեք, պօռաց ասիկին տը Պօր-
թօ. բնաւ երբեք չպիտի զրկեմ իմ զաւակներէս մին ի
նպաստ միւսին:

— Ուրեմն, ըսաւ պաղտորենութեամբ մը պ. տը
Պօրթօ, այլեւս ասոր վրայ չի խօսինք: Ես ճանչցայ
Հէրմինը քեզի հետ ամուսնացած ժամանակս: Հէրմին
օրէնքին առջև իմ զաւակս է և աղջիկ զաւակ մը չի
կրնար ամուսնանալ առանց իր հօրը հաւանութեան, իր
հասուն տարիքին համեմէ առաջ, կը մերժեմ՝ և հաւա-
նութիւն չեմ տար:

— Լաւ, լաւ, ըսաւ Թէրէզ, կ'ուզէք որ խոստո-
վանի՞մ ամէն բան աղջկանս... միթէ ամէնո՞մ անոր
առջև...

Երբ ասիկին տը Պօրթօ այս վերջին խօսքերը կ'ար-
տասանէր, գուռը բացուեցաւ և ձայն մը լսելի եղաւ
սեմին վրայէն:

— Մա՛յր իմ, գուք ազնիւ և միանգամայն սուրբ
կին մըմ էք, և ձեր զաւկին առջև ամենալու պատճառ
մը չպիտի ունենաք:

Հէրմին լուրջ և տագոյն, յառաջացաւ և ծնրադրեց
ասիկին տը Պօրթօի առջև:

— Բարի մայրիկս, մրմնջեց իր ձեռքին մէջ առ-
նելով Թէրէզի նիհար ձեռքը և զայն շրթունքներուն
տանելով. ներկիցէք ինձ, ես իմացայ ամէն բան... ես
գիտէի որ մայրերուն լուազոյնը և կիներուն գերա-
զանցն էք, և ձեր աղջիկը ձեզմով հպարտ է:

Յետոյ ոտքի ելաւ և պ. տը Պօրթօի ըսաւ.

— Պարոն, մայրս չէր ուզէր զիս կողոպտել. բայց
ես պէտք է որ հրաժարիմ ինքնաբերաբար ժառանգու-
թեանս մէկ մասէն: Կ'ընդունիմ ձեր պայմանները:

Եւ Հէրմին պարզ կերպով մը բարեւեց գրասենեակին պետը, և վազեց դէպի դուռը ու գոչեց.

— Ֆէրնան, Ֆէրնան:

Ֆէրնան Ռօշէ տեսնուեցաւ սեմին վրայ:

Հէրմին անոր ձեռքէն բռնելով առաջնորդեց զայն դէպի պ. տը Պօբրէօն և ըսաւ.

— Պարոն, միթէ զիս չպիտի՞ ընդունիք իբրեւ ձեր կինը, առանց դրամօժիտ սպասելու:

— Ո՛հ, գոչեց երիտասարդը, հպարտ պիտի համարեմ ինքզինքս աշխատելով ձեզ երջանիկ ընելու համար և ուրիշ բան չեմ ուզեր, չեմ խնդրեր, բայց եթէ ձեզ:

— Լաւ ուրեմն, ես ձեր կինը պիտի ըլլամ, նստեցէք հոս, սա սեղանին առջև և գրեցէք իմ դրամօժիտին ընկալագիրը, միայն ան պայմանաւ որ պ. Պօբրէօ հաւանի ամուսնութեանս և ձեզ չնորհէ իմ ձեռքս:

Մաքկամարդ աղջիկը այս ըսելով արհամարհական ծանր ակնարկ մը նետեց գրասենեակի պետին վրայ որ ապշած էր գործին այս տեսակ վերջաւորութենէն,

2.

Ք Օ Լ Ա Ր

Պաքարաի Ֆէրնանին ետեւէն երթալուն յաջորդ օրը, այսինքն կիրակի առաւօտ, Քօլար, զոր կը ճանչնանք արդէն, ժամը ութին ատենները կ'անցնէր Շօսէ տ'Անթէն փողոցէն, արագ քայլերով և մտազբաղ:

Վաղեմի փոխ-սպան սովորականին պէս հիւսարի տափատի մը վրայէն ուղղակի կոճկուող բռնակալութ մը հագած չէր, այլ կապոյտ պլուզ մը, հաստ բամպակէ բանթալօն մը, դուլսը դրած էր քսաքէթ մը և կապած սե փողկապ մը:

Քօլար Շօսէ տ'Անթէն փողոցէն մինչև Վիքթուառ փողոցը ելաւ, որ այն ատենները նոր բացած էին Սէն-Լազար փողոցի մէկ քանի ընդարձակ բնակարաններուն ետեւէն: Հոն կը գտնուէին նաեւ երկու երեք տուններ և քանի մը ընդարձակ գետիններ, որոնք տախտակէ կամ փայտածոզէ որմնարգելներով բաժնուած էին:

Քոլար սպորդեալ այս գետիններէն մէկուն մէջ. մըտաւ պզտիկ բացուածքէ մը որ թողած էր փրցուած տախտակ մը, և ուղղուեցաւ դէպի փոքրիկ առն մը որ կործանած է այսօր և որ շինուած էր այն ատեն պարտէզին ծայրը հնօրեայ բնակարանի մը, սեփակա-նութիւնը խիստ հարուստ և արտառոց անգլիացիի մը

և կատարելապէս անբնակ էր. Բնակարանին պահպանութիւնը յանձնուած էր անգլիացի պահապանի մը, որ կը բնակէր կահաւորեալ պզտիկ տուն մը այն կարգին վրայ որ Սէն Լազար փողոցը կը նայէր:

Շէնքին ետեւի կողմը կը տարածուէր ընդարձակ պարտէզ մը, որուն ծայրն էր զետնայարկէ և առաջին յարկէ բաղկացած այդ տունը: Լօրտ Տաքֆըր չէր ուզած երբեք ուղղակի վարձել բնակարանը, բայց թոյլատրած էր պահապանը որ վարձէ և հասոյթը ինք առնէ:

Առտու մը երբ պահապանը դռանը առջև կեցած կը ծխէր, քսանընթ կամ քսանընթ տարեկան երիտասարդ մը, որուն շարժուձևերը, քալումքն ու հագուստները կարծես կը մասնէին անոր անդրմանչեան սերունդէ ըլլալը, մօտեցաւ, և անգլիերէն խօսելով ուղեց բնակարանը տեսնել: Խնամով այցելելէ և աչքէ անցնելէ վերջ, հաճոյ թուեցաւ տն օտարականին, մանաւանդ անոր մեկուսացեալ դիրքին համար: Համաձայնեցաւ վարձքին մասին, թէ և շատ սուղ էր և նոյն իրիկունն իսկ բերել տուաւ կարասիները և հաստատուեցաւ հոն իր միակ սպասաւորին հետ միասին:

Այդ օտարականը նոյնինքն հարիւրապետ Ուիլքերման էր. Երբ Բօլար որմնարգելին բացուածքէն պարտէզ մտաւ, շրջան ընելով Սէն Լազար փողոցէն, ոտքի վրայ գտաւ իր գլխաւորը՝ որ արդուզարդին սկսած էր:

Հարիւրապետ Ուիլքերման սև մազերով և սև նուրբ պիւրբով գեղադէմ մարդ մըն էր:

Լոնտոնի մէջ, ուր զարհուրելի խուճեր մը զըլխաւորն էր, և բիւրապետ Փօքր Պառոնի տիտղոսը կը կրէր, որուն օրինական տէրը դառնալու յաջողած էր: Հարիւրապետ Ուիլքերման ընդունուած էր լաւագոյն բնակարանութեանց մէջ և Պէլկէյվ Սքուէրի մէջ ալ սիրուն տուն մը կը բնակէր:

Երկար ժամաակ, յաջողած էր ինքզինքը կարծես յեւ հիւսիսային կոմսութեան պատկանող բարի գիւղացի ազնուականի մը որդին, այնպիսի ազնուականի մը որ տարին երկու հազար հինգ հարիւր ոսկի եկամուտ կ'ունենայ, մէկ խօսքով հարիւրապետը կը վայելէր կատարեալ ազնուականի մը և արժանաւոր սքօրմէնի մը համբաւը:

Օր մը սակայն, չի գիտցուիր ինչո՞ւ հարստ, հարիւրապետը աներեւոյթ եղած էր և զանազան տարածայնութիւններ սկսած էին իր մասին. կը կործուէր որ ազնիւ փոքր պառոնը պտրգապէս քսակահառ մըն էր, գողերու պժգալի պետ մը, և թէ հակառակ իր լեզուի առողջութեան որ ամենամաքուր անգլիերէն էր, ֆրանսացի էր ան, և թերեւ նոյն իսկ խալկական սերունդէ:

Ինչ որ ալ ըլլար, հարիւրապետ Ուիլքերման խորտեալ մտքեր ունէր և կը կրէր անգլիական ձևով կատարեալ կիսամօրուսներ. Բարիդի մէջ սակայն մտքերը ներկեց, մօրութիւններ կտրեց և պիւրբը թող տուաւ:

Արդ. այն պատճառով որ Բօլար ներք մտաւ, հարիւրապետը գիշերողգեան մը և տախտա մը հազած նըստած էր անկիւն մը և դիմացը չըմկնէին վրայ գրուած հայելիի մը նայելով իր խոպոպաւոր մազերը կը ստնտրէր, ծխելով միանգամայն սիկար մը, իսկ իր գէմքին վրայ յայտնի գոհունակութիւն մը տարածուած էր, մինչ կը մենախօսէր ակռաներուն ընդմէջէն:

— Հազիւ ամիս մը կայ որ Բարիդ եմ և արդէն կարեւոր գործ մը կարգադրած եմ. իսկ իմ մասնը մոռնալ զործերս, չիտակը ըսելով, այնչափ գէշ չեն երթար. Եթէ սառանան շարունակէ ինձի օգնել, Գէրմօրտը Գէրմարուէի տասներկու միլիոնները իմ պիտի ըլլան:

Ուիլքերման շունչ առաւ, հետզհետէ դուրս տուաւ մոխրագոյն մուխի ամպիկներ, և շարունակեց:

— Խնդճ Արման տը Քէրկաղ, իբր ճշմարիտ մարդտէր և իբր զօրեղ մարդ, գուք կատարելապէս վերտանգի պիտի ենթարկուիք և պիտի կործանիք. գուք տնաճութիւնը պիտի ունենաք Սըր Ուիլիքմա պառոնին յանձնելու այն հարստութիւնը որուն ճշմարիտ աւանդապահն էք:

Եւ, վերջացուց Սըր Ուիլիքմա քրքիջով մը, շնորհիւ իմ մտղերուս և պէխիս նոր զոյնին, շնորհիւ մանաւանդ այն թեթեահնչիւն անգլիական շնչտիս, գուք երբեք չպիտի ճանչնաք իմ մէջս, ձեր սիրեցեալ եղբայրը, դերկոմա Անտրէան ուրկէ գողցաք իր ժառանգութիւնը սոսկ պատրուակով թէ իր հայրը գողցած է եղեր ձերինը:

Անտրէա, ծանօթ Անտրէան, նորէն խնդալ սկսաւ:

— Քօլարը, չարունակեց Սըր Ուիլիքմա, չիտակը ըսելով արժանաւոր տղայ մըն է. Լոնտոնի մէջ չըջահայեաց էր քանզի այդ երկիրը իրը չէր: Ապահովութիւնը կը պակսէր իրեն: Բարիզի մէջ ընդհակառակը, բոլորովին ինքնավստահ է և ունի ամէն տեսակ ապահովութիւններ: Խուճը որ ան զինուորագրեց ինծի համար, շատ գէշ չի թուիր. գործէ քաշուած մարդը և Պիսթօքէն արդէն ծառայութիւններ մը մատուցին. դարբինը ճարտար մարդ մըն է. իսկ գալով Նիքօլօի, անկէ ալ պիտի օգտուիմ պատեն առիթին:

Դրան տրուած երկու հարուածներ ընդամիջեցին Սըր Ուիլիքմաի մենախօսութիւնը, և Քօլար ներս մտաւ:

— Բարե՛ւ, հարիւրապետդ իմ, ըսաւ, զինուորական ձեռով ըսեալ մը տալով, ձեռքը քսեց ին տարած:

— Բարի լոյս, Քօլար:

— Ծղապահ ե՞մ:

— Կատարելապէս: Նստէ՛:

Սըր Ուիլիքմա նոր սիկառ մը վառեց և յետոյ կըրկին Քօլարին նայեցաւ:

— Լաւ ուրեմն, ըսաւ. որ տեղուսնքն ենք:

— Բայց, պատասխանեց Քօլար, նոր լուր մը ունիմ:

— Տեսնե՛նք, ըսաւ Սըր Ուիլիքմա, հանդարտութեամբ:

— Իմ փոքրիկ ոստիկանութիւնս քերովէներու պէս կ'աշխատի և՛ շատ երջանիկ բան մըն է ստիկա, վասն զի տակաւին չունինք մեր բռնելիք գիրքերուն ճշմարիտ բանալին:

— Այսպէ՛ս կը կարծես:

— Այո՛, ըսաւ Քօլար, մենք լաւ գիտէինք որ Տիկին տը Պօքրէօ այն Թէրէզն է, զոր կը փնտռէինք:

— Արդէն շատ բան ըսել է ստիկա:

— Եւ թէ իր աղջիկը, օրիորդ Հէրմին, Քէմօր Քէրմարուէ պառոնին աղջիկ գաւախն է:

— Բայց, ըսաւ հարիւրապետը, ինծի այնպէս կը թուի թէ, ես խիստ յարմար փեսացու մըն եմ, և սիրունի՛կը...

— Սիրունիկը, ըսաւ Քօլար, սիրահարուած է...

Սըր Ուիլիքմա ուժգնօրէն սիկարը նետեց:

— Աւելին կայ, չարունակեց, նշանուած ալ է և ամուսնութիւնը տասներկու օրէն տեղի կ'ունենայ:

Այս անգամ Ուիլիքմա տոգունեցաւ և մըմնջեց:

— Անկարելի է:

— Իրականութիւնը այս է ըսաւ Քօլար, անուստիկ այս է բուն ճշմարտութիւնը, աէ՛ր իմ, օրիորդ Հէրմինի նշանածը պետական գործոց պաշտօնէութեան մէկ պարզ պաշտօնեան է:

— Հարո՞ւստ է:

— Կուտ մը իոկ չունի: Բայց կը սիրուի:

— Անուշը ի՞նչ է:

— Ֆէրնան Ռօշէ:

— Ո՞ր կը բնակի:

— Մարէնեքա փողոցը: Թամրլը տրուարձանին անկիւնը:

Ուիլերմա մատիտ մը առաւ, և պզտիկ յուշատետրի մը մէջ, որ շրմինէին վրայ գրուած էր, գաղանադիր դրով երկու ասղ գրեց:

— Հիմա, հարիւրապետ, կը խնդրեմ որ ինծի հրաման տաք որ ցերեկները քիչ մը աստէն բացակայիմ:

— Եւ ինչո՞ւ համար:

— Ե՛հ, ըսաւ Քօլար խորհրդաւոր կերպով մը, ահաւասիկ խնդիրը, փոքրիկ սէր մը ունիմ:

Ուիլերմա արտահանունքը պատահեց և ըսաւ.

— Մենք սիրահարութիւն ընելու ժամանակ չունինք:

— Ա՛հ, օգտակար վայրկեան մը իսկ կորսնցնել չեմ տար ձեր աղետութեան: Այդ սէրը պիտի գրաւէ իմ աւելորդ պահերս. ահաւասիկ ամէնը. Հիմա բացատրեմ խնդիրը: Օր մը հանդիպեցայ մանկամարդ աղջկան մը, որ ոչ թէ միայն ուշադրութիւն ըրաւ ինծի այլ նաև աչքերուս մէջ ալ ծուռ ծուռ նայեցաւ. Այն ատեն պէտք եղած տեղեկութիւնները տալիս Արդ, սիրուն մտացի է և նշանուած է. Արդ երբ մարդ ուզէ տունը և տիրապետել քողաք մը՝ նոյն պարտաւոր է այդ քողաքին պահպան զինուորները տկարացնել և լաւ կ'ընէ նաև լրտեսներ զբեկլով նոյն քողաքին հրապարակները. Ասոր համար խօսեցեալին բարեկամը եղայ և Շարուն փողոցի աշխատանոցին մէջ մտայ, ուր ան իր պաշտպանին տեղակալութիւնը կ'ընէ. Արդ, Սըրիզի խօսեցեալը, բարեկամ է օրիորդ Պօրթօի նշանածին, այսինքն Ֆէրնան Ռօշէի հետ:

— Շատ լաւ, ըսաւ Սըր Ուիլերմա, գոհունակութեամբ:

— Երէկ իրեկուն, կրկնեց Քօլար, պ. Ֆէրնան Ռօշէ որ զգլխած էր ուրախութենէն, եկած էր պատմելու տեղակալ Լէոն Ռօլանի թէ ամանընդ օրէն պիտի ամուսնանար Օր. Հէրմինին հետ և իրեն պատմած էր զնրծին ընթացքը:

— Տեսնե՛նք, ընդմիջեց Սըր Ուիլերմա:

— Կ'երեւի թէ պ. աք Պօրթօ խտորէն ընդդիմացած է այս ամուսնութեան, բայց Օր. Հէրմինի իր դրամով տէն հրաժարելուն վրայ, Պօրթօ տեղի տուած է:

Ուիլերմա լոռջ և մտածկոտ երեւոյթ մը առաւ.

— Ահաւասիկ, ըսաւ, բան մը որ ծանրակշիւ է... զիտասա աղջիկ մը որ կը սիրէ յամառ կամքով մը.

— Այս չէ տակաւին ամէնը, շարունակեց Քօլար, Սըրիզ քոյր մը ունի... գլխէ ելած քոյր մը որ ունի կառքեր, ձիեր, անձնական բնակարան, և կը կոչուի Պաքարա. Պիսքօթէ անոր հետ շատ լաւ է:

— Վերջը, հարցուց Ուիլերմա լրջնթեամբ մը, զի վերատուցած էր իր անգլիական պաղարիւնութիւնը:

— Եախ և տոաջ, շարունակեց Քօլար, պէտք է ըսել որ, երկու օրէ ի վեր, Շարուն փողոցին մէջ եփե-նադործի մը քով մտած եմ... տա իմ հին արհեստս է...

— Բայց, ընդմիջեց Ուիլերմա, որ կ'ուզէր խօսքը Օր. Պօրթօի մատաւոր ամուսնութեան վրայ բերել:

— Արդ, Պաքարա սիրահարած է Ֆէրնան Ռօշէի, որ Հէրմինին նշանածն է. կը հասկնա՞ք...

Ուիլերմա աչքերը փայլատակեցան:

— Գեղեցի՛կ է, հարցուց:

— Սքանչելի՛, կոմսուհի մը գեղեցկութիւնը ունի:

— Զօրաւոր է, կարո՞ղ է:

— Սատանայի իսկը և երկաթէ կամք մը ունի:

— Լա՛ւ, ըսաւ հանդարտօրէն Ուիլերմա, ահաւասիկ էին մը որ պիտի սղատէ զիս Ֆէրնան Ռօշէն:

— Պատմութիւն մը ևս, շարունակեց Քօլար. գը-
րասենեակին դիտաւորը, պ. տը Պօքրէօ, հնօրեայ ցո-
փակեաց մարդուն մէկն է, և սիրուն փոքր աղջկանց
ետեւէն կ'իյնայ, երէկ ցերեկ ատեն Սըրիզին ետեւէն
գնաց. իրիկունը եկաւ դեգերիլ Թամբլը արուարձանին
շրջակայքը ուր կը բնակի Սըրիզ. միթէ ձեր մեծա-
պատուութիւնը գո՞ն է իմ տուած տեղեկութիւններէս:

Ուրիշըմս Պարոնը կամ Անտրէա դերկոմսը, մտա-
դադ և երազկոտ երեւոյթ մը առած էր դարձեալ, և
ամենեւին չպատասխանեց Քօլարի վերջին հարցումին:
Անտրէա համաձայն իր դժոխային ոգւոյն, երկնի սկսած
էր բոլորովին մասնաւոր և դժոխային ծրագիր մը, ո-
րուն դարձադարձիկ ու անել ճամբաներուն մէջը պիտի
ձգէր Թէրէզը, Հէրմինը, պարոն Պօքրէօն, ապագայ փե-
սացու Ֆէրնան Ռօչէն և նոյնիսկ Սըրիզի նշանածը:

— Ա՛հ. մրմնջեց ինքնիշխանը, Արման իրաւունք ու-
նէր այն օրն իսկ, երբ պատշգամբ բարձունքէն, ուր ի-
րարու հանդիպեցանք, ըսաւ ինծի ցուցնելով այն մեծ
քաղաքը որ կը պարզուէր մեր ոտքերուն ներքեւ:

«Ահաւաստի՛կ խորհրդաւոր ու մթին եղերերգութեան
հայրենիքը՝ ուր շատ բան կայ ընելիք»: Ա՛հ, շարունա-
կեց Անտրէա բոլորովին ցած ձայնով մը. դու ըսիր ին-
ծի արդէն որ «բարութեան ոգին» պիտի ըլլաս և պիտի
ճգմես ու առաթուր կոխես ան՝ որ «շարութեան ոգի»
կը կոչուի. Լաւ, բայց խաբուած ես, վասնզի շարու-
թիւնն է որ պիտի յաղթանակէ քանզի «շարութիւնը»
նոյն ինքն «եա» եմ:

Անտրէա գլուխը նորէն վեր վերցնելով, բրտօրէն
խօսքը Քօլարին ուղղեց և ըսաւ:

— Ո՛ր կը բնակի Պաքարա:

— Մօնէյ փողոց, պզտիկ բնակարանի մը մէջ,
Պլանշ փողոցէն մտնելով աջին վրայ:

— Շատ լաւ, պէտք է այս ըսած աղջիկդ ինծի
ծառայէ:

— Սա Սըրիզ ըսածդ շա՞տ կը սիրես, աւելցուց:

— Ո՛հ, պատասխանեց Քօլար, այո՛ և ո՛չ. ինծի
հաճոյ կը թուի. անուշիկ աղջիկ մըն է, աղուորիկ սի-
րուհի մը կրնայ ըլլալ...:

— Բայց վերջապէս... եթէ իրեն պէտք ունենա-
լինք...:

Քօլար զարմացած ձեւով Անտրէայի նայեցաւ:

— Կեցցե՛ս, ըսաւ պարզօրէն Քօլար, պիտի օգտիմ
այսօրուընէ, այս երեկոյ... ի Պէլլիլի. Դարբինը կ'օգնէ
ինծի:

— Այսպէ՞ս, հարցուց հարիւրապետը, այս բանը
կարելի է քեզի բաւական պիտի վշտացնէ:

— Ո՛հ, պատասխանեց Քօլար փիլիսոփայօրէն.
գրասենեակի դիտաւորին պէս սիրահարէ մը մարդ այն-
չափ չնախանձիր... և ասկից զատ եբբոր պէտք ըլլայ...

Անտրէա զանգակով կանչեց իր միակ սպասաւորը,
որ նոյն ատեն ձիամարդիկի պաշտօն ալ կը կատարէր և
կը խնամէր այն անգլիական ձին որով հարիւրապետը
սովորութիւն ունէր ինքզինքը ճոխ ցոյց տալ:

— Ռօպլին, ըսաւ, ձին պատրաստէ:

Ծառան դուրս ելաւ գործադրելու տիրոջը հրա-
մանները:

— Հիմա, վերջացուց հարիւրապետը խօսքը Քօլա-
րին ուղղելով, պէտք է այսօրուընէ մինչև երեք օր
Շանգ էլիզէներու թաղին մէջ ինձ համար պզտիկ բնա-
կարան մը գտնես վարձու, երկու կառքերու բաւարա-
րու կառատունով մը և հինգ ձիեր պարունակող ա-
խոռով մը:

— Շատ լաւ, ըսաւ Քօլար և ոտքի ելաւ երթա-
լու համար, մինչ Անտրէա կը հազուէր առաւօտեան
պարզ բայց շնորհալի արդուզարդ մը ընելով:

Սըր Ուիլիամս քառորդ մը վերջ իր կառքովը սը-
րարչաւ կ'երթար զէպի Մօնսէյ փողոցը, ուր Անարէա
իր այցնատմը ներկայացնել կուտար Պաքարայի, մինչ
այս վերջինը տակաւին անկողինն էր:

Այն ընտելարանը զոր շինել տուած էր Օ...ի երի-
տասարդ պառոնը մտանաւորապէս Պաքարայի համար,
կը գտնուէր Մօնսէյ փողոցին մէջ: Ան երկու յարկով
բարձր և ընդարձակ շէնք մըն էր, կիսովին կորսուած
այնպիսի կանաչութեանց մէջ որոնք կազմուած էին
գրեթէ հարկւրամեայ բաղեղներէ: Երջագոտուած էր
ընդարձակ պարտէզէ մը և սանդուխին երկու եզերք-
ները գալարիքներով զարդարուած էին: Նախագաւիթը
գոյնզգոյն ծաղիկներով խնչպէս նաև պատերը բաղեղ-
ներով լեցուն էին:

Բնակարանին ձախ կողմը կը գտնուէր ճաշարանը,
ընդունելութեան դահլիճը և խոհանոցը: Աջ կողմը լո-
գանքի սրահ մը, ծաղկանոց մը և ամառուան սիրուն
սալօն մը, որուն շքմէնէին վրայ դրուած էր հայելի մը,
խիստ հոյակապ, գեղեցիկ ու զարդարուն, որուն մէջէն
կը նշմարուէր պարտէզը: Այս սենեակը որ բառին բուն
նշանակութեամբ զարդարուած էր, ապակեպտտ դուռ
մը ունէր որ երեք աստիճան սանդուխով մը կանանչ
դարձաւոր կ'առաջնորդէր:

Սալօնին բոլոր պատերը արդիական պատկերներու
հաւաքածոյով մը զարդարուած էին:

Առաջին յարկը կը գտնուէր ձմեռուան սալօնը և
Պաքարայի ննջատեղեակը, արդուզարդի խուցը և մաս-
նաւոր սենեակը, տակի, զատ պզտիկ սենեակ մը ծխե-
լու յատկացուած Օ...ի պառոնին համար: Այս սենե-
ակին մէջ պառոնը իրիկունները կ'ընդունէր քանի մը
մտերիմ բարեկամներ՝ որոնց Պաքարա թէյ կը հրամ-
ցընէր իր հրաշագեղ ձեռքով: Երկրորդ յարկը յատկաց-
ուած էր Պաքարայի մօրը և ծառաներուն:

Պարտէզին մէջ կար նաև պզտիկ շէնք մը որ կը
ծառայէր թէ՛ իրր արտու և թէ՛ իբր կառատուն, վառնդի
Պաքարա երեք ձի ունէր, որոնցմէ մին հեծնելու և
միւս երկուքը քուրէ մը և ամերիկեան կառք մը քա-
շելու կը գործածէր:

Սըրիդին քոյրը տակաւին անկողինն էր, առաւօտ-
եան ալք ժամուն՝ երբ Անարէա կը պատրաստուէր ա-
նոր տունը մանել: Սակայն Պաքարա չէր քնանար, և
մինչև իսկ աչքը դոծած չէր քնանալու համար:

Պաքարա առջի իրիկուն տուն վերադարձած էր
աննկարողելի յուզման մը մէջ, և նախանձե ու սաս-
տիկ կիրքէ մը բռնուած, անկողին մտած էր, քունի
մէջ միայն փնտռելով քիչ մը հանգիստ, Որչափ կոտու-
ղի և մոլեգին կ'ըլլայ այն սէրը՝ որ յանկարծ կը բռնկի
մեղաւորուհիի մը սրտին մէջ:

Պաքարա մինչև այն ատեն բնաւ սիրած չէր և կը
զայրանար որ վերջապէս կ'ընկճուէր այս հիւանդութե-
նէն զոր այնքան անգթաբար ծաղրած էր ուրիշներու
քով: Պաքարա, Ֆէրնան Ռօշէն տեսնելէն առաջ, ա-
պուշ ու ծաղրածու նայուածքով ու սփինկսի ժպիտով
կին մըն էր: Պաքարա այն անսիրտ և անհոգի վազըն
էր, որ կը սիրէր օսկին, կ'արհամարհէր մարդիկը, կը
թողուր որ զիրար սպաննեն իրեն համար, և իբր վեր-
ջին դամբանական, սա միտի արհամարհալից խօսքերը
կ'արտասանէր անոր գերեզմանին վրայ, «զիս կը ձանձ-
րացնէր ան»: Պաքարա յանկարծ սիրահարուելով փոխ-
ուած էր բոլորովին, մարմարիտնը միտի փոխուած էր,
սատանայական ժպիտը ջերմ փափաքի: Բարկութենէն
ձեռքերը կը գալարէր Ֆէրնանի անունը բոլորովին ցած
ձայնով մը տուած պահուն:

Ցերեկը Պաքարա աչքը գոցած չէր ամենեւին, իսկ
գիշերը անցուցած էր, գլխուն մէջ հազար ու մէկ տե-

սակ այլանդակ ու տարօրինակ ծրագիրներ պատճենով, միայն Ֆէրնանի սիրոյն արժանի ըլլալու համար: Երկաթէ վանդակապատ դրան զանգակը. որ այցելուի մը գալուստը կը ծանուցանէր, լսելի եղաւ և Պաքարա կանչեց իր աղախինը և ըսաւ.

— Անհանգիստ եմ, մարդ չեմ կրնար ընդունիլ:

Աղախինը դուրս ելաւ, բայց այցեքարդը ձեռքը ետ գարձաւ:

— Տիկին, ըսաւ, պէտք եղածին պէս վայելուչ երիտասարդ մըն է, սքանչելի ձի մը ունի, և անպատճառ ձեզ տեսնել կ'ուզէ:

Պաքարա անհամբեր շարժմամբ մը այցետոմսը ձեռքը առաւ և կարդաց. «Սըր Ռիլերմա Լ. Պառոնը»:

— Չեմ ճանչնար այս անգլիացին, ըսաւ զարմացմամբ:

Մէկ կողմ դարձաւ, գլուխը դէպի պզտիկ փողոցը ուղղած: Վերսկսաւ իր առփաքին անուրջքը՝ որ այնչափ անտեղի կերպով ընդմիջուած էր:

Աղախինը երկրորդ անգամ եւս երեւցաւ և ըսաւ.

— Տիկին, միւրաբար կը պահանջէ իս սիլ ձեզի հետ ամենալուրջ խնդրոյ մը վրայ:

— Պէտք չունիմ, գործիդ գնա՛:

— Յանձնարարեց ինծի որ ձեր ականջին անուն մը փսփսամ:

— Չեմ ուզեր գիտնալ ոեւէ անուն:

Պաքարայի չեչտը հրամայական և զայրացկոտ էր, նման էր վազրի մը չեչտին, որ մոլորած կ'ըլլայ իր առփաքին մէջ:

Սակայն աղախինը որ լաւ մը կաշառուած էր Անտրէայէ, տեղի չտուաւ և յարեց.

— Ասիկա բացարձակապէս բանի մըն ալ չի ծառայեր տիկին, ի՞նչ կ'ըլլայ եթէ իմանաք տոյն անունը

Պոր միւրաբար յանձնարարեց ինձ՝ ձեր առջև արտաստնելու:

— Ֆաննի, ըսաւ Պաքարա, չոր չեչտով մը, կը վռնտեմ քեզի, այսօրու ընէ սկսեալ այլեւս ինծի չպիտի ծառայես:

— Միւրաբար ինծի ըսնաւ որ, կրկնեց սենեկապանուհին, ծայրագոյն պողտրիւնութեամբ մը, տեսնել կ'ուզէ ձեզի Ֆէրնան Ռօշէի մասին:

Այս անունը արտասանելուն պէս, Պաքարա ցատկեց ելաւ՝ եւ անկողնէն դուրս խոյացաւ ու պոռաց.

— Ֆէրնան, Ֆէրնան, իմ քովս կուգայ Ֆէրնանի մասին խօսելու, անհանգիստ չեմ ուրեմն... անհանգիստ չեմ... վազէ՛ սպասել տուր:

Պաքարային ձայնը այլակերպած ու նուաղած էր, անօրինակ ու յանկարծական յուզումով մը:

է.

Պ Ա Ռ Ո Ն Ը

Պաքարա անկողնէն դուրս խոյացած էր սքանչելի և գիւրաշարժ նրբութեամբ մը, և անմիջապէս մէկ քայլով, ննջասնկեակէն արդուզարդի խուցը անցած էր:

Ընդհանրապէս, թեթեւօրիկ աղջիկը ծայր աստիճան անհող էր հագուելու մասին, և կը հագուէր սեփականաւորօրէն ձեռքովը: Բայց այդ անգամ, Պաքարա եղու աջ ժողովրդական աղջիկը որ գիտէ ինքն իրեն ծառայել, իր փոքր, մերկ, վերջին աստիճան ճերմակ ու թօմոզուիկ ոտքերուն թրքական մուճակներ անցուց, և իր սքանչելի հասակին վրայէն՝ կեռասագոյե զարդարանքով ու թափանցիկ մոխրագոյն պոսամուճան մը հագաւ, վիզին կապեց ժապաւէն մը, և ղողղոջուն ձեռքով շուտով մը իր խորտեաշ մազերուն խոպոպիկները դարձուց, զատելով իր սիրուն ճակատին մազերը՝ խոշոր վարսակալներով: Քանի մը վայրկեան վերջ մեղաւորութիւն դարձաւ հեշտալի և սքանչելի, կլինեալ այն պարզ վիճակին մէջ, որոնք անձանթ մը կ'ընդունին իրենց ննջասնկեակին մէջ, Պաքարա երկնցուց իր ձեռքը իր մօտը կախուած զանգակի թելին: Փաննի նորէն երեւցաւ Պաքարա ըստ:

— Ներս հրամցուր Անգլիոցին:

Պաքարա հակառակ իր յուզման, տեղաւորուեցաւ իր գիշերազգեստին մէջ, և լուրջ կնոջ մը վիճակը առաւ, բայց տափաղին վիճակ մը:

Սըր Ուիլիըմս պառոնը անմիջապէս ներս մտաւ: Անորէա մին էր այն մարդերէն որոնք մէկ տկնարկով տմէն րան կ'ըմբռնեն, և կը դատեն թէ «թռչունը վանդակէն և թէ «վանդակը թռչունէն»:

Պաքարայի ննջասնկեակը ամէն բան կը բացատրէր թէ Պաքարայի կեանքը և թէ բնաւորութիւնը, մանաւանդ այս ժամուն երբ հեշտալի վիճակ մը կը թողաւորէր Պաքարայի անկողնոյն շուրջը: Թռչունին վանդակը, այսինքն սենեակը, սքանչելի կերպով զարդարուած էր: Այցելուն դիտեց սենեակին գեղեցկութիւնը, և անմիջապէս անցաւ վանդակի թռչունին, զոր զննեց պէտք եղածին պէս և զուշակեց Պաքարան ամբողջովին:

Մարմարիոն մը, մտածեց պառոնը, որուն խորը «լաւա»է պիրտ մը կայ. բնութեամբ չար ոգի մը՝ ուրկէ կ'ընայ օգտուիլ սքանչելի գեղեցկութիւն մը, որ կ'ընայ գլխէ հանել երիտասարդ մը և զայն առաջնորդել մինչև անուանարկութեան եթէ պէտք ըլլայ:

Անորէա անգամ մը ևս աչքէ անցուց մեղաւորութիւն անկողինը ուրկէ կը խուսափէր հեշտանքի անուշահոտութիւն մը և աակաւին բարձին ու սպիտակ սաւանին վրայ կը մնար մեղաւորութիւն գեղանի մարմնոյն մեղկ դրոշմը:

Անորէա մրմնջեց.

— Ահա Թէրնան Ռօչէի «Արմիթսեան» պարտէզը: Եթէ անգամ մը հոն առաջնորդուի, այլևս դուրս չպիտի ելլէ անկէ:

Նոյն առան Պաքարա ալ իր կարգին Անորէան զննելով հետեւեալ խորհրդածութիւնը կ'ընէր:

— Եթէ եկողը ինծի թշնամի մըն է, արժանի է

ինձի, եթէ մտերիմ մըն է, պիտի յաղթահարուիմ, վասն զի զօրաւոր եւ հասարակարմ մէկը կը թուի:

Անտրէա բարեւեց մեղաւորուէին, որ ձեռքով իրեն մօտ նստելու տեղ մը ցոյց տուաւ առանց ուրիշ օնէէ չարժուծ ընելու:

Յետոյ ակնարկով մը Ֆիանին դուրս ձամբեց Անտրէա նստաւ, և առանց վարանումի ուղղակի անոր նստեցաւ նման այն մարդուն որ գործի մը վրայ խօսելու կուգայ, և քիչ ուշադրութիւն կ'ընէ կնոջ մը գեղեցկութեան և հրապուրանքին:

— Սիրելի տիկին, ըսաւ, ես Սըր Ուիլիամս պատեն եմ և կուգամ սակարկութիւն մը կատարել:

— Տեսնենք, ըսաւ Պաքարա որուն յուզումը դադրած էր... Բայց սիրելի պառոն, տւեցուց զրեթէ անգղայ կնոջ մը հեղնական ժպիտովը, եթէ խնդիրը սիրային գործի վրայ է, կը խնդրեմ որ ուրիշ օրուան մը թողուք... այսօր շատ անհանգիստ եմ:

— Կը հասկնամ՝ ըսաւ Սըր Ուիլիամս, մարդ այդ վիճակին կ'ենթարկուի երբ քնացած չըլլար:

Պաքարա հայելիին մէջ ակնարկ մը նետեց, կարծելով թէ տոգուենած էր և աչքերը կարմրեցած:

— Արդ, շարունակեց անգլիացին, չի յափրացած սէրը ձախող կերպով մը անքնութեան տեղի կուտայ:

— Սէ՛րը, բացառանչեց Պաքարա, կրկին մարմարեայ աղջիկը դառնալով և շիկնելով իր սրտին պարտութիւնը մտաբերելով, սէ՛րը... ի՞նչ ըսել կ'ուզէք:

— Կեցէ՛ք, ըսաւ հանդարտօրէն Սըր Ուիլիամս, կը կարծէի որ կը պաշտէիք Ֆէրնան Թօշէն:

Սարսուռաց Պաքարա, և սակայն ինքզինքը ընաւ չի մասնեց:

— Ո՛հ, ըսաւ, մէկն ալ չեմ սիրեր ես, միւրօրա:

— Պարզապէս Պառն եմ, ղիտել տուաւ Անտրէա,

ամենամեծ հանդարտութեամբ մը, բայց երջանիկ եմ...:

Երջանիկ եղած էք, Պառն, ըսաւ հանդարտութեամբ:

— Ուրեմն աւելի աղէկ սիրեցեա՛լդ իմ Տիկին,

— Հրամայե՛ք, ըսաւ մեղաւորուէին, և անգամ մը ևս սարսուռաց սրտին խորէն:

— Սա կայ որ, կմկմաց Սըր Ուիլիամս կամաց կամաց, նման այն դերասանին՝ որ ինքզինքը կը ժողվէ գաղափար մը արայայտելու համար, սա կայ որ եթէ երբէք կը սիրէք զայն...

Կանգ առաւ և կարծես թէ կը վարանէր:

— Է՛ր ըսաւ Պաքարա՝ որուն ձայնը թեթեւ փոփոխութիւն մը կրեց:

— Ասիկա զժաղդութիւն մը պիտի ըլլայ ձեզի համար, սիրեցեալ Տիկին:

Այս անգամ տեսնելի տոգնութիւն մը տարածուեցաւ Պաքարայի ճակարկ վրայ:

— Ինչո՞ւ համար, հարցուց:

— Վասն զի դուռար և միանգամայն անտանելի բան է կնոջ մը համար, տեսնել որ կը խուսափի իրմէ այն մարդը զոր կը սիրէ:

— Սիրելի՛ս, կրկնեց, պաղարիւնութեամբ մեղաորուէին, որուն հպարտութիւնը նուաճեց և ընկճեց յուզումը, ինձի պէս կին մը միայն կը ձգէ մարդերը, բայց մարդիկ չեն ձգեր զինքը:

— Սիրելի՛ս, ըսաւ Սըր Ուիլիամս միեւնոյն լակոնական և չոր ձայնով, ձեզի պէս կին մը ամուսնանալու համար միայն կը ձգեն մարդիկ... և Ֆէրնան Թօշէ պիտի ամուսնանայ եղեր...:

Այս բառերը կրակի նման ինկան Պաքարայի վրայ, որ կը սարսուռ: Աղաղակ մը արձակեց և ըրտօրէն անոր դարձաւ, ցաւէն կէս մը տոգուենած:

— Ա՛հ, վերջապէս, մըմնջեց Սըր Ուիլիըմս. ուրեմն կը սիրէ՞ք զայն.

— Այո՛, կը սիրեմ զայն... կիրքով, մոլեգնութեամբ. պոռաց ինչպէս որ էգ առիւծները կը սիրեն անապատին մէջ...:

Պաքարա տնկուեցաւ, կանգնեցաւ, աչքերը սոսկալի կերպով լի բոցավառ փայլերով, շրթունքները դողդոջուն, քթին ծակերը լայնցած ուռեցած:

— Չպիտի ամուսնանայ, պոռաց, զի՛ս պիտի սիրէ, զի՛ս... և եթէ պէտք ըլլայ մինչև իսկ դաշոյնով կ'սպաննեմ ոստիւռէիս:

Շրմինէին վրայ, ժամացոյցին մօտիկը սիրուն դաշոյն մը կար բնուած պահպանակով մը. դամասկեան կոթ մը ունէր սնն, որ երբեմն կը պատկանէր խնդ երիտասարդի մը և որով ա՛ն ուզած էր անձնասպան ըլլալ Պաքարայի համար, բայց այս վերջինը անոր բազուկը բռնելով առած էր զէնքը ձեռքէն, ըսելով.

— Քանի որ չար մէկն ես, պէտք է քեզի զինուածով ընել...:

Պաքարա գրեթէ կիսով միայն հասկցած էր սիրահար մարդոց վիճակը, քանզի անոնցմէ շուրջ երեք չորրորդը մասամբ կործանած էր արդէն. բայց այդ վայրկեանին ան փափաքը կ'ունենար դաշոյն դործածելու, երբ մահուան այդ սպառնալիքը կ'ընէր ընդդէմ այն կնոջ որ պիտի ամուսնանար Ֆէրնան Ռօշէի հետ. ուստի դէպի դաշոյնը խոյսցաւ, բռնեց զայն, կատաղութեամբ դուրս քաշեց պատեանէն և ճօճելով շողացուց.

— Ա՛հ, ըսաւ Սըր Ուիլիըմս, Ալպիոնի ճշմարիտ զուգի, անգլիացիի պաղարիւնութեամբ, դուք որքա՛ն սքանչելի և վսեմ պիտի ըլլայիք, եթէ ողբերգութիւն մը խաղայի՛ք, սիրեցեալ Տիկին:

Շատ անգամ ծայր աստիճան պաղ և ծաղրական

ընթացք մը յառաջ կը բերէ, զայրացած մարդու մը դէմքին նետուած գառաթ մը ստու ջուրի արգիւնը:

Սըր Ուիլիըմսի խօսքերը, ինչպէս որ թեթեւ անձրեւ մը իսկ կը հնդարանցնէ ուժգին հով մը, մարեցին, հանդարանցողին Պաքարայի ցատումը և իր կատաղութիւնը, տխուր ու միանգամայն յանկարծական վհատութեան մը այլափոխեցին: Դաշոյնը ինկաւ ձեռքէն և Պաքարա սկսաւ լալ տղու մը պէս, որտա՛մլիկ հծծիւններով, և «Աստուա՛՛՛՛ իմ, Աստուա՛՛՛՛ իմ» ֆնջելով.

— Սիրելի՛ս, յարեց Սըր Ուիլիըմս պաղարիւնութեամբ, եկած եմ գէշ յուր մը հաղորդել, բայց նոյն ատեն մատուցանել նաև յարգանքներս:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, հացցուց յուսալից կերպով.

— Լաւ նայեցէք ինձի, ըսաւ սատտնայական ժպիտով մը, չէ՞ք կարծեր որ ո և է արժանիք ներկայացնող մտերիմ մը կամ աղգական մը ըլլամ:

— Դո՛ք, մտերիմ մը, աղգական մը...

— Ինչո՞ւ չէ:

— Դո՛ւք, դուք պիտի ծառայէք ինձի:

— Կարելի է, սիրելի աիկին:

Բայց ի՞նչ պատճառաւ... ինչո՞ւ և ի՞նչ նպատակով...

— Ա՛հ, ըսաւ Սըր Ուիլիըմս, անշուշտ նպատակ մը չա՛ն մը ունիմ... և առանց ասոր...

Խօսք տակաւին չէր լմնցուցած, երբ դուռը բացուեցաւ և Ֆրանսին երեւցաւ նորէն, այցեառու մը ձեռքը:

Պաքարա մեքենայաբար առաւ տոմար և սկիւարի մը ձգեց անոր վրայի տնուէին. «Տը Պորթօ՛ պետ արտաքին գործոց պաշտօնէութեան սենեկի»:

— Այս անունով մարդ չեմ ճանչնար, ըսաւ Պաքարա անհամբերութեամբ մէկդի նետելով քարտը:

Այն օրը՝ Պաքարա պիտի մերժէր իր դուռը դեպքանի մը անգամ, մինչև իսկ Ռուսիոյ Զարին:

Բայց Սըր Ուիլիամս այցեառմամբ դետնէն վերցուց,
ակնարկ մը նետեց վրան և սարսուռաց:

— Պէտք է ընդունիլ, պէտք է ընդունիլ, ըսաւ:

Եւ խօսքը, հրամայական չեղտով մը Գաննիին ուղ-
ղելով, յարեց:

— Տասը վայրկեանի չտի սալօնին մէջ սպասցնե-
ցէք զայն:

Գաննի իր տիրոջը հնազանդելու պէս հնազանդե-
ցաւ անոր:

Սըր Ուիլիամս, ապշած Պաքարային նայեցաւ և ը-
սաւ.

— Պ. աը Պօրթօ աղջիկ զաւակ մը ունի, որ Հէր-
մին կը կոչուի:

Պաքարա աղաղակ մը արձակեց և խկոյն յիշեց
այս անունը զոր արտասանած էր անոր ուղև Սէն Լուի
փողոցին դռնապանունին:

— Ահ, ըսաւ, անշուշտ սօրիկա է Ֆէրմանի նշանա-
ծունին:

— Այո՛, ըսաւ պառոնը հանդարտօրէն, զուք պիտի
տեսնէք իր աները:

Եւ որովհետեւ Պաքարա կ'սկսէր բարկութեամբ
հեծեծել.

— Պէտք է ընդունիլ այս մարդը, ըսաւ:

— Բայց ի՞նչ կ'ուզէ, ի՞նչ ընելու եկած է:

— Եկած է ձեզի անպատիւ բան մը... անանուն
սակարկութիւն մը ընելու. Հոգ չէ, ըսաւ դուրս մի
նետէք զայն... մտիկ ըրէք համբերութեամբ... յետոյ
վաղուան ձգեցէք գործը: Վերջը կը տեսնուինք...:

Սըր Ուիլիամս ուղղուեցաւ զանգակի թելին և
ուժգնօրէն չարժեց զայն:

— Ներս հրամցուցէք պարոն աը Պօրթօն, ըսաւ
Գաննիին:

Յետոյ արդուզարդի խուցը վազեց և դռնապանու-

հին ետին ձգեց, մատը բերնին վրայ դնելով հասկցնե-
լու համար Պաքարային՝ որ կ'ուզէր տեսնել առանց
սակայն տեսնուելու, իմանալ՝ առանց կապածուելու,
և երբ պիտի անհետանար վարագոյրներուն ետեւ, կէս
ձայնով հետեւեալ խօսքերը ուղղեց մեղաւորունին.
խօսքեր՝ որոնք կարծես սոսկալի վերջնադիր մըն էին:

— Մի՛ մերժէք զայն, մի՛ զայրանաք ամենէին,
ապա թէ ոչ, Ֆէրման տասը օրէն տմուսնացած կ'ըլլայ:

Պաքարա տասը երկվայրկեանի չափ միջակ մնաց,
յետոյ ներս մտաւ գրասենեակի պետը: Բայց արդէն
Պաքարայի յուզումը զադրած էր, ժպիտը նորէն եկած
էր իր շրթունքներուն, պայծառութիւնը իր զէմքին և
հանդարտութիւնը իր ամբողջ մարմնոյն վրայ: Երբ պ.
աը Պօրթօ երեւցաւ, Պաքարա վերստացած էր իր անհ-
հոգ ու անփոյթ դիրքը ննջաթոռին վրայ, և կրցաւ ու-
ղածին պէս քննել գրասենեակի գլխաւորին կապոյտ
դիւնդները, կարմրուկ զէմքը, խոշոր սրովայնը, և կար-
ձուկ ու դիւրաշարժ սրունքները:

Պ. աը Պօրթօ բարեւեց մանկամարդ կիներ քաղու-
քավարութեամբը աղատակեաց ձերուների մը որ միշտ
դիւրաւ կը գտնուի մոլութեան մէջ: Բայց Պաքարա
բարեւեց տյնպիսի ազնուապետական պարզութեամբ և
կատարեալ արժանապատուութեամբ մը որ քիչ մը շը-
ւարեցուց գրասենեակի պետը:

— Տիկին, ըսաւ, պիտի համարձակի՞մ արդեօք
ձեռնէ տեսակցութեան մը թոյլտուութիւնը խնդրել:

— Խնդրեցէ՛ք, պարոն, պատասխանեց մեղաւորու-
հին, թագունիի մը ծայրագոյն պաղարիւնութեամբը:

Պաքարա ձեռքի նշանով մը նստելու տեղ մը ցոյց
տաւաւ անոր և պատրաստուեցաւ մտիկ ընելու:

— Տիկին շարունակեց պ. աը Պօրթօ, անշուշտ
այցեառմաս հասկցուց ձեզ ի՞նչ ինքնութիւնս:

Պաքարա հաւանութեան ձե մը ըբաւ:

— Ես հարստութիւն ունեցող մարդ մըն եմ, շտրունակեց և լաւ ամսաթոշակ մը ունիմ:

— Այս մասին ձեզ կը ներկայացնեմ իմ անկեղծ խնդակցութիւնս, պատասխանեց Պաքարա, այն անտարբեր շեշտովը զոր կը գործածէ հարուստ մը շտա անգամ աղքատ մարդու մը հանգէպ:

— Եւ, շտրունակեց գրասենեակին պետը, դէրքս կը ներէ ինծի որ շատ մը բաներ ընեմ կնոջ մը համար:

— Ա՛հ, սիրելի՛ս, ընդմիջեց Պաքարա, որ մոռցաւ իր կատարելիք դերը, ըլլալու համար մարմարեայ աղջիկը, բայց կարծեմ թէ միլիոն մը շունիք ժոխելու համար, ինչպէս Վիյոլթիէօ, որ սնանկացաւ ինծի համար, և ինչպէս Լէոքոլտ տը Մառօթ որ սիկառս կը վառէր իր հազար ֆրանքնոց դրամատոմսերովը, Կ'երեւի թէ ձեզի պէտք եղածին պէս տեղեկութիւն չեն տուած իմ մասիս...

Եւ արհամարհոտ ժպիտ մը սահեցաւ Պաքարայի շրթունքներուն վրայէն: Բայց արդուզարդի սենեակին դրան վարագոյրը շարժեցաւ և Պաքարա նշմարեց Սըր Ուիլերմսի տոգոյն դէմքը որ կարծես իրեն կ'ըսէր.

— Կը մոռնա՞ք ուրեմն յանձնարարութիւնս, և կ'ուզէք որ Ֆէրնան ամուսնանայ անոր աղջկանը հետ:

Վայրկեանի մը ընդմիջումէ յետոյ պ. տը Պօրթէօ կրկին քաջալերուելով ըսաւ:

— Քոյր մը ունի՞ք դուք:

— Ա՛հ, ըսաւ Պաքարա, քոյրս է ուրեմն ան զէր դուք կը սիրէք:

— Գուցէ...

— Կարծեմ թէ ժամանակնիդ կը կորսնցնէք այդ պարագային, վասնզի խելաւի է ան և պարկեշտ:

— Ասկէ զատ եկած եմ ձեզ...

Պաքարա նսրէն արդուզարդի սենեակին դրան կողմը նայիլ սկսաւ:

«Հանդարտ հղէք», կ'ըսէր կարծես պառոնին լուրջ դէմքը:

— Սիրելի՛ս, ըսաւ Պաքարա, քոյրս գործերը ինծի չեն վերաբերի:

— Եւ սակայն... եթէ դուք ուզէք... դուցէ... Գոթիային դադափար մը անցաւ մեղաւորուհիին մտքէն:

— Եթէ իրեն հետ սակարկէի Ֆէրնանի ազատութիւնը, մտածեց ան.

Բայց յանկարծ ամօթի շառագունութիւնը եկաւ ճակատին վրայ և անգամ մը ևս քիչ մնաց որ գրասենեակի պետը դուրս վռնտէր: Եւ սակայն Սըր Ուիլերմսի զլուխը շրջանակուած կը մնար դրան վարագոյրներով, և Մէտիւլի գլխուն նման կը սարսափեցնէր Պաքարան որուն ականջին մէջ կը հնչէին տակաւին սա աղէտալի և սոսկալի խօսքերը.

«Եթէ վռնտէք դայն, Ֆէրնան ութը օրէն ամուսնացած կ'ըլլայ»:

Ուստի Պաքարա դառնալով պ. Պօրթէօի, ըսաւ.

Սըրիդ խենդ մըն է, եթէ խօսքս մտիկ ընէր. փոխանակ գործաւորի մը սիրահարելու... այսուհանդերձ այդ բանը միմիայն իրեն կը վերաբերի:

— Բայց վերջապէս, պաղատեցաւ վաղեմի ցփակեացը, միթէ չպիտի՞ ուզէք զիս ձեր հովանաւորութեանը տակ առնել:

Պաքարա վարանեցաւ պատասխանել:

«Այո՞» ըսէք, կ'ըսէր նշանացի Ուիլերմսի զլուխը:

Երախտապարտ կ'ըլլամ... շտրունակեց ձերուկը:

Պաքարա լուռ մնաց, ան կ'երաղէր:

— Է՛հ ուրեմն, պաղատեցաւ գրասենեակի պետը, որուն ձայնը կը դողդղար յուզումէն:

Պաքարա իր աչքերը նորէն ուղղեց Ուիլիերմի
Անդրեասիին դէմքը հանդարտ էր:

— Պարո՛ն, ըսաւ Սըրիզի քոյրը այնպիսի շարժու-
մով մը որ կարծես թէ հրաժեշտ տալ ուղէ՛ր՝ գրասեն-
եակի պէտին, պիտի մտածեմ... պիտի սեպնեմ:

— Ո՛հ, պատասխանեց այնպիսի յուզմամբ մը որ
կը մատնէր առիանքին ուժգնութիւնը, քարի եղէք...

— Վաղը կրկին եկէ՛ք:

— Եւ... պիտի տեսնէ՞ք զինքը:

«Այո՛», «այո՛» ըսաւ Սըր Ուիլիերմի գլուխը համ-
բօրէն:

— Այո՛, թոթովեց մեղաւորուհին գլուխը ծնելով:

Եւ դէպի դուռը առաջնորդեց գրասենեակի պետը
որուն ախուր դէմքը ծիրանագոյն եղած էր ուրտխու-
թենէն և որուն սիրտը կը խայտոր կուրծքին տակ քը-
ւան տարեկան սիրահարի մը սրտին նման:

Երբ պ. Պորբէօ մեկնեցաւ, Պաքարա դէմ առ դէմ
դանուեցաւ Սըր Ուիլիերմի հետ:

— Ո՛հ, ի՛նչ անպատուութիւն մըմնջեց. ի՛նչ, ևս
ծախեմ քո՛յրս... երբէ՛ք... բնա՛ւ երբեք: Ըսուած է թէ
Պաքարա սիրտ չունի. ճշմարիտ է այդ, սակայն կը սիրէ
իր ընտանիքը... երբե՛ք, բնա՛ւ երբեք կրկնեց ուժգ-
նօրէն:

— Սիրելի՛ս, ըսաւ Ուիլիերմա պազարիւնութեամբ,
միմիայն տը Պորբէօն է որ կարող է արդիւել իր ազ-
ջըկան ամուսնութիւնը Ծէրնանի հետ և զուք անիրաւ
էք զինքը յանդիմանելով...:

Ի՛նչ անցաւ դարձաւ այն տունն այս կնոջ, որուն
հոգիին խորը կտր տակաւին ամօթխածութեան վերջին
կայծ մը, զգացում մը, և այս դժոխային ողբի տէր
մարդուն միջև, որ չարութեան կենդանի մարմնացումը
ըլլալ կը թուէր, ի՛նչ անդիմադրելի առարկութիւններ:

լով, ի՛նչ մեղրակալթ խոստումներով սատանան յաջողե-
ցաւ փորձել Եւայի այդ աղջիկը:

Ոչ մէկը գիտցաւ դայն:

Բայց երբ կոմս Անարէա Պաքարայի տունին դուռս
եկաւ, խեղճ կինը իր տգիտն դէմքը հակած էր ամօթէն
յաղթահարուածներու հնազանդութեամբը, և կաթիլ մը,
զուցէ արտասուքներու այն վերջին կաթիլը զոր երբեք
ունեցած ըլլար ան, հեղիկ հեղիկ կը հոսէր իր աչքերէն
և կը վազէր այտերէն վար:

Սըրիզ, մաքրակենցաղ և պարկեշտ այդ աղջիկը,
զոհը եղած էր այն սոսկալի տուփոտ կիրքերուն որոնք
կ'այրէին ու կը մրկէին Պաքարայի սիրտը, նման այն
բոցավառ լավային զոր վէսուվ կը սփռէ Նէապոլեան
դաշտերուն վրայ իր ցամառն չրջաններուն:

Ը.

Ժ Ա Ն Ն

Սըրիզի այնքան բաղձացած կիրակնօրեայ արշա-
լոյսը վերջապէս կը փայլէր. մանկամարդ աղջիկը կա-
նուխ, արշալոյսէն ալ առաջ արթննալով, փութացած
էր անգամ մը ևս աչքէ անցնել իր արդուզարդի պատ-
րաստութիւնները: Սըրիզ իր շրջադեպտին պակաս մնա-
ցած մէկ աննշան մասն ալ կարած էր և ժապաւինեալ
զարդ մը ևս աւելցուցած էր իր պարզ գլխարկին: Ան
սկսած էր կատարել նաեւ առտնին փոքր կարգադրու-
թիւնները և վար իջած գնելու իր նախաճաշիկին կա-
թը և փոքրիկ նկանակը:

Այս մանր մունր աշխատութիւնները սակայն օրը
յառաջացուցած էին: Սըրիզ հագուած էր, և զուարթ
էր ու անհագ նման այն թռչնիկին որ կը թռչուէ իր
բոյնը և կը սաւառնի օդին մէջ: Սըրիզ կը պատրաստ-
ուէր զուրս ելլելու երբ դրան զարկին.

— Մտէ՛ք, ըսաւ Սըրիզ, և ահա մոնկամարդ,
բարձրահասակ, տեգոյն և սեւեր հագած աղջիկ մը ե-
րեցաւ, որ քաղցր և տխուր դէմք մը ունէր միանգա-
մայն, և իր զեղեցկութիւնը տառապանքի հետքեր կը
կրէր:

— Ահ, ըսաւ գործաւորուհին ձայնին տալով յար-

գական շեշտ մը, դո՛ւք էր օրիորդ Ժանն. որքա՞ն բա-
րեսիրտ էք որ զալու և զիս տեսնելու բարեհաճու-
թիւնը կ'ունենաք:

Սըրիզ իր ձեռքերուն մէջ առաւ մանկամարդ աղ-
ջիկան զեղեցիկ, սպիտակ և քիչ մը նիհար ձեռքերը,
և գորովանօք սեղմեց զանոնք:

— Երկար ստենէ ի վեր եկած չէի, պատասխա-
նեց Ժանն, և ս և է լուր չունէի քենէ... Ասկէ զատ
եկած եմ նոր հասցէս հաղորդելու:

— Ուրեմն տունէն ելա՞ծ էք:

— Այո՛, պատասխանեց Ժանն. Ութ օրէ ի վեր,
Հիմա կը բնակիմ Մէսլէյ փողոց թիւ 11:

Ժանն բնակած էր այն առնելու ուր Սըրիզին հայրը
փչած էր իր վերջին շունչը, և երկու աղջիկներուն
մտերմութիւնը այն ժամանակէն կ'սկսէր:

Ժաննի պատմութիւնը պարզ էր և սրտառուչ:

Այն ժամանակ երբ փորագրիչը Շաբօն փողոցը կը
բնակէր իր կնոջ և փոքր աղջկանը հետ, քանդի Պա-
քարա փախած էր արդէն իր հօրենական տունէն, երկու
սեւեր հագած կիներ եկան բնակեցան միեւնոյն տան
մէջ, հինգերորդ յարկը. վեց հարիւր Ֆրանք համեստ ամ-
սաթոշակով մը: Իրենց հետ ունէին միայն պառաւ ա-
ղախին մը որպէս ծառայ:

Ատոնք մայր ու աղջիկ էին:

Տիկին տը Պալաէր նոր կորսնցուցած էր ամուսինը
տը Պալաէր գնդապետը, որ սպաննուած էր Բօնաթան-
թինի պաշտոման պահուն. և քաջամարտիկ սպան իր
այրին ու աղջիկը թողուցած էր սառնաց բաւարար ապ-
րուստի միջոցներու, բացի հազար հինգ հարիւր Ֆրանք
համեստ թոշակէն և երեք հարիւր հազար Ֆրանքնոց
տոկասաւոր արժեթուղթէ մը:

Տիկին տը Պալաէր ժողովրդական թաղ մը բնակե-

լու եկած էր, նախ խնայողութեան համար, երկրորդ ինքզինքնուն մոռցնել տալու իրենց անցեալ փայլուն ընկերականութիւնը, վասնզի ամուսնոյն մահուան յաջորդ տարին իսկ տեսած էր գնդապետին գրեթէ կատարեալ մահախուժներ որ յառաջ եկած էր. կարնւոր դատաւարութեան մը կորուստովը:

Այս համեստ եկամուտի աղբիւրներովը, այրին և իր աղջիկը քանի մը տարի գրեթէ կատարեալ մենակեցութեան մը մէջ ապրեցան. Յետոյ տիկին տը Պալտէր սրտի հիւանդութենէ մը մեռաւ և ժամն որը մնաց:

Ժամն այն ատեն տառնեւութը տարեկան էր և հընօրեայ տոհմերու խկատիւ գեղեցկութեամբ մը օժտուած. իր ազնիւ արեւը չէր կրնար կքիլ և լնկճուիլ աղքատութեան և մենակեցութեան դառն փորձութիւններէն:

Մինակը մնալով հանդերձ ժամն անբասիր մնաց, նման այն ծաղիկներուն որոնք կ'աճին անդունդներու եզրը, և կը բարձրացնեն իրենց հոտաւէտ գլուխները դէպի երկնից կապոյտը, առանց սակայն կարեւորութիւն տալու այն անդունդին որ բացուած է իրենց առջև:

Տարի մը կար որ ժամն որը էր. Տեսակ մը մտերմութիւն հաստատուած էր ժամնին և մանկամարդ գործաւորուհիին միջև, մանաւանդ մահուընէն յետոյ տիկին տը Պալտէրի զոր Սըրիզ խնամած էր հիւանդութեանը ժամանակ և որուն աչքերը Սըրիզ գոցած էր ճշմարիտ աղջիկ զուակի մը վշտալի յարգանքովը:

Ժամն և Սըրիս շատ անգամ զիրար կը փնտռէին: Ժամն պարզ կերպով «Սըրիզ» կ'անուանէր զայն, իսկ Սըրիզ «Օրիորդ» մակդիրով կը խօսէր անոր հետ. Երբեմն մանկամարդ գործաւորուհիին կ'երթար ամբողջ գիշեր մը կ'անցնէր իր վաղեմի դրացուհիին տունը:

Պառաւ աղախինը՝ Ժէոթրիւտ, որ Ժամնի ծնելն իսկ տեսած էր, կը շարունակէր ծառայել անոր մայրական անձնուիրութեամբ և անշահախնդրութեամբ մը: Սրբ աջ պահուն ժամն ծաղիկգործուհիին քովիկը նստած էր ձեռքը անոր ձեռքերուն մէջը:

— Ուրեմն, կրկնեց Սըրիզ, տունէն ելա՞ծ էք:

Այո՛, պատասխանեց պարզապէս մանկամարդ աղջիկը Ժէոթրիւտ և ես շատ սուղ գտանք վեց հարիւր ֆրանք տարեկան վարձքը. նամանաւանդ հիմակ որ հազար ֆրանքէն աւելի եկամուտ չունինք. Որովհետեւ մօրս թոշակը իրեն հետ մեռաւ:

Ժամն իր մօրը յիշատակին առջև սրտին խորէն հոռաչեց, և Սըրիզ անոր կապոյտ և մեծ աչքերուն մէջ արտասուքներու փայլիլը տեսաւ:

Ժամն խարտեաչ և ճերմակ էր Ռաֆայէլի Ծօրնաւրինային պէս:

— Խեղճ օրիորդ, միմիջեց Սըրիզ մոռնալով որ ինք օրը՝ մէկ ֆրանք յիսուն սանդիմով կ'ապրէր և առաւելնէ մինչև երեկոյ թռչունի մը պէս կ'երգէր:

— Կուգամ ձեզի չահեկան փօքր այցելութիւն մը տալ սիրելի Սըրիզ, շարունակեց ժամն նոր հառաչանքով, բայց միանգամայն ազնիւ աղատակամութեան համեստ շեշտով մը:

— Ա՛հ, պատասխանեց Սըրիզ, խօսեցէք Օրիորդ, ինչով կրնամ օգտակար ըլլալ... բոլորովին ձեր արամազրութեան և ծառայութեան մէջ եմ միշտ:

Թեթեւ կարմրութիւն մը շարագունեց ժամնի յըստակ ճակատը:

— Ժէոթրիւտ, ըսաւ, շատ ծեր է և գրեթէ այլևս աչքը չի տեսներ: Խեղճ պառաւ աղջիկը ինքզինքը մեռնելու չափ կ'աշխատի ինծի ծառայելու համար, և երբեմն ալ զրկումներ իսկ յանձն կ'առնէ որպէսզի ապուռտաւ աւելի հեշտ ըլլայ:

- Ո՛վ բարի ժէպերիւս... մրմնջեց Սրբիդ:
- Արդ, կրկնեց ժամն, կ'ուզեմ որ կարող ըլլամ սփոփել զինքը, և ասոր համար ալ ստակ պէտք է...
- Ես երկու հարիւր ֆրանք ունիմ խնայողութեանս արկղին մէջ, պօռաց Սրբիդ: Կ'ուզէ՞ք զանոնք օրիո՛րդ:
- Ո՛չ, շնորհակալ եմ, սիրելի բարեկամուհիս, պատասխանեց ժամն. խնդիրը ասոր վրայ չէ ամենեւին... Կ'ուզեմ աշխատիլ...
- Դո՛ւք, Օրիո՛րդ: Ա՛հ, ըսաւ Սրբիդ. ձեզի պէս Օրիո՛րդ մը, Անգամ մը սա ձեր գեղեցիկ ձեռքերուն նայեցէք... միթէ այդ սիրունիկ ձեռքերը աշխատութեան համար շինուած են: Դո՛ւք, աշխատիք, ձեզի պէս ազնիւ աղջիկ մը:
- Աշխատանքը ըսաւ ժամն, երկրորդ ազնուութիւն մըն է: Դուցէ մինչև իսկ միակ ճշմարիտ ազնուութիւն մը... Ինչո՞ւ համար ուրեմն պիտի ամչնամ ասոր համար:
- Սրբիդ, միամիտ սքանչացումով մը մանկամարդ գեղանի աղջկան նայեցաւ, և չի գտաւ բառ մը պատասխանելու այս ազնիւ պատասխանին և բռնաւոր առարկութեան.
- Մտիկ ըրէ՛ք, Սրբի՛դ, կրկնեց ժամն, ես վաճառեմք մէջ կարել և միանգամայն ասեղնագործել ուսած եմ, մինչև իսկ խիստ ճարպիկ եմ... և ասկէ դատ ալ բարեկամեցողութիւն ալ ունիմ: Եթէ զիս քիչ մը կը սիրէք, ինծի համար ասեղնագործութեան խանութ մը կը դառնէք, կամ ցոյց կուտաք, ուր կարենաք զիս ներկայացնել, և ուր ինծի գործ կուտան հարկաւ, ամեն մէջ աշխատելու համար:
- Դո՛ւք ներկայանա՛ք, խանութ մը, պօռաց Սրբիդ, ո՛չ ո՛չ, Օրիորդ ես լուսագոյնը պիտի ընեմ ձեզի համար:

- Եւ ի՞նչ պիտի ընէք, Սրբիդ:
- Ահաւասիկ, ըսաւ Սրբիդ, իրեն յատուկ անմեղ մղիատովը, ես գիտեմ, ու կը ճանչնամ ասեղնագործութեան խանութ մը, որուն գլխաւոր Օրիորդը իմ բարեկամուհիներէս մին է, ձեզի համար իրմէ գործ պիտի ուզեմ, ամէն շաբաթ գործը ինծի պիտի յանձնէք, և քս զայն խանութ պիտի տանիմ իմինիս հետ: Վասն զի իմ գործ առած խանութս այդ խանութին ճիշդ քովը է... Դուք լաւ կը զգաք Օրիորդ, որ այսպէս աւելի վայելուչ կ'ըլլայ ձեզի համար, և ոսկիա պատրուակ մըն ալ պիտի ըլլայ, որով ամենամեծ հաճոյքը պիտի ունենամ գալ տեսնել զձեզ աւելի յաճախ:
- Սրբիդ գորովանքի անկեղծ զեղումով մը ժամնի ձեռքերը կը սեղմէր, անոր կը նայէր այնպիսի պաղատական գէժքով մը՝ որ գողցես կ'ըսէր.
- Մի՛ մերժէք զիս...
- Սիրելի՛ Սրբիդ, մրմնջեց մանկամարդ աղջիկը՝ որքան բարեսիրտ էք և որչա՞փ կը սիրեմ զձեզ...
- Այսպէս, կ'ընդունի՞ք:
- Այո, ըսաւ ժամն.
- Ա՛հ, ի՞նչ երջանկութիւն, պօռաց ծաղկեգործուհին:
- Հիմա, կրկնեց ժամն, ձեր վրայ խօսի՛նք Սրբիդ: Ի՞նչ կ'ընէք, գոհ է՞ք...
- Եւ ժամն որ գիտէր Սրբիդի սրտին պզտիկ գաղտնիքները, քիչ մը աւելի ծանրացաւ այս վերջին խօսքերուն վրայ:
- Ո՛հ, այո... ըսաւ: Ես այսօր լաւ լուր մը առի:
- Իրա՞ւ կ'ըսէք, ըսաւ ժամն սքանչացած:
- Այո՛, կրկնեց Սրբիդ: Դուք գիտէք օրիորդ, որ իմ նշանածս եփենագործ մըն է:
- Պարոն Լէ՛ոնը:

— Դուք կրնաք բոլորովին կարճ «Լէոն» ըսել, օրիորդ, «պարոն» և «տիկին» ածականները մեզ պէս հասարակ գործաւորութիւններուն չեն վայելիր: Ուրեմն, Լէոն տեղակալ եղաւ, և տասնընից օրէն պիտի աւուսնանանք:

— Սիրելի բարեկամուհիս, մըմնջեց Ժանն ծաղկեգործուհին քրոջ մը պէս գրկելով, եթէ ձեզի համար ունեցած մազթանքներս լսելի եղած են, պիտի ըլլատ այնչափ բարեբաւարիկ ու երջանիկ որչափ որ արժանի ես... Բայց կարծեմ դուրս պիտի ելնէիք:

— Ա՛հ, ըսաւ Սըրիզ, տակաւին ժամանակ ունիմ... և այնչափ երջանիկ եմ զձեզ տեսելուս որ... Աստուած իմ, օրիորդ, աւելցուց Սըրիզ, տեսակ մը չփոթութեամբ, շատ երկար ժամանակ կայ որ կ'ուզէի հարցընել ձեզ... բայց չեմ համարձակիր... ես գիտեմ ձեր աստիճանը... արժանապատուութիւնը... դուցէ...:

— Խօսեցէք ուրեմն, սիրելիս, իմ կարգիս պատրաստ եմ ընել ինչ որ կ'ուզէք: Միթէ երկուքնիս ալ գործաւորութիւններ չե՞նք հիմա. դուք ծաղկի և ես ասեղնագործութեան:

— Ո՛հ, ըսաւ Սըրիզ փպտելով, միեւնոյն բանը չէ այդ...:

— Վերջապէս, սիրելիդ իմ բարեկամուհի, խօսեցէք, մտիկ կ'ընեմ ձեզ:

— Լաւ ուրեմն, մտիկ ըրէք, օրիորդ Ժանն, ըսաւ Սըրիզ, ես ձեզ ստեպ այնչափ փառք կը տեսնեմ որ կ'ուզեմ միջոց մը գտնել ձեզ խօսեցնելու համար:

— Խեղճ Սըրիզ:

— Կամչա՞ք ինծի հետ թատրոն երթալու, երբեմն ամսական կ'ուսենամ:

— Ամչնա՛լ, բացաղանջեց Ժանն, յանդիմանական չեշտով մը, ո՛հ, ո՛հ անշուշտ, բարեկամուհիս, բայց սուգի մէջ եմ, դուք լաւ գիտէք այս բանը:

— Ճիշդ է, մըմնջեց Սըրիզ, բայց չի պիտի գաք մեզ հետ ճաշելու, վերջացուց խօսքը ծաղկեգործուհին վարանելով, և փութաց աւելցնելու:

— Իմ նշանածիս և իր մօրը հետ մենք ուրիշ բան չենք, բայց եթէ գործաւորներ... բայց այնչափ երջանիկ պիտի ըլլանք:

— Ո՛հ, ամենայն հաճութեամբ, պատասխանեց Ժանն որ չէր ուզեր վշտացնել Սըրիզը:

— Լաւ ուրեմն, այսօր, օրինակի համար:

— Այո՛, իմ բարի բարեկամուհիս:

— Պիտի երթա՞ք չորսերնիս ալ ճաշել... Ի Պէլ-վիլլ, այնպիսի պանդոկի մը մէջ ուր միայն մեզի պէս պարկեշտ մարդիկ կը յաճախեն... կեցէ՛ք, Լէոնին մայրը և ես ժամը չորսին միջոցները պիտի գանք ձեզ առնելու:

— Լաւ, ըսաւ օրիորդ Ժանն տը Պալթէր:

— Սակայն, յանձնարարեց Սըրիզ, շատ մի գեղեցկացնէք ինքզինքնիդ, սիրելի օրիորդ, վաանդի ամէն մարդ ձեզ մեզի հետ տեսնելով կարելի է ձեր մասին լաւ չխորհին:

— Խեղճ աղջիկ, մըմնջեց Ժանն, գործաւորութիւն ճակատին վրայ ջերմ համբոյր մը դրոշմելով և ոտքի ելլելով, երթալու համար:

Ժանն մեկնեցաւ, Սըրիզ վար իջաւ: Գուլըմար հասաւ, և յետոյ Պալթէր վիշտով փողոցը մտաւ:

Լէոն Ռօլանի մայրը, գրեթէ վաթսուն տարեկան պառաւ մը, իր տղուն հետ չորսօրը յարկին վրայ բնակարան մը կ'ընակէր, որուն պատուհանները բազին վրայ կը նայէին: Լէոն տասը տարի առաջ Բարիզ եկած էր իրր աշակերտ: Կոն բերել առած էր իր բարեսիրտ մայրը երբ արդէն պատուակ ն գործաւոր մը եղած և կրցած էր օրը վեց ֆրանք չանիլ:

Պառաւ մայրը, այսպէս ձգած էր գիւղը և իր մէկ պզտիկ սաացուածքը իր դրոցինքնուրու յանձնելէ վերջ եկած միացած էր իր մէկ հասիկ տղուն որ կը սիրէր իր մայրը գորովանքով:

Բայց գեղջկուհին միշտ գեղջկուհի մնացած էր, ան պահած էր լայնեղր ճերմակ գգակ մը, կոշտ բուրդէ շրջազգեստը, իր կապոյտ գուլպաները և իր անճոռնի մուճակները և ամօր ձմեռ, թէ՛ պաղ ձիւնին և թէ կիւղի տարեին, Մայր Մարիօն, առանց հովանոցի՝ դուրս չէր ելլէր:

Մայր Մարիօն Սըրիզը «Օրիորդ» կը կոչէր, քանի որ մանկամարդ աղջիկը ճերմակ ձեռքեր ունէր և ժապաւինաւոր գլխարկ և պզտիկ կօշիկներ կը կրէր, ան այնպէս կը կարծէր թէ իր որդին հազիւ պարոնի մը կը նմանէր, երբ կիրակի օրերը կուսալը կ'անցընէր այն կարճուկ, քիչ մը երկայն և նեղ թևերով ունային կօթը՝ որ գործաւորին համար կիրակիի, հանդիսագրու թեան և տօն օրերուն հագուստն է:

Երբ Սըրիզ եկաւ, Մայր Մարիօն իր կիրակնօրեայ հագուստները հագած՝ պատրաստուած էր մեկնելու:

— Բարի լոյս, Օրիորդ, ըսաւ Սըրիզին, Լէոն ինձ խոստացաւ որ ժամը հինգին հոս պիտի ըլլար, և դուք գիտէք որ միշտ ճշգրտապէս է ան:

— Այո՛, բարի մայր, պատասխանեց Սըրիզ կարմրելով և պառաւին ճակատին համբոյր մը դրոշմելով:

Թիւ ծաղկեգործուհին կը նստէր և շալը կը հանէր մարդոց քայլերու ձայներ լսուեցան, սանդուխին աստիճաններուն վրայէն, լսուեցաւ նաև առնակահարը՝ Լարթ ձայն մը՝ որ ժողովրդային տաղերդ մը կ'երգէր:

— Լէոնն է, ըսաւ Սըրիզ՝ որուն սիրտը սկսաւ տրոփել, բայց մինակը չէ:

Դուռը բացուեցաւ և երկու կիները տեսան եփե-

նագործին ներս մտնելը, և, իրեն ետեւէն այն ածե ու գծե ածած՝ որուն հանդիպած էր Սըրիզ առջի օրը՝ և զոր կիսնուն կը կոչէին:

Խեղճ տղան կարծես թէ մինչև վերջը իր անուան արժանի ըլլալ ուզէր. մեծ վիրակապ մը ծածկած էր իր աջ աչքը, որուն ի սեռ Սըրիզ զարմացման աղաղակ մը արձակեց:

— Ա՛հ, ահաւասիկ, պատասխանեց խնդալով, զիս պարտապ տեղը «Կիսնուն» չեն կոչեր, օրիորդ, ես կոչուած եմ...

— Ի՞նչ եղաք ուրեմն, Աստուած իմ:

— Իրաւ որ, տաիկա ալ մասնաւոր պատմութիւն մը ունիս Երեւակայեցէք որ երէկ երեկոյ, երբ գործս յանձնելէ վերջ կը վերադառնայի, Կէրէն Պուսսօ փողոցէն անցայ, ամենախտարակուս փողոց մը՝ որ եթէ մարդ իսկ մեռցնեն չէք կրնար զիսնալ թէ ո՞վ է մեռցնողը, մարդուն մէկը ճիշտ քովէս անցաւ, և արմուկի հարուած մը տուաւ ինծի: Ահաւասիկ, ըսի, և ան աչքիս զոռուի մը զարկաւ, ըսելով, «Ահաւասիկ, զքեզ սիրուն տղայ մը ընեմ»: Եւ մինչ շուարած դէպի առուակը կը վազէի, կծիկը դրած ու փախած էր առանց անունը և հասցէն տալու: Առնուալն տասնընեք օր կայ:

— Խեղճ Պարոն Կիսնուն, մըմնջեց Սըրիզ համակրութեամբ մը:

— Ո՛հ, պատասխանեց խեղճ մարդը եթէ բոլոր տօր մէջ ինծի ահաճելի բան մը կայ, այն ալ սա է որ, չի պիտի կրնամ ձեզի հետ ճաշի երթալ:

— Ինչո՞ւ համար:

— Ո՛հ, ասանկ կոպուած գլուխով մը ըլլալը, աւելի աղէկ է տունը մնալ, ես եկայ մասնաւորապէս որ ձեռն ներողութիւն խնդրեմ այս բանին համար:

— Խեղճ ես, ըսաւ Լէոն, որ քիչ մը առաջ մայրը

գրկած էր, հիւանդ կամ գէշ տղք մը չտրդիւր ճաշելու:

— Ա՛յո, ամէն մարդ քեզի կը նայի, նեղացուցիլը այդ է տհա:

— Պարոն Լէոն, ըսաւ Սըրիզ, օրիորդ ժամն բարեհաճեցաւ մեզի ընկերանալու: Մենք իրեն բնականութիւն առջեւն պիտի անցնինք զինքը առնելու, այնպէս չէ՞:

— Կեցի՛ր, պատասխանեց Լէոն, ուրախալի պարագայ մը եւս կայ: Ես աշխատանոցի ընկեր մը ունիմ, բարի տղայ մըն է, զոր Քօլար կ'անուանեն, և որ հոս ժամադրութիւն տուած է ինծի, և մեզի պիտի ընկերանայ...

Երբ Կինեօն Քօլարի անունը լսեց, նշանակալից կերպով մը դէմքը պնտեց ու ծամածոց, բայց Լէոն ուշադրութիւն չըրաւ ու շարունակեց.

— Շատ բարի տղայ մըն է, ժամանակաւ փոխապայ եղած է ու լաւ ձեւեր ունի: Շատ զուարթ է և պիտի զրօսցնէ զձեզ:

Լէոն՝ խօսքը լմացուցած պահուն, համեստ բնականութիւն զուր զարնուեցաւ, և Քօլար ներս մտաւ: Ուրիշերմ հարեւրապետին տեղակալը, այնպիսի անձոնի ճաշակով մը հագուած էր որ առաջին ականարկին անշահ թուեցաւ Սըրիզի, և այնպիսի սրոշ շեշտով մը ու ձեւով մը բարեւեց՝ որ վերջապէս դժգոհացուց մանկամարդ տղիկը:

— Սիրելի՛ բարեկամս, ըսաւ Քօլար, մասնաւոր ձեւով մը խօսքը Լէոնին ուղղելով, չեմ կրնար ճաշել ձեզի հետ: Ժամ մը կայ որ ձերունի հօրս այցելութիւնը ընդունած եմ, որ գիւղէն եկած է, և ասոր համար ձեր ներողութիւնը կը խնդրեմ:

Սըրիզ գոհունակութեան ժպիտ մը ունեցաւ, և մանրակրկիտ ուշադրութեամբ մը նոր եկողը քննեց:

Քրնն այնպէս կուգար որ Քօլարի հանդիպած էր տեղ մը, և նոյն իսկ թերեւս զինքը հետապնդած փողոցին մէջը:

— Ինչպէ՛ս, երկու բարեկամներէս մէկն իսկ չի գար, բացառանչեց Լէոն դժգոհ կերպով:

— Իմ աչքս կապուած է, ըսաւ Կինեօն որ բարեւեց և անմիջապէս դուրս ելաւ:

— Ծերունիս ինծի կ'սպասէ, աւելցուց Քօլար, ցտեսութիւն:

Քօլար եւս դուրս ելաւ, հասաւ փողոցը և նետուեցաւ կառքի մը մէջ՝ որ կեցած Քէո հրապարակին վըրայ, և որուն մէջ կը գտնուէին աշխատաւորի բաճկոնակ հագած երկու մարդիկ:

— Հագուած փոխենք, միմեջեց ան, և ըրտէնկօթը հանեց և անոր տեղը անմիջապէս կապոյտ բաճկոնակ մը հագաւ, քառքէթը լաւ մը աչքերուն վրայ իջեցուց, ըսելով:

— Չեմ յուսար որ ճանչցուիմ, և կառապանին դատնալով, Պառիէր տը Պէլվիլ, դռնեց:

Մինչ կառքը կը դառնար և Թամբլը արուարձանը կ'իջնէր, Լէոն Ռօլան, իր արդուզարդը լմացուցած, Պուրպօն-Վիլլ-Նէօվ փողոցէն մինչև Պուլլիմուր կ'իջնէր, իր մօրը և Սըրիզին հետ: Յետոյ՝ հոն երկու կիները կը նստեցնէր ուրիշ կառքի մը մէջ, և զանոնք Մէսլէյ փողոցը կը տանէր, օրիորդ ժամն տը Պալտէրի դրան առջև: Որբուհին պատրաստ էր մեկնելու:

— Ի Պէլվիլ, ըսաւ Ռօլան՝ կառապանին, պիտի կենաք Վանատիմ-տը պուրկօների պանդոկին առջև:

— Ո՛չ, ըսաւ Սըրիզ, Պառիէր կեցէ՛ք, Բարիզի ճամբան, ոտքով կ'եննենք, քիչ տարբերութիւն կայ: Պառիէնէ անդին, կառքը ժամը յիսուն սանթիմ աւելի կ'առնէ:

թ.

Դ Ա Ր Բ Ի Ն Ը

Մինչդեռ Լէոն Ռօլան, իր մայրը և երկու մանկա-
մարդ աղջիկները համեստ կառքէն՝ Պառիէր տը Պէլվիյ
կ'իջնէին, և ոտքով կ'ուղղուէին Բարիդի փողոցին դա-
սիվերը հասնելու համար, Վանտոնտ տը Պուրկօներ
պանդօկին ետե կեցած երեք մարդիկ քիչ մը հեռուէն
զանոնք ուշադրութեամբ մը կը դիտէին:

Անոնցմէ մէկը կապոյտ բաճկոնակ մը հագած, և
քսածէթը մինչև աչքերուն և մինչև իսկ քթին վրայ
քաշած, որպէս թէ ամենամեծ խնամքով ծածկել կ'ու-
զէր իր ամբողջ դէմքը:

— Դուն լաւ կը տեսնես Նիքօլօ, և դու ո'վ Դար-
բին, դուն անշուշտ կը տեսնես սա մեծահասակ մարդը,
որ թեւերուն երեք կիներ անցուցած՝ փողոցէն վեր
կ'երնէ:

— Այո՛, պատասխանեցին Նիքօլօ և դարբինը:

— Արդ, ասիկա մեր մարդուին է, ըստ Բօլար,
վտան զի ինքն էր որ կեցած էր այսպէս Լէոն Ռօլանի
համբուն վրայ:

— Բաւական է, մրմնջեց Նիքօլօ որ հերոս մըն էր
բառին բուն նշանակութեամբը և որ կրնար բառնցքի
մէկ հարուածով տապալել և ստակեցնել ամենէն զօրա-
ւոր մարդը:

— Լա՛ւ, ըստ դարբինը, ես իմ գասս պատրաս-
տեցի:

— Լաւ կը յիշե՞ս զայն:

— Հարկա՛ւ, մենք անոնց հետ միեւնոյն սրահին
մէջ պիտի մտնենք. ասկից զատ զայն տեսնել պիտի
ձեւացնեմ, զարմացման ազդակ մը պիտի արձակեմ,
և պիտի երթամ ձեռքս իրեն պիտի տամ: Եւ որովհետեւ
ան ալ իր կարգին ինքն ալ պիտի զարմանայ և պիտի
ըսէ «չձեզ չեմ ձանշնար» պիտի պատասխանեմ, ինչէ՛ն,
ինչէ՛ն, բարեկամներու քով կը հպարտանա՛ս, հէ՛. Այ-
սուհանդերձ դու անշուշտ, Լէոն Ռօլանն ես, եփենա-
գործ գործաւորը, և դուն ալ բարեկամուէի մը ունիս,
որ Բուլլինա կը կոչուի, ասոր ալ որպէս ապացոյց, եր-
կու զաւակ ունիս:

— Շատ լա՛ւ, կատարեա՛լ, մրմնջեց Բօլար:

— Կրնայ ըլլալ որ զայրանայ, այն ատեն պիտի
տեսնենք, — Բաւ չէ՞, խարտեալ մեծկակ աղջիկ մը՝ որ
կը բնակի Վիէյլ տը Թամբլը փողոցը:

— Շա՛տ լաւ, շա՛տ լաւ:

— Այն ատեն ինծի հետ ստախօս մարդու մը հետ
վարուելու պէս պիտի վարուի, ես ալ այն ատեն կու-
տի հարուած մը կ'իջեցնեմ կը լմնայ կ'երթայ:

— Իսկ ե՛ս, ըստ Նիքօլօ հանդարտօրէն, հինգ
վայրկեանի մէջ կը ստակեցնեմ զայն:

— Պառա՛օ, տպրիք, չարաձգիներս, ապրի՛ք: Օ՛ն
անդր գործի սկսինք... մօտիկ տեղ մը պիտի սպասեմ:

Բօլար ելաւ գնաց, մօտակայ տեղ մը, մինչ թըշ-
ուտականները կը սկսէին հեռուէն Լէոն Ռօլանի ետե-
ւէն երթալ: Բայց ոչ անոնք և ոչ Բօլար նշմարած և
դէթ դիտած էին իրենց պէս պուզով մարդ մը, որ
չէնքի մը դրան սեմին վրայ նստած, հանդարտօրէն սի-
նառ մը կը քաշէր, անտարբերութեամբ մը կռնակը ա-

նոնց դարձուցած: Այն ատեն այս մարդը ոտքի ելաւ և դարբինին ու Նիքօլօին ետեւէն գնաց, ինչպէս անոնք կ'երթային Լէոն Ռօլանի ետեւէն:

Այս մարդը երեսուն երեսունըննգ տարեկան երիտասարդ մըն էր. խաբաւաշ, լայն ուսերով, և իր շարժումները ու քալումքը կը մատնանշէին Հերակլեսոն զօրութիւն մը: Հակառակ իր զգեստին, որ գործաւորի մը տարազն էր, ազնուապետական... ձերմակ ձեռքեր ունէր և եթէ մօտէն նայուելու ըլլար, պլուզին տակ պիտի նշմարուէր նուրբ և սպիտակ շապիկ մը. կարծես թէ պլուզը իր ինքնութիւնը ծածկելու համար հագած էր:

— Օգնէ ինձ Աստուած, — մրմնջեց ճամբայ ելլելով. որպէսզի կարող ըլլամ գէշ գործ մը արգիլել: Այս երկու սրիկաներուն դէմքը անօրինակ ազդեցութիւն մը ըրին վրաս: Սպասեցէ՛ք, բարեկամներ, ըսաւ կէս ժրպիտով. ստակաւին մարդ չէք ստակեցուցած: Արման տը Բէրկազ կարող է ձեզի բռնեցփի հարուած մը տալ:

Արման, որովհետեւ ինքն էր, չարաւանակեց հետեւիլ երկու թշուառականներուն:

Լէոն և երեք կիները հասած էին Վանտանտ տ: Պուրկօնի գրան առջին: Այս օթեւանը, Պէլլիլ եկեղեցիին քով հաստատուած, կիրակի օրերը ժամադրաւային էր շրջակայ թաղերու գիւղացիներուն և արտիկէս գործաւորներուն:

Մինչ մօտակայ գինեատներներուն մէջ գինաբուրդով զբաղած կ'ըլլային, կը կուռէին կամ կը ծիծաղէին: ասղին Վանտա տը Պուրկօնի օթեւանին մէջ ոչ աղմուկ կ'ըլլար և ոչ կոխ:

Լէոն Ռօլան, մանկամարդ աղջիկները և մայրը գետնայարկի սրահը առաջնորդեց, ուրկէ վերի յարկը ելան:

Երեք վայրկեան վերջ. Նիքօլօ և դարբինը ներս մտան, բարեկեցին և նստեցան:

Օթեւանին սպասուորը որ վարժուած չէր կիրակի օրերը պլուզ հագնող մարդոց առաջին յարկը ելլելու տեսնելու, վայրկեան մը Լէոնի քովէն անդին գնաց նոր եկողներուն մօտենալու համար:

— Ճաշե՛լ կ'ուզէք թէ պարզապէս խմել, հարցուց:

— Ճաշե՛լ, պատասխանեց Նիքօլօ:

— Գետնայարկի սենեակը կ'ուզէ՞ք իջնել:

— Ո՛չ, ըսաւ դարբինը, հոս կ'ուզենք ճաշել:

Յետոյ նստեցաւ և տեղաւորուեցաւ, ակնարկ մը նետելով գործաւորներին վրայ, որ այս վայրկեանին կուռակը դարձուցած և ուսը թոթվելու փոքրիկ շարժում մը ըրած էր, և կարծես դժգոհ կ'երևար այս փոքրիկ սրահին մէջ տեսնելով շարադէմ մարդիկ:

Հազիւ թէ Նիքօլօ և Դարբինը առաջին յարկին մէջ ճաշելու կամքերնին յայտնած էին, ահա նոր անձ նաւորութիւն մը երեցաւ սրահին դրան առջև:

Արմանն էր ան:

Քաղաքավարութեամբ բարեկեց, և ձախ կողմի սենեանին առջև նստեցաւ առանձին, այնպէս որ Ռօլանի և երեք կիներուն ճիշդ դիմացն էր նստած, և Քօլարի կողմէ զրկուած երկու թշուառականներէն երեք քայլ հեռու:

Արման ճաշ ուզեց և սկսաւ ուշադրութեամբ նայիլ Դարբինին և Նիքօլօին: Ասոնք, այն մարդերուն նման, որոնք կը պատրաստուին չարութիւն մը գործել և ամէն բանի կտակած ու վախ կը զգան, դժգոհութեան ակնարկ մը փոխանակեցին իրարու հետ:

— Այս մարդը ի՞նչ կ'ուզէ արդեօք, մրմնջեց Նիքօլօ ցած ձայնով:

— Կորովի դէմք մը ունի, պատասխանեց Դարբինը:

— Ուրեմն ինչո՞ւ համար ինծի կը նայի այսպէս, երթալ աչքը պայծեցնելու փափաք մը կը զգամ:

— Հը՛մ, տնանկ ուսեր ունի որ...

Այս վայրկեանին Լէօն Ռօլան գլուխը ետին դարձուց և Արմանը նշմարեց, որուն պայծառ, աղնիւ և գեղեցիկ դիմագծութիւնը կարծես փարատեց անոր իր դէմքին վրայէն այն գէշ տպաւորութիւնը, զոր զգացած էր քիչ մը առաջ երկու թշուառականներուն ներս մըտնելը տեսնելով:

Այդ պահուն դարբինը Լէօնի մօտենալով ըսաւ.

— Օ՛... դո՛ւն ես, բարի լոյս...

Լէօն զարմացած անոր նայեցաւ.

— Ինծի՞ է որ կը խօսիք:

— Հարկա՛ւ, պատասխանեց դարբինը:

— Կարծեմ թէ կը սխալիք:

— Ընդհակառակը, ապահով եմ, ըսաւ Դարբինը. դուք Լէօն չէ՞ք կոչուիր:

— Ճիշդ է:

— Լէօն Ռօլան, եփենագործ:

— Այդ ալ ճիշդ է, բայց բնաւ տեսած չեմ ձեզ:

— Պա՛հ, ըսաւ Դարբինը անպատկառօրէն, ի՞նչ միթէ ընկերները չճանչնալո՞ւ կուգաք հետերնիդ կին գտնուելուն համար:

— Պարո՛ն, պոռաց Լէօն զայրացած, մայրս է որ կը նախատէք:

Դարբինը հաղիւ թէ բերանը բացած էր պատասխանելու համար, Արման՝ ոտքի ցատկեց, խոյսցաւ վրան, սեղմեց կոկորդէն՝ մամուլի մէջ դրուածի նման:

— Վա՛տ, ըսաւ անոր, զիս բանի տեղ չդնելով կը յանդգնիք կիներ նախատել:

Օգնութիւն, օգնութիւն, մոռնեց Դարբինը հատկըտեալ ձայնով:

Նիքօլօ, վայրկեան մը ապշած մնացած էր Արմանի այս յանկարծական յարձակումէն, դանակ մը առաւ սեղանին վրայէն, և զայն ճօճելով երբ կ'երթար Արմանի վրայ, սրուն բիրտ սեղմումներուն տակ Դարբինը դրեթէ խեղդուածի պէս էր և աչքերը կը դարձնէր մոլորուն, Արման քաշեց մէկ ձեռքը անոր կոկորդէն, և մէջքէն արագօրէն հանելով տարճանակը ուղղեց Նիքօլօի:

Բոլոր այս բաները այնքան շուտ և այնքան այլաբանական կերպով տեղի ունեցած էին որ Լէօն, գեղջկունին և երկու աղջիկները, գրեթէ ապշահար, փայտի պէս դամուսած մնացին:

Լէօն կէս մը ոտքի ելաւ:

Միեւնոյն տեսն, Արման դարբինը իրմէ տասը քայլ անդին նետելով, պօռաց.

— Թշուառականներ, եթէ գէշ նպատակով ու եւ է չորժում ընէք, երկուքնիդ ալ գետին կը փռեմ:

Ու Լէօնի դառնալով յարեց.

— Պարո՛ն, թշնամի մը պէտք է ունենաք, վատ ու ստորին, որ ձեզ դէմ հանած է այս երկու թշուառականները, որոնք եկած են հոս ձեզի չարիք մը հասցնելու համար:

— Պարո՛ն, թոթովեց Լէօն, վերջէն աստիճան դարձացած...

Ու չկրցաւ շարունակել:

Այն տեսն Արման համառօտ կերպով անոր պատմեց այն խօսակցութիւնը, որ տեղի ունեցած էր Քօլաբի, Նիքօլօի և դարբինին միջև և որուն, ինք ունկընդիր եղած էր:

— Սհաւատիկ բան մը, որ չատ տարօրինակ է, մըմնջեց Լէօն, որ չէր կրնար երեւակայել անգամ թէ թշնամիներ կրնայ ունենալ ինք, և զարմացած երկու

Թշուառականներուն կը նայէր և չէր յիշեր զանոնք ունէ տեղ մը տեսած ըլլալը:

Իսկ Արման, խօսքը երկու թշուառականներուն ուղղելով, պօռաց.

— Անպիտաններ, եթէ չէք ուզեր որ փորձանք մը բերեմ ձեր գլխուն, շուտ դուրս ելէք հոսկէ:

Դարբինն ու Նիքօլօ հեռացան, երեք կիները, որոնք անոնց ներկայութենէն վերջին աստիճան յուզուած և լեղապատառ եղած էին, քիչ մը հանգստացան:

— Ընկեր, գոչեց Լէոն Արմանի մօտենալ վ, դուք շատ աղնիւ սիրտ մը ունիք, երախտապարտ եմ ձեզի, հաճեցէք բարեկամութիւնս ընդունիլ:

— Շնորհակալ եմ, պատասխանեց Արման, որ մէկ քանի վայրկեանէ ի վեր ուշադրութեամբ կը նայէր ժաննի աղնուական և գեղեցիկ դէմքին:

— Հրամանեցէ՛ք, շարունակեց եփենագործը իր պարկեշտ գործաւորի միամիտ արտայայտութեամբը, — եթէ կ'ուզէք հաճոյք պատճառել մեզ և ժամանակ տալ նորհակալ ըլլալու ձեզի, հպարտ մի՛ ըլլաք, հրամանեցէք, մեզի հետ ճաշեցէք:

Արման սարսռաց, վարանեցաւ, և պիտի մերժէր եթէ ժաննի անուշ աչքերը կարծես ըսել չուզէին.

— Մի՛ մերժէք մեզի, պարոն:

— Լաւ, ըսաւ, նորէն բարեւելով Լէոնի մայրը և երկու մանկամարդ աղջիկները, կ'ընդունիմ:

Անդին Նիքօլօ և դարբինը շիտակ Գօլարին գացեր էին պուլվարին արտաքին մէկ գինետան մէջ:

— Ամենայն ինչ կատարեալ է, ըսաւ դարբինը մօտենալով:

— Սատկեցուցի՞ք, հարցուց Գօլար, զուարթ և «առնայն ինչ կատարեալ է» խօսքէն խաբուելով:

— Ա՛հ, այո՛, բայց... այսինքն ծեծկուեցանք, ծեծ կերանք, և լաւ ծեծ մը կերանք:

— Լէոնէ՞ն, երկու մարդ մէկու մը դէմ:

— Լէոնը, ա՛հ, տեղէն իսկ չելաւ:

— Ուրեմն...

— Սատանան գործին մէջ խառնուեցաւ:

— Սատանա՛ն, ըսաւ Գօլար անհամբեր, չե՞ս ճանչնոր գայն:

— Կամ մարդ մը, որ անոր կը նմանի, գրեթէ պիտի խեղդէր զիս:

— Գլուխս ալ պիտի պատռէր, աւելցուց Նիքօլօ:

Նիքօլօ, որ որեւէ բան պատմելու մէջ ճարպիկ էր բաւական, հակիրճ կերպով պատմեց Գօլարին ինչ որ անցած դարձած էր:

— Եւ դուք ալ փախա՞ք, հէ՛տ անպիտաններ, անըզ-դամներ, պօռաց Գօլար բարկութեամբ:

— Եթէ մեր տեղը ըլլայիք, դուք ալ այնպէս պիտի ընէիք:

— Բայց ո՞վ է այս մարդը:

— Չեմ գիտեր, ըսաւ Նիքօլօ:

— Ես ալ չեմ գիտեր, մըմնջեց դարբինը, ստատ-նային մէկը:

— Վա՛յ թշուառական, պօռաց Գօլար, ևս պիտի գտնեմ զայն, ես:

Եւ գինետան առաջին յորկին մէջ, պատուհանին փեղկին ետեւ տեղաւորուեցաւ և ակնարկ մը նետեց փողոցին վրայ, ըսելով Նիքօլօի:

— Եթէ տեղամ մըն ալ տեսնես, հորկու և կը ճանչնաս զայն, այնպէս չէ՞:

— Հարկաւ, նոյնիսկ հողար հողի մէջ:

— Ուրեմն սպասենք:

Ժամ մը սպասեցին:

Յանկարծ դարբինը խեղդուկ ձայնով մը րսաւ .

— Ա՛հ, ահաւասիկ ան :

Եւ Քօլար տեսաւ Արմանը, զոր ճանչցաւ հակառակ ծպտուած ըլլալուն, և որ կ'անցնէր Պուլըվարէն, թեւ Փաննի տուած, Սըրիզի, Լէոնի և ժօրը քովէն քախելով :

— Ո՛հ, բացադանչեց, վերջապէս հասկցանք, Արմանն է եղեր :

Ժ .

ՊԱՐԱՀԱՆԴԵՍԸ

Քօլար թողուց իր երկու ընկերները, որոնք ապշահար և փայտ կտրած էին, նետուեցաւ կառքի մը մէջ և րսաւ կառապանին .

— Հարիւր սու նուէր, եթէ կէս ժամուան մէջ Սէն Լազար, 12 թիւը հասնիս :

Կառապանը կայծակի արագութեամբ մեկնեցաւ .

— Հէրիք է որ հարիւրապետը գտնեմ, կ'ըսէր Քօլար մտովի :

Տեղակալին յուզումը այնքան մեծ էր որ բոլորովին բարձր ձայնով կը խօսէր կտտփին մէջ՝ Ուիլերմսի, Արմանի, Սըրիզի անունները, ժառանգութիւն և առեւանգում բառերուն հետ խառնելով :

Եթէ մէկը իմացած ու տեսած ըլլար արժանաբնտիր սրիկային ձեւերն ու շարժումաճշեւրը գրաւ կը գնէր ու երգում կ'ընէր որ խենդ մըն էր : Կառապանը զրիթէ հըրաշք գործեց, որովհետեւ երեսունըհինգ կամ քառասուն վայրկեանի մէջ անցաւ այն վեց քիլօմէթրները՝ որոնք կը բաժնեն ու կը զատեն Պարիէն տը Պէլվիլը, Սէն Լազար փողոցէն :

Այն վայրկեանին երբ կանգ կ'առնէր Ուիլերմսի բնակած տան դրան առջև, Ուիլերմս կառատունին դուռը բանալ կուտար, կառքով դուրս ելլելու համար :

Բայց Քօլար չուտ մը դուրս ելաւ կառքէն, և բաւաւ:

— Հարիւրապետ, պէտք է ներս մտնել:

— Ինչպէս, ինչո՞ւ, ըսաւ Անտրէան քիչ մը զայրացած:

— Պէտք է, կ'ըսեմ, ըսաւ Քօլար, այդպէս պէտք է ընել:

Հարիւրապետը, Քօլարի այլայլած դէմքէն, հասկըցաւ որ խնդիրը ծանրակշիւ էր, ուստի իր ձեռքերէն սանձը նետելով, հրամայեց որ կառքը դրան տալու կեցընեն սպասելու համար:

— Եկո՛ւր, ըսաւ Քօլարի: Քօլար հինգ ֆրանքնո՛ւ մը նետեց կառապանին, և Անտրէայի ետեւէն գնաց: Անտրէա չուտ մը անցաւ բակը՝ և պարտէզը, բացաւ փոքրիկ շէնքին դուռը՝ և իր տեղակալը գետնայարկէն պզտիկ սալօնը մտցուց:

— Ի՞նչ բանի վրայ է ուրեմն խնդիրը, ըսաւ:

— Խնդիրը, պատասխանեց Քօլար, այնպիսի դէպքի մը վրայ է, որ կրնայ ամէն բան վտանգի ենթ ըկել:

— «Լեմէն բան» ըսելով, ի՞նչ ըսել կ'ուզէք:

— Ժառանգութիւնը...

Անտրէա զարմացման և սոսկումի շարժում մը ըրաւ: Քօլար շարունակեց.

— Արման հետքին վրայ է:

Գիտնին տակը անցնի, պօռաց հարիւրապետը, որ բարկութենէն դեղնեցաւ: Ի՞նչ, կ'ուզէ որ սատկեցընե՞մ զինքը:

— Տեսնե՛նք հարիւրապետ, ըսաւ Քօլար պաղարիւնութեամբ մը, զիս մտիկ ըրէք:

Այն ատեն Քօլար պատմեց հակիրճ կերպով Պէլվլի դէպքը բոլոր իր մանրամասնութեամբ և յետոյ յարեց.

Դուք լաւ կը հասկնաք որ Լէոն Ռօլան և Սը-

րիզ կը ճանչնան Ֆէրնան Ռօչէն և ներկայիս ալ Արմանը: Ոչինչ բան մը, աննշան բառ մը, հովին նետուած խօսք մը կրնայ այդ մարդը դնել ժառանգութեան հետքին վրայ, և այն ատեն կորսուած ենք:

— Իմ կարծիքս ալ այդ է, ըսաւ Անտրէա:

— Ինչէ՞ն այդպէս կը հասկնաք:

Հարիւրապետ Ուիլիերմս վերստացած էր իր պաղարիւնութիւնը և իր մտքի սովորական սքանչելի պայծառութիւնը օգնութեան հասած էր իր դժոխային ոգւոյն:

— Սիրելի տեղակալս, ըսաւ հանդարտութեամբ և չրթունքին վրայ արհամարհոտ ժպիտ մը սահեցնելով, ես ձեզի դօրաւոր կը կարծէի:

— Ե՞ս, թո՞թովեց Քօլար:

— Անշուշտ, դուք գործը սկսելնուդ պէս ինքզինքնիդ կո՛րսնցուցիք... Արման միամիտ Բէրմարուէթի կատկատարն է: Մենք այն գայլերն ենք որ որսին հօտը առնելուն պէս կ'ուզեն լափել: Արդ ձենք պէտք էր նախատեսէինք գրեթէ անխուսափելի կոիւր որ տեղի կ'ունենայ պահակներուն և գանձը կողոպտել ուզող գողերուն միջև:

— Ծշմառիտ է, մրմնջեց Քօլար:

— Ասիկա ընդունելէ վերջը, ըսաւ Ուիլիերմս պաղարիւնութեամբ. պէտք է պատրաստուիլ կռիւին և կացութիւնը դիտել հրամանատարի մը պաղարիւնութեամբ: Յտատկագիծ պէտք է պատրաստել և ուսումնասիրել կռիւին դաշտը:

Լա՛ւ ուրեմն, ըսաւ Քօլար, իր գլխաւորին վսեմ հանդարտութեամբ մէջ իր հանդարտութիւնը վերստին գտնելով:

— Ահաւասիկ, ըսաւ հարիւրապետը, դուն կ'ըսես որ Արման ճանչցած է Լէոն Ռօլանը:

— Այո՛:

- Որ Ռօլանն կը ճանչնայ Ֆէրնան Ռօլէն:
- Այո՛:
- Բայց Ֆէրնան և Արման զիրար չեն ճանչնար տակաւին:
- Հաւանական է:
- Լա՛ւ ուրեմն, մէջտեղէն կը վերցնենք միջնորդը, ըսաւ հարիւրապետը սրտաբախեցած:
- Խնչպէս:
- Ա՛հ, հիմակուընէ մինչև այս երեկոյ ատոր ճարը պիտի գտնեմ:
- Բայց Սըրիզը, դիտել տուաւ Քօլար, եթէ Լէոն աներեւոյթ ըլլայ... ա՛ն պիտի գտնէ Արմանը:
- Սըրիզն ալ գործին մէջէն կը վերցնենք:
- Օ՛հ, օ՛հ, պոռաց Քօլար, այդպէս կը մտածէք:
- Այսինքն, աղաչենք Պարոն աը Պօբրէօն որ հսկէ վրան:
- Եւ վերջը՝
- Վերջը, ըսաւ Ուիլիերմա հանդարտօրէն, եթէ դուն միշտ ճաշակ ունիս այդ նոնոշիկին համար... կը տեսնուինք:
- Բայց Ֆէրնանը, Ֆէրնանը զոր, գուցէ ճանչնան Լէոն Ռօլանի բարեկամները, որուն պիտի դիմեն, անշուշտ, սա պարզ պատճառաւ որ նախարարութեան մէջ պաշտօնեայ է, բան մը որ գործաւորներու աչքին բարձր դերք մըն է:
- Ո՛հ, պատասխանեց Ուիլիերմա օրինական վճիռ մը տուող դատաւորի մը անտարբերութեամբը, անիկա վաղը մեզի չպիտի նեղէ... հանգիստ եղիր:
- Իրա՛ւ որ, հարիւրապետ, գուք տաղանդաւոր մարդ մըն էք, ըսաւ Քօլար հիացմամբ:
- Ուիլիերմա չբարեհաճեցաւ պատասխանել իր ստորադասեալին գովասանական շողոքորդութեան և աւելցուց:

- Զբաղեցա՞ր բնակարանովս:
- Այո՛, գլխի՛ք վարձեցի: Պօժօն փողոցը. Շան զէլիզէն երկու քայլ անդին, պղտիկ սիրուն տուն մը, գետնայարկ մը և առաջին յարկ մը՝ հինգ ձիերու բաւական ախոռով մը:
- Ասիկա վաղը պիտի նայիմ, քանզի, աւելցուց Սըր Ուիլիերմա, իմ ապագայ աներս, որուն հետ պիտի ծանօթանամ այս երեկոյ Սրտաբախ գործոց պաշտօնէութեան պարահանդէսին մէջ, պէտք է որ զիս տեսնէ այս այլանդակ տեղը բնակած ատենս:
- Ո՛հ, հարցուց Քօլար, պիտի տեսնէ՞ք այս երեկոյ Պօբրէօն:
- Այո՛, զինքը, իր կիներու իր աղջիկը:
- Ուիլիերմա ոտքի ելաւ և «մնտա բարեաւ» ըսաւ Քօլարին:
- Ես կ'երթամ Պաքարային տունը, դուն գիշերը հոս պիտի վերադառնաս և ինձ պիտի սպասես, գիշերուան որ ժամուն ալ գալու ըլլամ:
- Հարիւրապետը իր կառքը մտաւ, այնչափ հանգիստ որչափ որ էր Քօլարի հանդիպած պահուն, և իր անգլիական ձիուն ճեպընթաց արշաւանքովը ելաւ Պլանշ փողոցէն: Կառք տեսնելով մեղաւորուհիին աղախիւնը, որ զիպուածաւ բակը կը գտնուէր, շուտ մը ներս մտաւ:
- Տրիկին Տրիկին, ըսաւ Պաքարային, դարձեալ Անգլիացին է: Օրը երկու անգամ պիտի ընդունին միթէ. հիմայ... կը վախցնէ կոր զիս:
- Ֆաննի, պատասխանեց Պաքարա, չոր ճայնով մը, խենդ ես դուն... Սալօնը հրամցուր Սըր Ուիլիերմա Պառօնը:
- Այն պահուն, երբ Ֆաննի Սըր Ուիլիերմաի անակըն-

կալ ժամանման լուրր կը հաղորդէր. Պաքարա կը հագուէր:

Այն խորհրդաւոր տեսակցութիւնը զոր ունեցած էր Ուիլիքըմսի հետ, Պաքարայի տուած էր յաւիտենապէս մեղաւորութիւն չաղթանակն ու զօրութիւնը յառաջ բերող վսեմ հանգարտութիւնը:

Ինքնիրեն տէր գտնով Սրբիղի քոյրը, հորէն կ'ըլլար այն մարմնաբեայ կինը, որ ինքզինքը միշտ ուրիշներուն փախաւորութեան կ'ենթարկէ, սակայն առանց կատարելապէս անձնատուր ըլլալու, և կը սկսէր իր արդուզարդին, պատերազմի յատակագիծ պատրաստող զօրապետի մը ձեւովը:

Ուիլիքըմս տուած վայրկեան սպասեց սալօնին մէջ առանց երբեք սրանեղելու:

— Դարձեալ զօրաւոր և հաստատուեալ և զաւթ է, տակա լաւ նշան մըն է, մտածեց նա:

Պաքարա սիրուն արդուզարդով մը երեւցաւ իրեն, Երկնագոյն թաւշէ չրջագդեատով մը. աչքօթէ թեւերը կ'ստամբէր և չրջապատուած սե ժանեակներով, իր խարտեայ գեղեցիկ մազերը անմոռուկներով միայն զարդարուած էին:

Բարեւեց Սըր Ուիլիքըմսը «բարեւ սիրելի»ով մը, չրթունքին ծայրովը միայն, մոլի աղնուպետականութիւն բուրող շարժումով մը, և անոր ցուցուց բազմոցին վրայ իր քովը տեղ մը, դքսուհւոյ մը ձեւերովը:

— Գեղանի բարեկամութիւն, բաւական է այսչափ քաղաքավարական ձեւերը, խօսինք ըստ Ուիլիքըմս:

— Ես այնչափ քաղաքավարական ձեւեր չեմ ընել, իմա բնական է, ըստ Պաքարա:

— Լաւ, խօսինք:

— Խնդիրը ուրիշ ի՞նչ բանի վրայ է:

— Ահաւասիկ, պատասխանեց Սըր Ուիլիքըմս. Այս

առաւօտ առաւօյն և յուզեալ էիք, իսկ այս երեկոյ հանդարտ և վսեմ էք:

— Վերջը, ըստ Պաքարա անհամբերութեամբ:

— Եւ երջանիկ էք, աւելցուց անգլիացին, կնոջ հոգւոյ այն հանդարտութեամբ, որ վստահ է ուշ կամ կրնուի սիրուելու անկէ, քոր զինքը կը սիրէ:

Թերեւս, միմիջեց Պաքարա:

— Յոյս ունի՞ք, պարոն տը Պօրթօի վաղուան այցելութեանը վրայ, կրկնեց Սըր Ուիլիքըմս:

— Անշուշտ, ըստ Պաքարա՝ անհանգիստ չեղաով մի, չպիտի՞ գայ միթէ:

— Պիտի գայ:

— Է՛հ, ուրեմ ա՛յն ատեն ...:

— Այն ատեն, սիրելիս, պատրուակներուն լաւագոյնը կը բերեմ ձեզի հայթայթելու համար իրեն որպէս զի Հէրմին տը Պօրթօի մտքէն անդարձ կերպով հանել տայ ձէրնանը:

Դժոխային ուրախութեամբ փայլակ մը երեւցաւ մեղաւորութիւն աչքերուն մէջ:

— Հիմա ձէրնանի ուղղուած նամակ մը պիտի գըրէք և զրկէք պարոն տը Պօրթօի տունը: Այդ նամակը անուշադրութեամբ Հէրմինի ձեռքը պիտի անձնի: Հէրմին հետաքրքրուելով պիտի կարգայ զայն և այսպէսով գործը արդէն ինքնին յաջողութեան ճամբուն մէջ պիտի մտնէ:

Պաքարա հնազանդեցաւ: Անմիջապէս սկսաւ գրել նամակը, զոր տուն տուած էր Սըր Ուիլիքըմս:

Երբ՝ այս տարօրինակ նամակը զրեց մեղաւորութիւն պառնալի նայեցաւ տալու թեւով մը, և նման այն մարդոց որոնք գործ մը կը կատարեն, առանց իրենք իսկ շահակալու:

— Ինչպէ՞ս, ըստ Ուիլիքըմս ժպտելով, չէ՞ք գուշակեր սիրելիս:

— Բայց ո՛չ, պատասխանեց Պաքարա համարձակ կերպով, և կ'սկսիմ ինքզինքս տխմար կարծեր:

— Հը՛մ, մրմնջեց պառնը անհամբեր, այս պարա-դային մէջ կրնայ ըսուիլ, «չի գիտցուիլ... կարելի չե-ղաւ հրեք գիտցուիլ»: Եւ աւելցուց, հասցէն զրեցէք. «Առ Պարոն Ռօշէ, Մարէնեբու փողոցը»:

Պաքարա հասցէն զրեց. և Ուիլքըմս սա յետ գրու-թիւնը աւելցուց.

«Յաննին կը բերէ քեզ նամակը. ջանայ որ խոհեմ ըլլաս, և կ'աղաչեմ որ... Չեմ ուզեր նաեւ հաւատալ որ կը հառաչէք սենեակի ազատինիս համար, թէպէտ հաստատեցին այս բանը. ո՛չ, ի՛նչ տարօրինակ են մար-դիկ...»

— Հիմա սիրելիս, կրկնեց Սըր Ուիլքըմս, չէ՞ք հասկնար որ երեկոյ մը, վաղը օրինակի համար, այս նամակը կարենայ Օրիորդ Հէրմին տը Պօբրէօի ձեռքը իյնալ, այսինքն ձեռքը հասնիլ:

— Ա՛հ, բացազանչեց Պաքարա, որու աչքերը յան-կարծ փայլատակեցան, կը հասկնամ. Բայց... այս նա-մակը... ինչպէս զրկելու է:

— Պարոն տը Պօբրէօ յանձն կ'տոնէ զայն տանիլ:

— Ինքը՞... կեցէք, աղէկ ըսիք:

— Հը՛մ... ըսաւ պաղարկունութեամբ Ուիլքըմս, Սը-րիզը ձրի չի տրուիլ իրեն, սա կապոյտ ակնոցներով մարդուն:

— Ընտրիտ է. ըսաւ Պաքարա, որուն գլուխը խղճի վերջին խայթ մը խոնարհեցնել տուաւ:

— Արդ, շարունակեց Ուիլքըմս, կրնայ ըլլալ որ պարոն Յէրնան Ռօշէ վաղը իրիկուն իր զրատենեակին գլխաւորին տունը ձաչէ. Ռօշէն մեկնելէն վերջը նամա-կը զիպուածաւ կ'առասի մը կամ գորգի մը վրայ գըտ-նուի կը բանտն զայն ու կը կարգան...:

— Կը հասկնամ, ընդմիջեց Պաքարա.

— Եւ, վերջացուց Ուիլքըմս, Յէրնան Ռօշէ այլեւ չորսուած մարդ մը կ'ըլլայ Օրիորդ Հէրմինի և իր մօ-րը մտքին մէջէն:

— Ա՛հ, պոռաց Պաքարա, ահաւասիկ բան մը՝ զոր աղէկ գտաք: Պարոն տը Պօբրէօ պիտի հաւանի՞ տրդեօք:

— Անշուշտ, քանի որ կը սիրէ Սըրիզը:

— Ժիշդ է. մրմնջեց մեղաւորուէին որ անգամ մը ևս ձակաւոր խոնարհեցուց:

Ուիլքըմս ոտքի ելաւ.

— Սիրելի՛ բարեկամուհիս, ըսաւ, այս երեկոյ մար-դու մէջ պիտի ելլեմ և պէտք է որ տուն երթամ ու հագուելմ:

— Ո՛ւր կ'երթաք:

— Արտաբին գործոց պաշտօնէտ թեան պարահան-գէսը ուր անխուսափելի կերպով պիտի հանդիպիմ մեր գրասենեակի պետին: Իսկ զուք վստահ եմ որ տուը-ւենէ պիտի ընդունիք իր այցելութիւնը:

Այն տանն, ի՛նչ պիտի բնեմ.

— Պիտի ցուցնէք այն նամակը՝ զի հիմակ զրեցիք:

— Լաւ, և վերջը:

— Վերջը, ըսէք իրեն որ կը սիրէք Յէրնանը և պիտի ըսէք որ եթէ Յէրնան տմոսնանայ իր զջկան հետ, ինքը պ. տը Պօբրէօ յաւիտեան պիտի չկարենայ ձեր քոյրը Սըրիզը նորէն տեսնել: Յետոյ իրեն պիտի յանձնէք այս նամակը, ըսելով «այնպէս մը բրէք որ ձեր աղջկիկը կարգոյ զայն, իր նշանածին՝ յարստութեան խղճան համար երկտող մը գրէ և զայն ինծի բերէք: Այն ատեն պիտի ըսեմ ձեզի թէ ո՛ւր կրնաք գտնուիլ»:

Եւ կը կարծէ՞ք որ հաւանի:

Սըր Ուիլքըմս ոտքի ելաւ, քաղաքավարութեամբ, Պաքարայի ձեռքը համբուրեց ու զուրս ելաւ:

Երկու ժամ վերջը, այն բաղձաթիւ հրաւիրեալե-
րուն մէջ զորս արաաքին զորոց պաշտօնէութիւնը կը
հաւաքէր իր պարահանդէսին մէջ, Սըր Ուիլքինս ա-
նուն երիտասարդ աղջուակն մը կը տեսնուէր, որ Պա-
ռոն էր, բնիկ իտալացի, և սովորաբար վեհետիկ բնա-
կող:

Անիկա կատարեալ վաշխութեամբ և տապաւան-
ձեւերով մարդ մըն էր, և Անգլիոյ դեսպանին ներկա-
յացուելէ վերջ այլեւս պաշտօնէութեան սրահներուն մէջ
«նորաձեւութեան մարդ»ը եղաւ: Հազար ու մէկ տեսակ
սոսապելախառն պատմութիւններ տարածուեցան իր
հորստութեանը և տարօրինակութեանը մասին, մինչև
իսկ ստորաձայնութիւն եղաւ թէ ամուսնանալ կ'ուզէր,
բան մը՝ որ շատ մայրեր քաջալերեց զայն ընդունելու
քաղաքավար ժպիտներով, բայց Սըր Ուիլքինս քիչ պա-
րեց, սկսաւ պ. տը Պօքրէօս փնտռել, ներկայացուեցաւ
իրեն դեսպանատան կցորդի մը միջոցաւ, յետոյ գրո-
սենեակի պետին կնոջ և աղջկան, թէ և այս վերջինը
քիչ ուշադրութիւն ըրաւ անոր:

Սակայն Հէրմիոն հետ պարեց, քանի մը ոչինչ բա-
ներ պատուեց և քիչ մը վերջ եղաւ գնաց:

— Այլեւս հոս ընելիք բան մը չունիմ, ըսաւ ինք-
նիրեն: Զիս տեսան ոչինչ: Պարոն տը Պօքրէօս համար
անձանթ մը չեմ, ասիկա կը բուէ: Աւելի վերջը տ-
ւելի ընդարձակօրէն կը ծանօթանամ ապագայ աներոջ
հետ:

Սըր Ուիլքինս, կէս գիշերուան մօտ Սէն Լազար
փողոցի բնակարանը հասաւ նորէն, ինքնիրեն ըսելով:

— Աղջիկը սիրուն է, տաճարերէն միլիոն դրամ-
ժիտով աւելի սիրուն կը դառնայ: Ծառ լաւ և յարմար
կտոր մըն է ասիկա ինծի համար:

ՃԱ .

Ն Ա Մ Ա Կ Ը

Երեք օր անցած էր այն բնտանեկան տեսակցու-
թենէն ի վեր, որ լսան դրասենեակին պետը հաւանած
էր իր խորթ աղջկան Ֆէրնան Ռօշի հետ ամուսնու-
թեանը:

Պարոն տը Պօքրէօ մին էր այն մարդերէն որոնք
ամէն բանի մէջ մտա կ'ունենան, մանաւանդ աճնաթի-
րութեան մէջ:

Իր կնոջ արձամարտանքի, իր աղջկան անշահա-
խընդրութիւնը, Ֆէրնանի կատարեալ հրամարուժը իր
դրամօժիտէն վերջին աստիճան վրձոված էին զայն, բայց
այն մտածումը թէ անաղարտ ու անարտ պիտի պահէր
իր կնոջ հորստութիւնը և պիտի ամուսնացնէր Հէրմի-
ոն «ստանց յաակ քալելու» շուտով սկսեցած էին զին-
քը և հետեւեալ օրուրնէ սկսած էր ցոյց տալ Ֆէրնանի
այն սովորական բարեացակամութիւնը, որուն միջոցաւ
կը ստիպէր երիտասարդը աշխատելու «քաղաքավարու-
թեան» վրայ դրուելիք այն դար ին ուրիշ ինք պարոն
տը Պօքրէօ, հրաշալիքներ կը սպասէր:

Ֆէրնան տեսած էր ի նպատակ իրեն կատարուած
փոփոխութիւնը և անոր զազաւարանութուն իրեն նկատ-
մամբ նպաստաւոր արտայայտութիւնը, ինչ որ կ'արհա-
մարէր արդէն:

Արդ հետեւեալ օրը այն օրուան որ պարոն տը Պօբրէօ հաւանած էր Պաքարայի ամէն պայմաններուն և զրպանը դրած էր դժոխային Ուիլիքըմի զրգուծովը գրուած նշանաւոր նոմակը, երիտասարդը ժամը 1ին դրասնեակի պետին քովը գացած էր զոնազան գործերու համար, Պ. աը Պօբրէօ տուաւ Ֆէրնանի պէտք եղած ստորագրութիւնները, յետոյ ըսաւ իրեն.

— Աղէկ միտքս եկաւ սիրելի աղաս, զիտէք որ սա կիները ճաշի կը սպասեն ձեզի:

Ֆէրնան սարսուաց ուրախութենէն և չնորձակալ եղաւ պարոն տը Պօբրէօի:

— Կեցէ՛ք, շարունակեց ան պարզօրէն, եթէ կ'ուզէք ձեր բազուկը ընծայել անոնց նուագահանգէս երթալու համար, մեծ հաճութիւն պիտի պատճառէք... ձիշդ ժամը երկուքին պիտի ըլլայ. Շառդ րէյնի սրահին մէջ:

Պարոն տը Պօբրէօ Ֆէրնանի երկնցուց օթեակի մը տոմար, զոր առջի օրը իրեն զրկած էր խեղճ արուեստագէտ մը՝ որ շատ փառք և քիչ ստակ կը վնասէր:

— Դուք ժամանակ պիտի ունենաք երթալու, նու խաճաչելու ու հագուելու. մինչև ցերեկուան ճաշին, ժամանակ կուտամ ձեզի ըսելով և ժպտելով խօսքը լնցուց գրասենեակի պետը, բայց, այս երեկոյ, պըզտիկ ծառայութիւն մը պիտի մատուցանես ինձ, այնպէս է՛:

Դրասնեակի պետը, խորհրդաւոր ու սիրալիր կերպարանք մը առած էր, բան մը՝ որ շատ շոյեց ու շոյութեանց երիտասարդին անձնասիրութիւնը:

— Պարոն, պատասխանեց Ֆէրնան, բոլորովին և ամէն բանի մէջ պատրաստ եմ ձեր հրամաններուն:

Միամիտ ժպիտ մը գծուեցաւ Պառոն տը Պօբրէօի չրթունքներուն վրայ:

— Մտիկ ըրէ՛ք ըսաւ, ձեզի մեծ մեղք մը պիտի խոստովանիմ:

Ֆէրնան զարմացած անոր նայեցաւ:

— Այո՛, սիրելիս, շարունակեց գրասենեակին գըլխաւորը, կարճ և կարուկ շեշտով մը, ինչպէս որ կը տեսնէք զիս, կուտա ճակատովս, ակնոցներովս և խոշոր որովայնովս, ես զիս առկալին շատ երիտասարդ կ'ըզգամ, այնչափ երիտասարդ՝ կ'ըզգամ, այնչափ երիտասարդ՝ որ... սիւ ահար եմ...

— Դ՛ուք բացառանչեց երիտասարդը՝ որ չի կրցաւ զսպել զարմացման շարժում մը:

— Լո՛ւ, մրմնջեց Պարոն տը Պօբրէօ ժպտելով, այո՛, սիրելիս, սիրահար եմ... բայց մի մասնէր զիս...

— Ո՛հ, պարոն:

— Է՛հ, իրաւ որ աւելի գէ՛շ եղաւ, քանի որ կը խոստովանիմ... ամէն բան խոստովանիմք... Սիրուհի մը ունիմ ես, առան և ութը տարեկան սիրուհի մը ուրուն համար... քիչ մը խենդ կ'ըլլամ:

Իր կարգին Ֆէրնան ալ սկսաւ խնդալ. յետոյ հարցուց.

— Եւ ինքը...

— Իրաւ որ դեռտաի բարեկամս ըսաւ, Պարոն տը Պօբրէօ միամտօրէն, որ առան մարդ յիսուն տարեկան կ'ըլլայ, այսպիսի բաներու մէջ շատ բարակը նայելու է. ես այս հաւատքը ունիմ. և այս հաւատքը կը փըրկէ զիս:

— Ծիշդ է:

— Արդ ուրեմն, շարունակեց Պարոն տը Պօբրէօ, այս սիրունիկս քիչ մը ժամանակս կը դողնայ կոր, և այս երեկոյ...

— Կը հասկնամ, ըսաւ Ֆէրնան:

— Դժբաղդաբար, մեր մասնաբաժնին գլխաւորը,

պարահանդէս մը կուտայ, որուն չեմ կրնար չերթալ, գոնէ իմ տեղս պէտք է մէկը զրկեմ:

— Ես կ'երթամ, ըսաւ Ֆէրնան, և այս մտայն ձեր կողմէ ներողութիւն կը խնդրեմ:

— Շատ լա՛ւ: Բայց ամէնքը այս չէ, կ'ուզեմ նաև որ կիսն չի գիտնայ այս փոխանորդութիւնը, վասնզի յաւելըս անոր, պէտք է ես երթամ...:

— Ի՞նչպէս ընելու է, հարցուց երիտասարդը:

— Բարեկամներու ցայգահանդէս մը կը պատրուակես, որոնցմէ մին, իբր թէ կը մեկնի Բարիդէ, և ապա որ համար մնա Բարովի խնջոյք մը կուտայ մաերիմ բարեկամներու, և պիտի ուզէք մեկնիլ, այնպէս չէ, ըսաւ պառոն տը Պօրթէօ:

— Ինչպէս որ կ'ուզէք, պատասխանեց Ֆէրնան:

— Յետոյ պիտի երթաք, ճերմակ փողկապ մը պիտի գտնէք, և ներկայանաք, իմ տեղս, առաւուսէն ժամը իննին միջոցները:

— Շատ լաւ, պառո՛ն, պատասխանեց Ֆէրնան տխրութեամբ որ լաւ ցայգահանդէս մը պիտի կորսնցընէր, և ուր յոյս ունէր որ օրիորդ Հէրմինը իր քովը պիտի ունենար:

Օրիորդ տը Պօրթէօի նշանածը ժամը տասնմէկին միջոցները իր գրասենեակէն, զնաց քսանընինգ սուով ձաշելու, ուրկէ վերջ մտաւ տուն, արդուզարդ մը ըրաւ, և ելաւ զնաց Սէն-Լազար փողոցը՝ ուր մայրն ու աղջիկը ընդունեցին զինքը սիրալիր ժպիտով մը և գորովայից նայուածքով մը:

Ժամը հինգին, տիկին տը Պօրթէօ Հէրմին և Ֆէրնան վերադարձած էին նուագահանդէսէն: Ժամը վեցին պառոն տը Պօրթէօ տուն կը մտնէր և սեղան կը նըստէին:

Ֆէրնան կանուխ մեկնելու թողտուութիւն խնդրած

էր: Ծ' չէն վերջ՝ սրահ մտաւ, ուր սուրճը բերուած էր: Հէրմին ընկերացաւ դաշնակին վրայ, ապա վայրկեանի շափ խօսակցեցաւ ու հրածնշտ առաւ, կրակին մէկ անկիւնը ձգելով պառոն և տիկին տը Պօրթէօն: Հէրմին նստաւ դաշնակին առջև նշանածը մինչև սալօնին դուռը տանելէ և ձեռքը սեղմելէ վերջը:

Մինչ թէրէզա գլուխը կը ծռէր ունելին առնելու և կրակը նորէն շակելու, և մինչ մանկամարդ աղջիկը, դաշնակին առջև նստած, կռնակը շրմինէին կը դարձընէր, յանկարծ պառոն տը Պօրթէօ գաղտուկ մը՝ նամակը գորգին վրայ ձգեց:

Վայրկեան մը վերջ, տիկին տը Պօրթէօ ունելին տեղը դրաւ և գլուխը վեր վերցուց:

Գրասենեակին պետր, աչքերը առաստաղին յառած քնտրեւ Երազներու մէջ խորասուզուած էր:

Հէրմին վախ մը կը նուազէր:

Տիկին տը Պօրթէօ նշմարեց նամակը և դարձուցումով մը թուղթը իր տմուսնոյն ցուցնելով ըսաւ.

— Ա իկա անշուշտ ձերն է, պարոն:

Գրասենեակին պետը անտարբեր ակնարկ մը նետեց գողգին վրայ, ծանցաւ և վերցուց նամակը գետնէն և կարգաց հետեւեալը. «Առ պ. Ֆէրնան Ռօշէ»:

Այս անունը լսելով, Հէրմին գլուխը ետին դարձուց և իր մատները անշարժ մնացին դաշնակին վրայ: Հէրմին թողուց դաշնակը և մօտեցաւ հետաքրքրութեամբ:

— Կեցիր, ըսաւ միամտօրէն, գրասենեակին պետը, այս հասցէն բուսական այլանդակ է ու տօրօրինակ, որովհետեւ տակը սա բառերը կը պարունակէ «Իմ սենեակի տղախնայ միջոցաւ» ա՛հ, ո՛հ:

Հէրմին սարսափեց և թեթեւ կարմրութիւն մը իջաւ նախկին վրայ:

— Իրաւ որ, տախկա կնկան գիր է, վերջացուց պ. տը Պօրբէօ:

Որչափ որ ալ կտրմբած էր Հէրմին, սոճոռնեցաւ: Իր մայրը կէս մը ոտքի ելաւ որպէս թէ նախազգացած ըլլար որ իր զաւկին համար բոլորովին ձախող ողբերգութիւն մը կայ այս առանց կնիքի նամակին մէջ զոր պ. տը Պօրբէօ բացած էր կամացուկ մը, առանց երկու կիներուն առիթ աւալու որ տրգելք հանդիսանային իրեն:

Եւ այնպէս մը երեւցաւ, որպէս թէ պ. տը Պօրբէօ կաշգաց առաջին սողերը տեսակ մը սնտարբերութեամբ այսինքն հետաքրքրութեամբը ապագայ աների մը որ գիտնալ կ'ուզէ թէ ինչ են իր փեսին նամակագրական յարաբերութիւնները: Ու յետոյ, յանկարծ աղաղակ մը արձակեց, զայրացումի եւ զարմացումի:

— Օհ, աղաղակեց, տհա բան մը որ շատ տխուր է, օրինակի համար:

Եւ մօտեցնելով իրեն շքմիքէն լոյսը, շարունակեց ընթերցանութիւնը:

Հէրմին քորէ արձա՛ ի մը պէս անշարժ էր ու տրտմոյն մինչ իր մայրը կռահելով աղիտաբեր կտակած մը, սկսած էր արդէն դողդողալ, նայելով պ. տը Պօրբէօի, որուն տեսքը կ'այլակերպուէր այնքան որքան կը շարունակէր ընթերցումը:

Երբ ընթերցումը վերջացուց, գրասենեկին պեսը աչքերը կնոճ դարձնելով բաւաւ:

— Այո նամակը, Օր. Պաքարայէն է — կիսաշխարհիկ մը — և ուզուած է անոր զոր դուք կ'ուզէք ձեր փեսան ընել: Կը շնորհաւորեմ ձեզի որ տառնիկ բութիւն մը ըրած էք: Ահաւասիկ առէք, կարդացէք:

Եւ նամակը երկնցուց տիկին տը Պօրբէօի որ կը սարսուռ:

Խեղճ մայրն ալ իր կարգին կարգաց ալս մտու-

թեամբ շարագրուած ու գրուած սողերը որոնցմով պլգալիօլէն անպատուութեամբ ու նախատուած էր իր աղջիկը այնչափ մաքուր ու անբասիր: Եւ որպէս թէ իր զաւկին գլխուն զալիք անլուր վիշտը աւելի առաջւնէ եւ տւելի ուժգին եկած հապած ըլլար, սոսկումէն եւ յուսահատութենէն աղաղակ մը արձակեց և գետինը իյնալով մտնեցաւ:

Պ. տը Պօրբէօ անմիջապէս փութաց օգնութեան, զանգակը հնչեց և մեծ իրտրանցում մը հանեց ոչ այնչափ անոր նկատմամբ ունեցած սիրոյն համար, որքան ժամանակ տալու նպատակով Հէրմինին ար ինքն ալ իր կարգին կարգայ այդ պժգալի նամակը:

Սրգարեւ, մանկամորդ աղջիկը ձեռքը տուած էր այդ աղիտաբեր թւղթը և կը կարդար այնպիսի տենդոտ շարժումով մը զոր կ'ուշենայ մարդ շատ ա՛գամ, իմանալու համար զոյժ մը:

Մինչև ծայրը կարգաց, անշարժ, ոտքի վրայ, քովը կեցած իր մօրը, որուն պ. տը Պօրբէօ գեղեր շնչել կուտար և որ կ'սկսէր հազհետէ ինքզինքին գար Յետոյ նետեց նամակը, որուն մէջ նախատուած էր ինք, և որ կարծես ամենապժգալի պայծառութեամբ ու մանրամասնութեամբ կը պայլէր իրեն այն մարդը զոր կը սիրէր և որուն սիրոյն ապաւինած էր միայն:

Օրիորդ Հէրմին տը Պօրբէօ, աղաղակ շարձակեց, կաթիլ մը արցունք չի թափեց: Անշարժ և կայմակէ զարնուածի պէս, շեշտակի կը նայէր պ. տը Պօրբէօի և իր մօրը, ըսել ուղիով կարծես թէ իր կիսնքը խորտակուած էր այլեւս և թէ ամբողջ աշխարհի հո՛ղէպ ալ անտարբեր զգացում մը կ'ընաւ ունենալ ինք:

Տիկին տը Պօրբէօ որ այլեւս ինքզինքին եկած էր, ոտքի ելաւ, ու վաղեց գնաց աղջկանը քովը բաղուկները երկարած, և աչքերը արցունքով լեցուն:

Երկու կիներ, մայր ու աղջիկ, զիրար զրկեցին գորովալիւր, սրպէս թէ իրար խառնել ուղէին իրենց վիշաբրը:

Այս առաջին յուզումէն վերջ. Հէրմին ինքզինքը ալ աւելի շօրտօր գտաւ, ալ աւելի հանգստի, ինչպէս պէտք է որ ըլլայ այն մատնուած կինը որ ինքզինքը շատ բարձր կ'զգայ մատնութենէն:

— Հայր, ըսաւ, յուզուելով. պ. տը Պօրրէօն, հանդարտ ու տխուր ծայնով մը, հայր, պիտի խնդրէք պ. Ռօշէէն, չէ՞, որպէսզի մօռնայ մեր ամուսնութեան ծրագիրը:

Ո՛հ, գոչեց գրասենեակին պետը ծայրագոյն ցաւ սում մը կեղծելով. թշուառակներ եթէ համարձակի տյեւս ոտք կոխել հոս:

— Հանդարտեցէք հայրիկ, հանդարտեցէք, պ. Ռօշէ երբեք իմ ամուսինս պիտի չըլլայ:

Ու անմիջապէս ուղղուեցաւ դէպի այն սեղանը, որուն վրայ թուղթ ու մեկան կար, և գրեց սա առղերը.

«Պարոն,

«Պատահար մը զոր անօգուտ է յիշել հոս, կ'ստիպէ զիս վերադառնալ իմ նոյսկին ծրագրիներուս: Ես որոշած եմ վախճ մահել ութ օրէն, կը յուսամ թէ դէմ չի պիտի դնէք: Զեր այցելու թիւնները անօգուտ պիտի ըլլաւ:»

Ու ստորագրելով երկարեց զայն պ. տը Պօրրէօն, հարտութեամբ թաղուհի մը որ առաջուրն կը ներէ նախատինք մը, գիտնալով թէ չպիտի կրնայ յաղթել անոր:

Պ. տը Պօրրէօ անյադարար կարգաց աղ հրոմեշտի նամակը և ուրախութեան մտածում մը ունցաւ գլխուն մէջէն:

— Սըրիզը իմս է, սաւ ինքնիրեն:

Յետոյ, շարունակելով կեղծել ցասումը, գոչեց.

— Ես ինքս պիտի յանձնեմ իրեն այս նամակը, այս իրիկուն իսկ, ժամէ մը, օրիորդ Պաքարայի տունը, ուր պիտի գտնանք արդէն զայն, որ աճապարանքով թողուց մեզի քիչ մը առաջ:

Ու առնելով իր գաւազանն ու գլխարկը, և զինուած Հէրմինին նամակով, դուրս ելաւ առանց ժամանակ թողելու, որ կինը կամ աղջիկը խօսք մը ըսէին կամ ետ կեցնէին զայն:

Երբ դուռնէն դուրս ելաւ, գրասենեակին պետը երիտասարդի մը զիւրաշարժութեամբ վազել սկսաւ և Սէն Լուի փողոցէն մինչև Ռուայեալ հրապարակը իջնելով, կտռք մը գտաւ և ըսաւ կառուպանին.

— Մօնսէյ փողոց և չուտ, քառասմբակ:

Կառուպանը տեսնելով կապոյտ հանդերձներով և պատուանշաններով մարդը կարծեց որ իր գործը նոյն ինքն քաղաքապետին հետ է, և ձիերը այնպէս մը մըղեց որ քսան վայրկեանէն պ. տը Պօրրէօ, օրիորդ Պաքարայի պղտիկ օթեւանին երկաթ վանդակեայ դրանը առջեւը հասաւ:

ԴԲ.

Յ Ա Ն Ն Ի

Մինչ պ. տը Պօրթո Պաքարայի տունը կը վաղէր այս վերջինը նորէն գաղտնի տեսակցութեան մէջ էր հարիւրապետ Սըր Ուիլիեմսի հետ: Երկուքը մինակ էին խցիկի մը մէջ, ուր իր ամենամօտերիմ բարեկամները միայն կ'ընդունէր Պաքարա, որուն մենակեաց դիրքը կը թոյլատրէր որ մարդ ազատ ու համարձակ խօսի հոն, առանց վախճալու մէկէ մը իմացութիւն, մինչև իսկ Ֆաննիէ որ դռներուն առջեւները սլքտալով մարդ մը տիկ ընելու ամենագէշ սովորութիւնը ունէր:

Պաքարա տոգոյն էր ու տխուր և աչքերուն մէջ արցունք կար: Ուիլիեմս պաղարիւն էր, հանդարտ և քիչ մը ծաղրածու:

— Ի՞նչապի ցածնողի եմ միթէ, կը մըմնջէր մեղաւորուէին, մտածելով որ ի՞նչ գնով ծախու կ'առնէր Ֆէրնան Ռօչէի ամուրիութիւնը:

— Սիրելիս, պատասխանեց Ուիլիեմս, առանց ոչինչի ոչինչ կ'ըլլայ աշխարհին մէջ: Այս բարի պ. տը Պօրթօն ձեզ կը դարձնէ ձեր սիրեցեալ Ֆէրնան Ռօչէն, և արդար է որ իր վարձատրութիւնը ընդունի:

— Բայց քոյրս է ան, բացառանչեց Պաքարա, փորձելով դէմ դնել տակաւին:

— Պա՛հ: Ասկէ զատ, իրեն երջանկութեանը համար է որ ես ու դուն կ'աշխատինք:

— Խելացի է, պարկեշտ է. ամուսին մը կ'ուզէ, մըմնջեց Պաքարա խուլ ձայնով մը:

— Մենք զայն վեց ամիսէն թագունի մը պիտի ընենք: Ձեզի պէս տնիկա ալ պիտի ունենայ ձիեր ու կառքեր, փոխանակ առտուընէ մինչև իրիկուն ասեղ զարնելու: Փոխանակ սև ձեռքերով, աղտոտ հագուստներով սոսկալի գործաւորի մը, որ առտուընէ մինչև իրիկուն գինով կ'ըլլայ, ամուսին կըտծ ըլլալու, իրաւամբ, մենք պիտի տանք իրեն, այս պագալի և կոշտ Պօրթօնէն ետքը, սիրուն դեր-կոմս մը, որ կառքեր ու ձիեր պիտի ունենայ, սև ու բարակ պիւսեր և հարիւր հազար ոսկիի ու եկամուտ:

— Ո՛հ, զոռաց Պաքարա:

— Շնորհակալ եմ ըստ սեպունը քաղաքավարութեամբ, յետոյ ժամացոյցը քաշեց հանեց:

— Տեսնենք, ըստ, ժամը ութուկէսն է: Պօրթօն ձեզ հիմա խաղացած ըլլալու է իր դերը: Որոշեցէք, սիրելիս, և կամ գործերը եղածին պէս կը ձգեմ, երթալով իմ քաղաքավարական զգացումներս արտայայտելու իր կնոջ և աղջկան, և Ֆէրնան երբեք ոտք չի պիտի կոխէ հոս:

Պաքարա գլուխը խոնարհեցուց ու լռեց:

Ուիլիեմս ձեռքը դէպի սեղանի մը երկնցնելով.

— Նստեցէք հոն, ու զրեցէք ըստ:

Պաքարա յաղթուած ոտքի ելաւ, դէպի սեղանը ուղղուեցաւ և մըմնջեց:

— Ես ըսեմ, դուք զրեցէք:

«Բարի քոյրս, գրել տուաւ Ուիլիեմս, եթէ իսկոյն «օգնութեան չփութատ, քու Լուիզը կ'որսուած է, ան- «գարձօրէն: Ես ատեն չունիմ քեզի գալու, ինքզինքս»

«բացարձակութեամբ և յայտնելու իմ սոսկալի վիճակս»
«Միայն գիտցիր սա թէ ապագոս, գուցէ կեանքս վը-
«տանգի մէջ է: Փութայ անմիջապէս, այնքան շուտ
«որքան կրնաս, Սէրփանթ փողոց թիւ 19, տեսնել ու-
«զէ Տիկին Գօքլէն և ըսէ անոր. «Գորջս համար եկած
«եմ» և այն ատեն պիտի գիտնաս թէ ինչ պէտք է ը-
«նել զիս ազատելու համար:

ԼՈՒԻՉԴ

որ կը սիրէ զքեզ»

Գրիչը թուա Պաքարայի ձեռքէն և երկու շիթ
արցունք հոսեցան աչքերէն:

— Խեղճ քոյր մըմնջեց:

— Հիմա, ըսաւ Ուիլերմա, սպասենք Պօրթօի:

Խօսքը վերջացուցած ատեն, զանգակի հարուած
մը ծանոյց ալցելուի մը ժամանումը:

— Ինքն է, ինքը ըլլալու է մըմնջեց սեպուհը:

Եւ որովհետեւ Պաքարա ոտքի կ'ելլէր անցնելու
համար իր ննջասենեակէն, հոն ընդունելու գրասենեա-
կին պետը, Ուիլերմա ըսաւ իրեն ուժգնապէս.

— Եթէ ինքն է, նախ և առաջ պէտք է գիտնանք
թէ ինչ է ըրած և ինչպէս տեղի ունեցած է տեսարա-
նը: Յետոյ պահ մը մինակ պիտի թողուք զինքը, ին-
ձի գալու և ըսելու համար տեղի ունեցածը իրեն բան
մը խոստանալէ առաջ:

Պաքարա սրբեց արցունքները և անմիջապէս առջի
կինը եղաւ: Ինքզինքը դիտեց հայելիի մը մէջ, շտկեց
իր մազերը և դուրս ելաւ ամուր քայլերով:

Սըրիզ զոհ եղած էր վերջապէս այն սիրոյն զոր ու-
նէր մեղաւորուէին Ֆէրնան Ռօշէի նկատմամբ:

Արգարե Պ. տը Պօրթօն էր որ կուգար չնչասպառ
և յաղթական, Հէրմինին նամակը ձեռքը:

— Առէ՛ք, գեղանի տիկին, ըսաւ, Պաքարայի,
նամակը անոր երկարելով, կարդացէք և տեսէք:

Պաքարա նամակը առաւ, կարդաց սրտատրոփ և
ըսաւ մեկուսի.

— Բնաւ երբեք չպիտի ամուսնանայ անոր հետ:

Պ. տը Պօրթօ նստաւ աթոռի մը վրայ, ձեռքին՝
մէկը տախտակն գրպանը դրաւ և դիտեց մեղաւորուէին:

— Է՛հ, ուրեմն, գեղանի տիկին, բան մը չպիտի
ընէք ինձ համար հիմա:

— Սպասեցէք, ըսաւ Պաքարա, որ առանց ո եւ է
բացատրութեան և հաւատարիմ Ուիլերմաի հրամաննե-
րուն թողուց գրասենեակի պետը, մտահոգ և առան-
ձին, և վերադարձաւ այն խցիկը ուր Ուիլերմա կը սպա-
սէր:

Ուիլերմա առաւ այն նամակը, զոր Պաքարա պա-
հած էր, ուշադրութեամբ կարդաց և ըսաւ.

— Լա՛ւ, շատ լաւ: Յուսացածէս շատ աւելի է տ-
սիկա: Յետոյ աւելցուց, Պաքարայի ուղղելով խօսքը.

— Հիմա, սիրելիս, կ'երթաք խորհուրդ կուտաք
Պօրթօի, որ ժամը տասին մօտ Սէրքանթ փողոց թիւ
19 դիմէ և հոն տեսնել ուզէ Տիկին Գօքլէն և...

— Ամէնը այս է, յարեց Պաքարա:

— Պիտի յանձնարարէք անոր նաեւ որ ոեւէ բա-
ցատրութիւն չտայ Ֆէրնան Ռօշէի, եթէ այս վերջինը
խնդրէ բան մը հասկնալ իրմէ:

— Լա՛ւ:

— Հիմա, սիրելիս, երբ Պօրթօ մեկնի ես պիտի
ըսեմ ձեզի թէ ինչ պէտք է ընել այս նամակին մօտին.
Կը բաւէ որ քիչ մը համբերութիւն ունենաք, ձեր գե-
ղեցիկ Ֆէրնանը հոս պիտի ըլլայ վաղը և այլեւս դուրս
չպիտի ելլէ հոսկէ:

Պաքարտ ուրախութենէն սարսուռոց և գնաց պ. տը
Պօրթօի: Միեւնսն պահուն Ուիլիերմա զանգակը հնչեց և
Ֆաննի երեւցաւ:

— Աղջիկ, ըսաւ ան, արիունիդ կառքը պիտի
նստիս և այս սոմսը պիտի տանիս Սըրիզին: Եթէ բա-
ցատուիւն ուղէ քեզմէ պիտի ըսես թէ բան մը չեա
գիտեր, և թէ արիունիդ սոսկալի վիճակի մէջ է, ահա
ըսելիքդ:

Ժամ մը վերջ, Ուիլիերմա կը թողուր Պաքարտն և
կը փութար դէպի Սէրբանթ փողոց:

— Մեզի՛, երկուքնուս, պ. տը Պօրթօ, կը մրմնըն-
ջէր երիվարին սանձը ձեռքը առած պահուն:

ՎԵՐՋ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐԻՆ

2550

2013

